

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2013. augusztus 20.

XIII. évfolyam, 3. sz.

Támogató:

Tartományi Művelődési és Tájékoztatási Titkárság

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Šad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Mérey Katalin Stációk -Tudod, hogy nincs bocsánat	5
Bobory Zoltán Kéretlen..., Ember vagy Isten	7
Diószegi György Antal Szent István királyunk ezeréves erkölcsi öröksége: az Intelmek	8
Mihályi Katalin Egy bátor, elhivatott közéleti ember	10
Fejér Dénes Emlékeim egy barátomról.....	12
Gubás Jenő A mi autonómiánkról	22
Radnai István Apák hazatérése a sehonnanból	25
Juhász György Kárpótlás.....	26
Mirnics Károly A szerb-magyar megbékélés arculata a szerb nép köztudatában s a közvélemény politikai alakításában	37
Mirnics Károly Kiigazításra szorul a keresztény Oroszországgal szembeni magyar külpolitika	40
Huszár Zoltán Rokonaink és nem rokonaink.....	44
Mihályi Katalin Magyarságunk őrzői a déli végeken	48
Kovács Nándor Párhuzamos életképek (X.).....	51
Varga Anikó Bethlen Miklós a színpadon	55
Orgován Szigeti Réka – András Attila Megmaradni cselvetések idején	57
Nagy Ervin A kizárólagosság gőgje.....	64
Tóth Gy. László Nacionalizmus és nemzet.....	68
Kabdebó Lóránt Lélekkarambol.....	71
Dobos Marianne Isten hív, de sohasem kényszerít.....	73
Klamár Zoltán Hogy kerül a Ferenc Jóská-s porcelánbögre a sublóra?.....	75
Tráser László Cédulák I.	78
Stanyó Tóth Gizella Szent ez a hely - naplójegyzet.....	83
Biácsi Karolina A tudomány felette áll a történelmi viszályságoknak.....	91
Dobó Ágota Ha ismered, tiszteled, ha tiszteled,akkor véded	95
Szemerédi Magda Kortársunk, Márai.....	98
Arató Antal A képzőművészet epigrammája	101
Szokolczay Lajos Kisteleki Ibolya ex libris gyűjteménye	102
Balázs-Arth Valéria A teremtő szeretet világossága – Budapesten mutatkozott be az Aracs folyóirat.....	104

König Róbert: A Kékszakállú herceg vára

Stációk

Tudod, hogy nincs bocsánat

Már megint bocsánatot kértünk!

Zomborban 1905-ben Schweidel-, 1912-ben Rákóczi-szobrot szenteltek föl; az internet mindkettőről megjegyzi: elpusztult. Zomborban, a Szent Rókus temetőben arccal lefelé fordított honvéd-sírköveken közelíthetjük meg néhány boldog utód nyughelyét; járdának használt honvédfejfákat találhatunk.*

* * *

Már megint Zomborra gondolok.

Zomborra, születésem helyére, gyerekkoromra. El ettől, ami van! Túlburjánzó hazugság, kép-mutatás, kétszínűség; még a legnemesebbnek induló tettek is visszájára fordulnak, alantassá válnak.

Zomborra gondolok, gyerekkoromra, arra, hogy hittel és bizakodással hinni és bízni tudtam. A gyerekekben, akármi is van körülöttük, él az ősi, ösztönös tisztaság, s a legaljasabb, legüldözőbb világban is megtestesítik őszinte, makulátlan világuk darabkáját.

A zombori állomás nem pompás pályaudvar, de a körülötte burjánzó hatalmas park miatt fedhetetlen. Dúsan virágzó, átható illatú élő sövény, kanyargó utak, már-már járhatatlan bozót, borzas aljnövényzet, kusza cserjés, bozontos bokrok, meg persze több-kevesebb szemét. Az apámnak az állomás környékén volt a lerakata. Amikor elvették tőle, bemeszelték a feliratát, de az eső lemosta a meszet, s én gimnazista koromban saját szememmel láttam, hogy valamikor valóban más világ volt, hisz élő bizonyítékként előbújt a tűzfalon az apám magyarul írt neve...

Nem voltunk se gazdagok, se hazaárulók, mégis szinte az egész családnak ott van a föl-szabadítás oltárán.

A sváb nagymamám Járekon halt meg, állítólag éhen; anyai nagynénemet mindenéből kiforgatták, el nem követett bűneiért Požarevacon több évig bűnhődött, és nem volt szabad visszatérnie Karađorđevóra; férjét kollaboránsnak

minősítve agyonverték, s ezt a későbbi teljes erkölcsi rehabilitáció sem tehetette meg nem történtté; az apám bátyját Zomborban tisztázatlan körülmények között likvidálták, a fia pedig, az unokabátyám, a délszláv háború kísérő jelenségeinek áldozata lett; a testvérem a meg nem kapott diplomája miatt '59-ben a halált választotta; az anyámtól a sváb vagyont, a földet kobozták el; az apámat a vállalatától s a munkájától fosztották meg, és megtanították félni; tőlünk, gyerekektől egy soha meg sem ismert világot vettek el.

Hetvenegy éves vagyok. Ennyi idős volt a sváb nagymamám, amikor a lágerban meghalt. Semmit se tudok ottani napjairól, még halálának pontos idejét se ismerem, hisz a lágert a mai napig letagadnák; nagyanyám és a többi odavetett ember (a falu apraja-nagyja) mindennapjairól, sírjáról semmit se olvastam, még egy árva naplótöredéket se. Hány könyv, hány film készült róluk? Amiről nem tudunk, az nincs!

Ismétlem: én most pontosan annyi éves vagyok, mint a nagyanyám akkor, és sejtelmem sincs, mit érzett, mit élt át. Nem tudom, mit gondolt, volt-e ereje vágyakozni, ha volt, hova vágyakozott; én most Zomborra vágyom, és nem tudom, milyen lehet éhen halni. A kerti hibiszkusz óriási, lila meg fehér kelyhet nyit, a vállamig érő sövény apró, fehér vattacsomókat virágzik, előntenek az illatok, hallom a Békás-tó hangjait. Hazafelé tartok a Bajai úton, elbandukolok az Öregtemplom előtt. Nagyon szeretem, hogy a zomboriak nem réginek, hanem öregnek nevezik, mintha ember volna. A városháza előtt, a kútnál megtorpanok, ide jártam ivóvízért; elszorul a szívem, belelátok az utcánkba, ide látszik a házunk; itt laktunk, itt voltam gyerek, innen jártam iskolába. Amikor negyedikben a fiúk hazafelé menet rendszeresen megverték a lányokat, itt védelmezett meg lovagiasan az osztálytársam, miután egy cédulán megírta: ne félj, nem verést,

hanem csókot kapsz. A Megyeháza; előtte a nyírott fák egy kicsit nyírottabbak, mint régen, a szobros sétány és ideológiája pedig kopottabb. Hátam mögött az Újtemplom, megkondul a harang, szememet előnti a szivárvány, alig látom tőle a falba ágyazódott '48-as ágyúgolyókat. A Prágai Jézuska mosolyog, hímzett ruhácskáján fölcsillan a fény, szegény testvérem most osont ki a mellékajton.

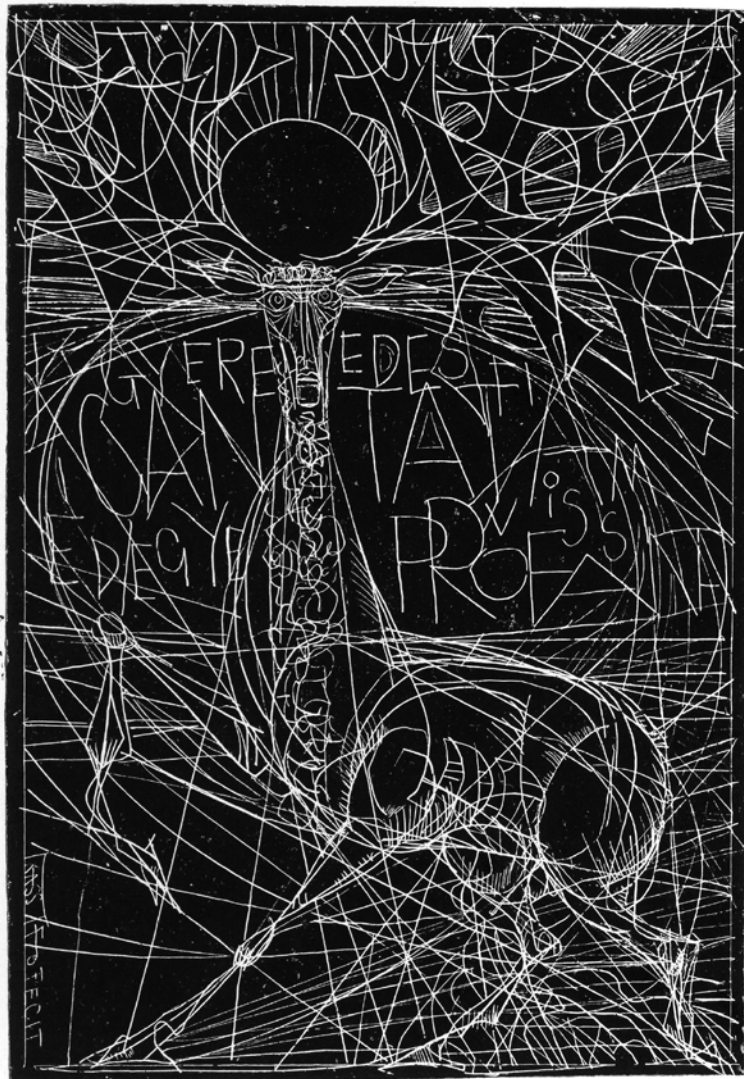
Amiről nem beszélünk, arról nem tudunk, és amiről nem tudunk, az nincs, tehát: beszélünk kell! Tudunk, tudatosítanunk és tudatnunk kell!

Beszelünk, beszélgetünk; emlékeznünk és emlékeztetnünk kell, még akkor is, ha bocsánatot kéretnek velünk!

Meg kell mutatni, hol állt a Rákóczi-szobor; el kell menni Schweidel József szülőházához és oda, ahol a szobra állt, el kell mondani, mi lett a talapzatával; látni kell a '48-as ágyúgolyókat; beszélni kell az eltűnt Szentháromság-szoborról, Csihás Benőről, a körúti hársakról, az átkeresztelt utcákról ... Beszélni kell!

2013. június-július

* F. Cirkl Zsuzsa: *Látjátok, feleim...Logos, 2003.*

Kass János: *Cantata profana*

Kéretlen...

Ide, ahol élek,
csak egy lélekharang
hangja ér el...
Kéretlen, szomorú vendég.
Ahogy a kert virág-ösvényén
átreszketve elér,
megállok mindig:
vajon kiért szól?
Kit kísér?

Teszek néhány lépést
a fehér-selymes
koporsó után,
arcukat keresem azoknak,
kik kísérik.

Jó, hogy nem hallom
az alázuhanó föld
dübörgését, mikor mintha
bentről dobolnának...

Ide, ahol élek,
csak egy lélekharang
szava ér el...
Messze a misére,
ünnepre hívó,
déli imára szólító
harangok.

Hangjuk valahol
fölöttem kószál,
hallhatatlan,
nem ér le fáim közé;

csak a közeli temető
lélekharangjának hangja
toporog itt körülöttem
meg-megrázva a
szikrázó virágszirmokat.
Talán értik...

Ember vagy Isten

Szersén Gyulának

Elbitangolt barátságok után járok –
szomorú, tövises bokrokkal övezett út;
néha fölöttem megcsillan-villan a Nap,
ahogy a szél szétnyitja előtte az ágakat.

Mintha a bokrok között járna valaki –
jó lenne hinni, hogy igaz, s élém ér majd,
sorolni kezdi mindazt, amit odahagytunk
hálátlan és/vagy kevélyen, s most szegényedve...

Elbitangolt barátságok – elég-e az út...?
S aki most itt jó mellettem, sejtelmesen,
– a lába alatt reccsenő ágakat hallom –
megvárja-e a végsőt: csak a szégyene marad...?

Köröttünk színes, küldönc madarak röpködnek –
énekük átmetenzi elvesző sóhajainkat;
észre sem vesszük: virágok közé érünk,
valaki megfogja kezünk – ember vagy Isten...

2013. június 30.

Bálint Ferenc

Szent István királyunk ezeréves erkölcsi öröksége: az *Intelmek*

Szent István király Intelmei Imre herceghez a magyar jogbölcseleti világképi tartalom meghatározásának a lényegi elemeit, a magyar történeti alkotmány államszervezési és törvényhozási elveit rögzítette: ez egyben a magyar törvénykezési folyamattal szembeni folyamatos és állandó erkölcsi elvárást is megfogalmazta. Az *Intelmek* valójában az országban élő embert szolgáló államhatalom önkorlátozásának egészséges erkölcsi rendjét határozta meg: ezzel a Magyar Szent Korona misztériuma egyben közjogi státust is nyert, és így eszményt megfogalmazó és gyakorlatot jelentő állambölcseleti tanná is lett!

A Magyar Szent Korona a magyar függetlenség jelképe, a szakrális hatalom őrzője. A Magyar Szent Korona közjogi értelemben a nemzetet védő gondolkodási modellt jelentette a Kr. utáni II. évezred egész folyamán: az ország területét, ha el is foglalta idegen hódító nagyhatalom, uralma mindig csak ideiglenes és kényszerjellegű maradhatott; de az újrakezdés szellemi és közjogi öröksége a Szent Korona révén minden korban élő lehetőség maradt az adott kor magyarsága számára: ez az ősi gyökerű állambölcseleti, országszervezési örökség minden korban az önálló magyar politikai gondolkodási rendszer fenntartása révén védte meg a magyar nemzet érdekeit, erkölcsi és jogrendjét.

A Magyar Szent Korona egyszerre jelképe a magyar állami szuverenitásnak, és az *Intelmek* révén az alkotmányosságon alapuló törvénykezési és a hatalomgyakorlási erkölcsi rendnek.

Szent István apostoli király (Imre herceg halála, Vászoly megvakíttatása) után az országot Nagyboldogasszony oltalmába helyezte: ez a Magyar Szent Korona-tan lényege. Ez a közismert alkotmányjogi, közjogi absztrakt jogi lépés rendkívül magas színvonalú államvezetési gondolkodásra utal, mely a világon egyedülálló volt a maga korában, ám valójában napjainkban is!

A Magyar Szent Korona az Istentől fakadó erkölcsi rend megtestesítője: ez a jelképiség nyilvánvaló, amikor az Égből alászálló két angyal által hozott koronaábrázolásokra gondolunk. A Magyar Szent Korona létében az ősi magyar erkölcsi történeti alkotmány testesül meg! Ez szó szerint értendő, hiszen Szent István apostoli királyunk Intelmei Imre herceghez jogi értelemben, mint *Szent István első magyar király Dekrétumainak első könyve* magyar jogbölcseleti és erkölcsi világképi törvény: a *Corpus Juris Hungarici* révén is magyar jogrendszerünk örök alapeleme (Magyar Törvénytár 1000-1895. Millenniumi Emlékiadás. Szerkesztette: Dr. Márkus Dezső. 1000-1526. Bp., 1899. 3-19. o.).

A magyar történeti alkotmányosság tehát legfőképpen értékminta: az *Intelmek* a Magyar Szent Korona örök üzenetének essenciája. A hagyomány a nemzedékek tapasztalatátadása: azt jelenti, hogy nem újat akarunk, hanem azt akarjuk, amit őseink akartak: a közjót szolgáló igazsághoz nemcsak ész és jog kell, hanem a törvények által elvárt közerkölcsi becsület!

Az *Intelmekben* fogalmazódik meg a Teremtő törvénye által meghatározott erkölcsi rend szentsége, melynek megtestesülést jelentő jelképe a Magyar Szent Korona. E szakrális tárgy valódi értelme tehát e benne rejlő jelképiség, tehát az országot védő erkölcsi rend szentsége: ez valójában a királyi minőségben megtestesülő főhatalomtól elvárt erkölcsös és törvényes hatalomgyakorlást meghatározó rend, mely életmintát ad az egyes ember számára is.

A Magyar Szent Korona a Kárpát-medencében önálló jogi személyiséggé és ekként erkölcsi rendet jelentő tartalommal lett 1000 évvel ezelőtt: a hatalom lényege az Istentől eredeztetett erkölcsi rend megtartása, és ennek rögzítése történt meg az *Intelmekben*! Így lett Magyarországon a Magyar Szent Korona az *Intelmekben* megfogal-

mazott értékrend révén misztikus politikai testté, állambölcseleti elméletté, jogtestté, történeti alkotmányá: a beavatás a koronázás által valójában az erkölcsi rend megtartása felvállalásának szertartása.

A Magyar Szent Korona önmagában az alkotmányos magyar szakralitás: jelképiség is, és egyúttal a király személyétől (vagy akár lététől) független ország- és nemzetszabadság záloga.

Itt érdemes egy fontos eseményt fölidézn! 2000. július 5-én a római Szent Péter téren II. János Pál pápánk üzenetet intézett a magyarsághoz, melyben fölhívta a magyarokat, hogy az *Intelmekben* megfogalmazott életet éljék; majd megáldotta a Magyar Szent Korona másolatát. Az áldáskor a pápa ezt mondta: „*Amit ez a Korona tanít, az világosítson meg titeket!*”.

De mit is tanít valójában a Korona? A közerkölcs az a valóságos tartalom, melynek szellemi és gyakorlati védelmét a jog mint páncél látja el az államhatalom révén: ez a Magyar Szent Korona-tan igazi tartalma. Ebből kiindulva nem jog az, ami a közerkölcsöt sérti. Csak az minősül jognak, ami az emberlét erkölcsi rendjét (és erre tekintettel a szabadságát) megvédi, óvja, élteti!

Mindannyiunk kötelessége ez, a hatalomtól az egyénig: itt fontos rögzíteni Deák Ferenc gondolatát, mely szerint „*a nem teljesített törvény holt betű, jogfolytonosság nélkül az alkotmány nem él!*”.

Az állam, a társadalmi intézményi kapcsolatrendszer lényege a rábízás: a jogrendszer ennek a rábízásnak a sarokköve. Minden olyan korban, amikor a közösségi és egyéni morális eszmények közjogi értelemben megfogalmazódnak, akkor a múlt és a jelen mélyebb ismerete alapján, a jövő céljainak kitűzése révén a nemzet közerkölcsé éltető és cselekvő tartalommal töltődik föl. Az egyéni lét szabadságot jelentő természetes korlátja a közösség: ez érvényesül erkölcsi, gazdasági és hatalmi szempontból is, amikor a nemzet jogbiztonságát jelentő jogrendszerre gondolunk.

Hazaszeretetből fakadó hűség és bölcsesség építhet a nemzetnek hazát. Az állam a felelősséget viselő intézményrendszer. Létrehozásának lényege az erkölcsből fakadó döntés: a rábízás felelőssége a nép, a nemzet akaratából

fakad. Az államot létrehozó társadalmi szerződés lényege a jó erkölcs megtartásának követelménye a jogrendszer révén, melynek legfőbb értékmeghatározója a jogrendszer.

Aquinói Szent Tamás ekként fogalmazott: „*Az igazságosság könyörületesség nélkül – embertelenség.*” Nemzetünk sorsát dönti el, hogy mit gondolunk a jogról; hogy miként érvényesítjük az alapvető jogelveket közéletünk során; és hogy milyen értékrend mentén tesszük ezt az emberriesség jegyében.

A Magyar Szent Korona az Isten két angyala által két oldalról közrefogva a Teremtő által az embernek adott erkölcsi rend jelképe: azt a magyar életbölcseletet fogalmazza meg, melynek az az üzenete, hogy az Isten által rendelt és az emberlét teljességét szolgáló erkölcsi rend a világ alapja, mely erkölcsi rend védelmét hivatott az állam és az általa alkotott jogrendszer szolgálni.

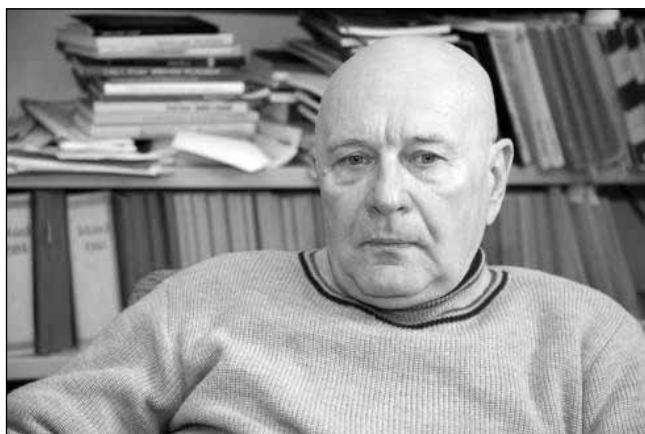
A jogrendszer tartalma mint történelmi, lelki és szellemi gyökér túlmutat az egyéni látásmódon, és ekként az egy élettérben élők között sorsközösséget teremt, közös felelősséget feltételez: ez a jövőt építő közös cselekvés érdekében talán a legfontosabb feladata.

Valójában egymás szeretetéből élünk! A helyi tudást megőrző jövő érdekében vissza kell nyúlni a helyi műveltség egyéni és közösségi elvárásához. Ez az igény- és viselkedéskultúra lehet csak az alapja az egyéni és közéleti gondok megoldásának (helyi és országos téren is).

A jogalkotás és a joggyakorlás ennek az egyik legfontosabb szellemi eszköze, hiszen közösségteremtő értékmintát mutat fel; amely ekként közös elvárástudássá nemesülve a következő nemzedéktől is ezt az alkotó magatartást várja el.

Adja Isten, hogy a Magyar Szent Korona erkölcsi jogrendjét megtestesítő, magyar országunkat és nemzetünket megvédő, közjogi csodák sorát életre keltő évezredes történeti alkotmányunk lelki tartalma a világ erkölcsi, jogi, szellemi örökségeként kiutat mutasson a nemzetbarátság jegyében a jóakarató emberek, nemzetek, népek és országok szabadságának megteremtése és megőrzése irányába!

Egy bátor, elhivatott közéleti ember

*Vajda Gábor szabadkai otthonában
Fotó: Molnár Edvárd*

A kilencvenes évek legelején indította útjára a Szabad Líceum vitaesteket dr. Vajda Gábor Szabadkán. Nagyon nagy bátorság kellett ezeknek az esteknek a megszervezéséhez és lebonyolításához, és dr. Vajda vállalta ezt. A délvidéki magyarság legégetőbb, a magyar embereket leginkább foglalkoztató kérdések kerültek terítékre: a '44-es temetetlen áldozataink – elsők között hívta meg Teleki Júliát –, a kultúrpolitika legaktuálisabb kérdései, például az, hogy amikor Ljubiša Ristićet sikerül eltávolítani a szabadkai Népszínházból, milyen magyar színházi repertoárt szeretne a színházlátogató közönség, milyen legyen a Népkör magyar művelődési egyesület arcúta stb. Az anyanyelvű oktatás leglényegesebb kérdései is napirenden szerepeltek, az, hogy milyennek kellene lennie a magyar szellemiségű oktatásnak. Több nagyszabású összejövettel szervezett a tanítóképző Zomborból Szabadkára való visszahelyezése érdekében. Vajda Gábor nagyító alá vette a tanterveket, a tankönyveket, könyörtelenül rámutatva, hogy mi minden hiányzik belőlük, mi az, amin sürgősen változtatni kellene. Ezt a szerbiai oktatási minisztériumnak elküldött beadványaiban is vázolta, amelyeknek

szerzője, illetve társszerzője volt. Gyakran a politika is szóba került a Szabad Líceumon, hisz a horvát és a boszniai frontokon háború dúlt, a magyar férfiakat a behívó réme fenyegette, megindult a családok kivándorlása, mind nagyobb lett az anyagi nyomor, mind erősebb volt a nemzeti kisebbségekre való nyomásgyakorlás, mind erőteljesebbek a szellemi megnyomorításunkra tett kísérletek. Harcolt a magyarság jogainak érvényesüléséért, hogy megkapjuk és érvényesíteni tudjuk az élet minden területén azokat a jogokat, amelyek megilletnek bennünket. Egy-egy alkalommal 50-60, nemegyszer akár 100-120 ember is összejött ezekre a vitaestekre. Szerették Vajda bátor szókimondását, azt, hogy pontos diagnózist adott, könyörtelenül rávilágított a probléma lényegére. Mindig termékeny vita alakult ki, és az est végére kikristályosodott, mi lenne a teendő. A legrangosabb írókat is meghívta: Csoóri Sándort, Nagy Gáspárt, Zalánt Tibort, Mezey Katalint, Oláh Jánost, de a vendégek között volt Majoros Sándor, Lackfi János, Somlyó György, Lászlóffy Aladár, a vajdasági irodalmi élet színe-java is bemutatthatta legújabb könyvét, dr. Vajda beszélgetőtársa lehetett ezeken az esteken. Mindig őszinte kíváncsisággal fordult beszélgetőtársai felé. Volt egy olyan tulajdonsága, amely páratlanná tette: nemcsak azokat hívta meg, akikkel mindenben egyetértett, hanem azokat is, akikkel az évtizedek alatt szétváltak szellemi útjaik, illetve akikkel sohasem tudott szellemi közösséget vállalni. Az ilyen alkalmakkor azt is elmondta – nem sértőn, de kertelés nélkül –, hogy mi nem tetszik neki az illető irodalomról, kultúráról vallott nézeteiben, megnyilvánulásaiban. Őszinte, szókimondó ember volt, aki ragaszkodott elveihez, érvelt, heves vitába szállt azokkal az eszmékkel, nézőpontokkal, amelyeket hamisnak érzett, de mindig tisztelte a másik embert és mindig igyekezett megőrizni a vitapartner emberi méltóságát.

Hamar tűzbe jött, a heves vitákban kendőzés nélkül fejtette ki nézeteit, de sohasem valaki háta mögött, mindig az érintett személy szemébe mondta el véleményét. Egyenes jelleme, gerincessége tiszteletet váltott ki még eszmei ellenfelei között is.

A kilencvenes évek közepétől néhány éven át együtt szerveztük a Kosztolányi Dezső Irodalmi Tábor. Nagyon körültekintően, nagy szakmai hozzáértéssel állította össze a programot, sok-sok fiatal életre szóló irodalmi útravalót kapott Csoóri Sándortól, Görömbei Andrásztól, Szakolczay Lajostól, Tőkéczi Lászlótól, Czine Mihálytól, Kiss Gy. Csabától, Hózsa Évától, Tóth Pétertől, Szajbély Mihálytól és sok-sok más előadótól. A délutáni, esti beszélgetéseken sokak mellett Gubás Ágota, Bata János, sőt egy alkalommal a Symposium folyóirat néhány tagja is részt vett, rendszeresen jelen volt a Kosztolányi-táborban Marcsók Vilma és számos más ismert pedagógusegyéniség is. Nagyon sok akkori általános iskolás, középiskolás és egyetemista ma már felnőtt emberként, értelmiségiként nagy tisztelettel emlegeti a tábort vezető dr. Vajda Gábort,

azt a szellemi útravalót, amit tőle és a rangos előadóktól kapott, nosztalgiával gondol vissza a táborban töltött időre. A táborban megismert fiatalok később is gyakran fordultak dr. Vajdához tanácsért, vagy épp ajánlólevélért, és ő önzetlenül, legjobb tudása szerint segített nekik. A tábor azért szűnt meg, mert a megítélt anyagi támogatás kevés volt a fiatalok ellátásának biztosítására, az előadók útiköltségének a fedezésére.

A 2001-es Kosztolányi irodalmi táborban született meg az Aracs folyóirat első számának koncepciója is. Vajda Gábor, dr. Gubás Jenő, Gubás Ágota, Utasi Jenő atya, Bata János, Tari István, Tomán László voltak az alapítók. A folyóirat nevét Tari István ajánlotta, Utasi atya anyagi segítségével tudták újtárra indítani a lapot, amely immár 12 éve, nem kis anyagi nehézségek közepette, de rendszeresen megjelenik.

A Szabad Líceum vitaestek, irodalmi estek és a Kosztolányi Dezső Irodalmi Tábor is azóta sem pótolt ürt hagytak a délvidéki magyarság kulturális, szellemi életében. Mint ahogyan dr. Vajda Gábor is.

Torro Vilmos: Tinódi Lantos Sebestyén

Emlékeim egy barátomról

Nem tudtam, mikor települt Magyarországra Hornyik Miklós, mert az a könnyed, elegáns mozgás, ahogy beilleszkedett – s akkor még nem is tudtam, hogy ez beilleszkedés – olyan volt, mintha mindig köztünk (nekem „köztük”) élt, mozgott volna (én szegedi voltam, eléggé távol attól a csoporttól, amelyben ő mozgott), mintha ott, velük együtt nőtt volna föl. S ahogy engem is fogadott, az a közvetlenség, az a - nyugodtan leírható - érintkezési báj, természetesség és elegancia, minden póz, minden manír nélkül, azonnal baráti érzelmeket indított el bennem. Sem lekezelés, sem alárendelődés: pontosan az a magasság és néha kitaruló mélység, amely az elfogadás mindkét oldalát, a befogadottét és a befogadóét egyenlővé tette. Közvetlenség és elegancia, ez volt, ilyen volt az érintkezési stílusa. Bár számomra akkor különleges és egyedi volt, de sokan elmondták róla, sokan átélték, talán éppen úgy, ahogyan én, ezt a benyomást, ezt az érzést. Igaz, volt közös barátunk, viselkedési és közvetítői szereplőként, Domonkos Laci, aki nekem tanítványom volt, neki munkatársa, aki a hasonló vagy erre törekvő értékrend sugarával tájékozódott. Hiszen ő is Szegedről illeszkedett a főváros „népi-nemzeti” értelmiségei, főleg fiatalok közé. Mert azok a közvetítő súlypontok és kapcsolati elemek azért kibillenthetetlen és letagadhatatlan hatásúak. Amit például Csoóri Sándor jelentett közöttünk. Annak épp hűsz esztendije hogy megismertem Miklóst a Magyarok Világszövetsége *Világszövetség* című lapjánál. Őt Csoóri Sándor bízta meg a lap szerkesztésével, Domonkost én ajánltam Csoóri és Balogh Júlia kegyeibe. Ilyen közvetítésekkel kapcsolódtam én Hornyik Miklós közegébe. Mert az félreérthetetlenül „közeg” volt, ahol Miklós úgy viselte vezérségét, hogy ahhoz, annak lét-voltához, érvényességéhez és minőségéhez egyetlen közellévőnek sem volt egyetlen kételkedő szava.

S a közeg olyan emberi, olyan természetes és magától értetődő volt. Lelki és szellemi hierarchiába illeszkedés, amely nem kötődött semmiféle hatalmi háttérhez, érdekcsoporthoz, „csupán” ahhoz a szinte sugárzó fényhez, hőhöz, jóakarathoz, jósághoz és nemességhez, amely Csoóriban megvalósulván, Csoórit úgy tette szellemi középpontba, hogy annak érdekében sem ő, sem más nem tett semmit. Ez Csoóri lényéből, személyiségéből fakadt. S amely ma is tart. Most csak azért beszélek Csoóriról is, hogy megkísérleljem megrajzolni azt az érték- és viszonyrendszert, amelyben Miklós mozgott, amelyben szerkesztette a *Világszövetséget*.

E rendszerbe magam automatikusan, bár lassan kerültem bele, ugyanis én nem ide tartoztam, nekem vagy számomra csak Domonkos Laci volt a kapcsolat és a közelítés segítője, ő közvetítette a *Világszövetség* című lapot, amely akkor Miklós fő szerepterülete volt, folyamatos megmutatkozás színtere és személyi hatásának színpada volt.

E kissé körülményeskedő előbeszédre azért volt szükség, hogy megfelelő erősségű, valós és plasztikus képet kapjon az a nézőpont, amely Hornyik Miklóssal kapcsolatban azonos vagy hasonló jellegűvé vált. Miklóst megismertem, megkedveltem, imponált és vonzott az élénk és folyamatos szellemi villogása, örök kezdeményező- és reagálóképessége, világos logikája, éles, bár senkit nem bántó szellemessége, okos ítéletei, ezek meggyőző kifejtése; örök készenléte a humorra, az évődésre, az ugratásra, de soha nem a sértésre, a megalázásra, a fölényre, csupán az egyetlen elismerhető fölény, a szellemi fölény villanásaira és elismerésére. Ahogy ezeket leírom, felmerül bennem a kétely, hogy ez a hornyiki stílus valóban ilyen békés jellegű volt-e. Vagy csak nekem tűnt annak, mert én sértetlen voltam vele szemben. De a kételyt nyomban oszlatja az az

emlék, hogy Miklóst nemcsak én, hanem a közegebe tartozók közül mindenki szerette, és fenntartás nélkül elfogadta. Mert fölényben volt, ez vitathatatlan, de nem bántó, lekicsinylő, megalázó fölényben, hanem segítő, bátorító, világító, vezető fölénye volt. S örök derű, örök játékos kedv, de nem a munka, a feladatok helyett való játék, hanem a könnyedség, a szellem magabiztos játékossága. Mint a kötéláncos vagy az akrobaták, a légtornászok mosolygó magabiztossága, miközben a halálos veszélyek pengeélén egyensúlyoznak vagy röpködnek. Jó volt, élvezetes volt Miklóssal együtt lenni, aktivitása, okossága, derűje magával ragadó, életető hatású volt.

S e sok, és nem utólagos, hanem egyidejűleg érvényesülő és ható elismerés nem terhelt meg, hanem felszabadított, egyenrangúvá tett úgy, hogy azért mindig éreztem, bár Miklós soha nem érezte a különbséget: a műveltségét, a közéleti jártasságát, a másféle féken tartottság utóhatását, mint amit ő is átélt a titói Jugoszláviában. Nekem az ácsok, kőművesek, vasszerelők, panelszerelők, kubikusok és más barábertek közege, társasága volt a féken tartottság terepe és színpada. Az a szűk másfél év, amit a rács mögött kellett eltölteni, korántsem volt olyan nehéz, mint a „szabadulást” követő évtizedek. Bár...! Az '56-ban vállalt vagy a sorskiosztott szerep korabeli öröme és későbbi emléke sok mindent kipótolt, ami az építőipari létben is jelen volt, a folyamatos megfigyelés, számontartás, s különösen a művelődés, a továbbtanulás, az igazi értelmiséggé válás egyenes útjának elzárása volt és maradt a fék. Bár...! Ami pótlást a féken tartott lét kacskaringói és rejtekútjai lehetővé tettek, azt én megtettem, az utak időnkénti eltorlaszolása ellenére. S meggyőződésem, tapasztalatom, hogy ezt a csoóri és hornyiki közeg fel sem ismerte, vagy nem tette szóvá. Ám mindaz, ami akkor tehát volt, utólag értékke vált, a túlélés és közbeni gazdagodás élményévé vált. A klasszikus bölcs megállapítás igaza szerint, hogy „ami nem öl meg, megerősít”. Sőt, gazdagít – teszem hozzá.

A kép talán teljes s talán világos is. Mégis...

Azért mégis, mert mindezek ellenére egy számára akkor fontos kérdésben, sőt cselekményben nem értettem egyet Miklóssal. Ez akkor nem okozott konfliktust, sem őt, sem engem nem zavart a „perszonális relációban”.

Ugyanis a lap, amit Miklós szerkesztett, s amit a vele egyetértő közösséggel, együttműködő, tehetséges és vele azonos szemléletű, elkötelezettségű munkatársi gárdával létrehozott és éltetett, téves vágányon haladt. Persze, nyomban hangsúlyozni kell, hogy e vágány nem vakvágány, nem a kisiklás veszélyét rejtő acéljárda volt. A maga nemében, a maga tartalmában kitűnő, magas értéknívójú, kiváló irodalmi színvonalú, eminens problémákat eredményes megközelítéssel tárgyaló, elemző szerkesztési eszközökkel tálaló és megvilágító lap volt. Amiben Miklósnak mint főszerkesztőnek meghatározó szerepe volt. A lapot és persze működtetőit elismerték, tekintélyt szereztek vele, a lap színvonalát sem kérdőjelezték meg, sem illetékesek, talán még az illetéktelenek sem. Én soha nem írtam a lapban, nem értem rá, másutt volt dolgom, mást bíztak rám. Nem is kísértem folyamatosan figyelemmel, mégis azok a rápillantások, amelyek számomra elkerülhetetlenek voltak, egyre nyomatékosabban rajzoltak ki egy kikerülhetetlen következtést és vészjelzést, ami már felvillant előttem: a lap tévúton jár! Ám ennek a megállapításnak részemről semmiféle következménye nem volt. Szerény magánbeszélgetésben elmondtam Domonkos Lacinak, Miklósnak - s természetesen nem értettek velem egyet. Szerintük a lap értékes művelődésügyi szerepet vitt, és ez a legfontosabb, amit egy lap végezhet.

A lappal való elégedetlenséget azonban maga Csoóri Sándor fogalmazta meg, aki különben a lap önmagában való értékeit sohasem vitatta... Csak éppen funkcionális tetteit és irányát. Azután a Világszövetség elnökségi ülésén tették szóvá. Ennek már súlya volt. Mert a lap a Magyarok Világszövetsége anyagi bázisán működött. Ám minden lapszámából kiolvasható volt, hogy a lapnak azokhoz a feladatokhoz, folyamatos szervező és informáló tevékenységhez, amire az MVSZ-nek szüksége volt, s amiért létrehívta a lapot, szinte semmi köze nem volt. A lap remekül funkcionált, csak nem a Szövetség érdekében és szolgálatában. Körülbelül úgy, mintha a lap nem is az MVSZ lapja volna, holott a *Világszövetség* címet viselte.

Ám Miklós nem akart változtatni. A maga és társai szempontjából talán igazuk is volt. Őket a lap nívója, a kívülről elismerése, a kulturális

missziós szerep kielégítette, nekik nem a Világszövetség elismerésére volt szüksége, hanem a saját értékszempléletük szerinti sikerre. S azt a lap biztosította. Egy belterjesebb, talán egy „üzemi lap”-hoz hasonló kategóriájú újságot nem akartak szerkeszteni. Ezt a feladatot degradálódásnak fogták fel, minthogy bizonyos vonatkozásban az is volt. Önállósulni azonban nem volt erejük, mert az önálló, támasz nélküli létet a lap természetesen nem bírta el.

S a lap, a *Világszövetség* című lap megszűnt, szerkesztői gárdája elhagyta. Miklós talán már akkor a nemzeti oldal egyetlen valódi hetilapjához került.

A Szövetség elnöke, Csoóri Sándor jól tudta, hogy egy világ-szövetségű lapra szüksége van a Világszövetségnek, hiszen a Földkerekség minden zugába szétszóródott magyarságnak szüksége van a Szövetségre, de hogy tudja, mit végez a szervezet, egy lapra is szüksége van. Akkor azonban sem bennem, sem velem kapcsolatban föl sem merült, hogy nekem valami szerepem lehet a Szövetség lapjával kapcsolatban.

Rövidesen új lap alakult *Világlap* címmel, de nem tudom, kinek a szervezésében. A legvalószínűbb, hogy ebben a Szövetség főtítkára volt a meghatározó személy. Mert az rövidesen kiderült, hogy az új laphoz olyan szerkesztőségi gárdát toboroztak, amelyben a résztvevők ugyan mímelték a Szövetség szolgálatát, ám ők még szemléletben sem álltak közel a Magyarok Világszövetségéhez. Magyarázatul talán elég annyi, hogy a mai terminus szerint talán a „liberális” jelleggel lehet őket minősíteni. Azaz nemzetidegennek, a magyarelles érdekek kiszolgálóinak hívhatók. Megjelent néhány szám, s persze gyorsan kiderült, hogy a lap produkált szellemi színvonala talán ha a küszöbét érte el a Hornyik Miklós által szerkesztett lapénak. A főszerkesztő egy volt rádiós szerkesztő lett, aki a Magyarok Világszövetsége elnökségi tagjaít minősíthetetlen jelzőkkel illette (vén kretének és hasonlók), de volt közöttük egykori romániai Securitate-alkalmazott is. Miközben az elnökségben ismert és tekintélyes emberek ültek. Közülük talán meg kell említeni az Anyaországi Régió elnökségi tagjait, Csoóri Sándorral az élen: Chrudinák Alajos, Dobos László, Fekete Gyula,

Fónay Jenő, Kellermayer Miklós, Pozsgay Imre, Püski Sándor, Szijártó István. Én szerényen a Politikai Foglyok Szövetsége küldötteként vettem részt az elnökségben, Fónay Jenő javaslatára és alkalmi helyettesítésére, aki elnökhelyettesként az Anyaországi Régió elnöke volt.

A lap szerkesztése miatti felháborodásban és a főszerkesztőváltás kényszere miatt a személyi találgatásokban talán Chrudinák Alajos vette fel, rám nézve: - Hát itt van például Fejér Dénes. Bízunk meg őt! Csoóri, aki valamit tudott „szakmai” háttéréről, a javaslat mellé állt, Fekete Gyula szintén. Én már szerkesztettem lapot, igaz kisebb jelentőségűt, mint ami a *Világlap*, a Csongrád megyei hétezer fős építőipari nagyvállalatnak, a DÉLÉP-nek az üzemi lapját, az *Építőmunkást*, meg mellette egy kis réteglapot, a munkába „bejárók” lapjaként az *Inga Magazin* címűt. Domonkos Laci is bedolgozott abba. Igaz, az *Építőmunkást* csak négerként szerkeszthettem, Halász Miklós leple alatt, aki a *Délmagyarország* újságírója volt. Ugyanis '56-os szerepem miatt Komócsin Mihály megyei párttitkár látni sem akarta a nevemet nyilvános orgánumban.

- Vállalod? - kérdezte Csoóri, s Fekete Gyula nyomban rávágta: – Persze, hogy vállalja! Ezzel eldőlt főszerkesztői utam első lépésének iránya. De az elnökségi ülés után a részletekről beszélgetve Csoóri Sándorral, bejelentettem, hogy ez a főszerkesztés csak ideiglenes legyen, mert ha csak lehet, visszacsábítom Hornyik Miklóst a *Világlaphoz*, mert azért az ő szerkesztői rutinjával és személyi adottságaival legfeljebb csak ideiglenesen versenyképes a tőlem telő teljesítmény. Majd én gondoskodom arról, hogy a lap ezután a Világszövetség munkájáról, céljairól, gondjairól szóljon, s ha ez már bejáródik, akkor cserélünk Miklóssal, ő lesz a főszerkesztő, én meg a helyettes. Csoóri ebbe belement.

Miklós kitűnően szerkesztette ekkor a *Magyar Fórumot*, de már tett megjegyzést, hogy nem érzi jól magát ott. Nem a lappal, nem a munkatársakkal, nem a szerzőkkel s nem is a laptulajdonos Csurka Istvánnal volt elégedetlen. Hanem volt ott egy, a főhatalom-lapalapító-laptulajdonosnál is nagyobb hatalom. Mindenki tudja, akit érdekel, kire utalok, s azt is megértik, miért nem találom a választ a név kimondásával. Túl vagyunk rajta.

Azóta már a szeretett, tiszteletre méltó lapalapító is eltávozott, de azért a múltbéli tényt nem árt rögzíteni. Hátha várható ennek haszna is. Miklós elfogadta a feltételeket, de biztosítottam: az én tervezett feladatköröm főként arra szorítkozik, hogy a lap ne térjen elődje tévútjára. Ebben egyetértettünk. Nekem volt gyakorlatom, hogyan kell egy „üzemi lapot” szerkeszteni, s rám volt kiszotva a Világszövetséggel való szoros együttműködés szervezeti rendje és témaszolgáltatása.

Ám Miklós belépőjének nemcsak támogatói, hanem ellenzői is akadtak. Persze, nem nyíltan, hanem rejtve, burkoltan. Azok, akik odahozták a *Világlap* előző stábját, most is ugyanolyan nézetekkel ugyanúgy gondolkodtak. Nekik nem a Hornyik-nívóra szólt a törekvésük. Szükség volt néhány hónapra, amíg Csoóri is átlátta a fékezési trükköket, s Miklós is megelégette a *Magyar Fórum*nál folyó packázásokat és kijelentette, hogy átjön.

Nagy volt az örömöm. Tudtam, hogy Miklós nemcsak szerkesztői rutinját hozza, hanem személyes vonzást is jelent. Vissza is hozott több értékesebb és főként másként gondolkodó embert, akik hajlandóságot mutattak az új témavilág igénye szerint dolgozni. A régi gárdát próbálta óvni, amelyik annak idején idecsábította őket, de a lap új programját látván, ott tartani sem sikerült volna őket. Ők más feladatokra voltak hangolva. Ők nem tudtak leírni ilyen szavakat, hogy „magyar”, „Magyarország”, „Haza”. Szó szerint szabotálták az új irányt, így meg kellett válni tőlük.

Ebbe a helyzetbe lépett be Hornyik Miklós, akinek szemléleti elkötelezettsége miatt és ezen túlmenően is számos elkötelezett segítője jelent meg hívására, vagy csak egyszerűen jelenléte miatt. S Miklós belépése után jelentkezett a *Magyar Fórum* gárdájától is olyan óhaj, hogy szeretnének testületileg elbúcsúzni szeretett főszerkesztőjüktől. De már ott, az MVSZ székházában. El is jöttek, a klubban fogadtuk a vendégeket. A búcsúzás jelenetei közben kirajzolódott előttem annak a baráti légkörnek sok jellemzője, amivel Miklóst körülvették munkatársai. Aminek természetesen Miklós személyisége volt az indítéka és táplálója.

Ezután következett közel egyéves együttműködés, amit felejthetlenné tett a napi kapcsolat-

nak és a közös munkának harmonikus, elegáns, Miklóstra annyira jellemző légköre, amit előljáróban vázoltam.

Természetesen soha, sem alkalom, sem téma nem hozta elő, hogy ki is itt a főnök. Miklóst úgy vettem tudomásul, ahogy a köztünk lévő különbség automatikusan diktálta. Én érvényesítettem az MVSZ-központúságot a témákban s a lap szemléletében, folytattam a kapcsolattartást a Szövetség elnökségével, Miklós pedig szavaltotta az anyagok színvonalát és a kapcsolatot a szerzőkkel. Miklós a munkában igényes és pontos volt, annyira, hogy meg is lepődtem, hogy a könnyedség, a derű mennyire összefér a szigorral a munkában, a teljesítmény tartásában. Akkor láttam bele abba a módszerbe, ahogy Miklós kezelte a vállalt feladatokat. Pontos tartotta a határidőket, a munkaidőt is, de soha nem vált problémává, ha lapzárta táján akár estig, néha éjszakáig dolgozni kellett. Ugyanúgy érzett és vállalt felelősséget a lap minden soráért, mintha ő lett volna a főszerkesztő.

A mindennapi munkához négyen voltunk. Mi ketten, Czegő Zoltán erdélyi költő volt az olvasó-szerkesztő és egy páratlraul kedves, szorgalmas és igényes hölgy, Jutka írta gépbe a szöveganyagot. Kovács Laci, a kitűnő szemű és ízlésű fotós és Dukay Barna grafikus bedolgozott a lapba. A nyomdai előkészítő munkát Cseh Tibor TIMPKFT-je végezte gyorsan és nagy szakértelemmel. Természetesen szinte mindenki Miklós toborzottja volt, de soha föl sem merült bennem, hogy irigykedjem, mert nem az én szegedi szép szememért jönnek a laphoz új emberek. Egyik nap például besétált a szerkesztőségbe Járay Judit, az ország egyik legnevesebb külpolitikai tudósítója, s természetesen munkát kínált, majd hozott a lapba. Egy másik alkalommal Brády Zoltán, a *Kapu* főszerkesztője jelentkezett együttműködési javaslattal. S Miklós, aki újratoborozta egykori szerzőit, még arra is figyelmet fordított, hogy nem őt, hanem név szerint engem keressenek.

A munkával és eredményekkel telített hónapoknak az vetett véget számunkra, aminek a Magyarok Világszövetsége is áldozatul esett. Amit a belső gáncsoskodás nem tudott elérni, a külső, a nyugati régióknak nevezett és a Kárpát-medencei régióknak nevezett csoport elérte. Ezek a „régiók” egy dilettáns MVSZ-alapító jogszabály révén ala-

kultak, s végül ezek zárták ki a Magyarok Világszövetségéből azokat a magyarokat, akik a leginkább odatartoztak – volna. Ez a jogszabály a külföldi, a tagságra előszörre jelentkező magyar szervezetek, csoportok jogává tette, hogy csak rajtuk keresztül lehessen csatlakozniuk a többieknek. Ez szinte halálos veszteséget jelentett a „többire”. Hiszen a számítók, a gyors spekulánsok jelentkeztek legelőször. Például Amerikából egy New York-i trupp. Talán köztudott, hogy milyen magyarok tanyáznak New Yorkban. Ők aztán, becsatlakozva, megakadályozták a nemzeti önérzetüket és jellegüket megőrző magyar szervezetek betagozódását az MVSZ-be. De főként az derült ki, hogy a „többiek”, sok száz ezer magyar taggal, már nem is voltak hajlandók csatlakozni, nemcsak a bennlévők engedélyjoga miatt, hanem ismerve azok „magyarságát”. Így az amerikai magyarság szervezetekbe tömörült nagy része, talán 90-95 százaléka soha nem került be az újjászervezett MVSZ tagjai közé. A New York-i csoportnak egy Papp László nevű építész volt a vezetője, aki a *Világ*lap szétverését a legbrutálisabb, szinte útszéli stílusban hajtotta végre. Az erdélyi csoport meghatározó tagsága a kolozsváriakból toborzódott. Egy olyan trupp, amelyik a saját klikkjének aránytalanul nagy létszámát küldte a Szövetség közgyűléseire, akik között a székelyföldi nyolcszázévezres székelymagyar népességnek egyetlen képviselője sem volt. Ezek a küldött-szavazók utasítást kaptak, kire és ki ellen kell szavazni, s amely utasítás korántsem szolgálta az erdélyi magyarság érdekét. Az ausztráliai küldöttség legfontosabb követelése az volt, hogy Fónay Jenőt az MVSZ zárja ki soraiból, ellenkező esetben minden ausztráliai magyar kilép a Szövetségből. Így történt, hogy az MVSZ elnöke végül egy nem magyar állampolgár lett, aki elképzelhetetlen irányba kormányozta a Szövetséget. De ez már távoli téma!

A lap megjelenését leállították, Hornyik Miklós tiszteletdíját csak ügyvédi beavatkozásra fizették ki, s a többi munkatárs is csak hónapok múlva kapta meg honoráriumát.

Ám ezt a csapást a hónapok, évek sodra elmosta az emlékezésből. Miklóssal a barátság nemhogy meggyöngült volna, hanem megerősödött. S barátaim, támogatóim sorában Miklós volt az egyetlen, aki fáradhatatlanul győzködött:

Írni! Írni! Írni! Jelet hagyni magam után. Fő érve és ambicionáló fő mondata így hangzott: „Amit te átéltél, azt senki nem tudja megírni, csak te, örökölni hagyni az utókorra.” Miklós fiatalabb volt nálam, több mint tíz évvel, de mindig idősebbként biztatott, szinte kényszerített, szóban, le-
vélben. Megható volt látni, hogy nemcsak velem törődött, mást is biztatott, ambicionált. Miközben maga nemcsak beszélt, hanem élő példát mutatott könyveivel, előadásaival.

Felejthetetlen ember volt, s nemcsak volt. Ma is él bennünk és élni is fog, amíg mi élünk. Írásaiban megmarad a magyar kultúra végéig.

Szegény Miklós, sorsszerű, korai véget ért. Alkotóereje teljében ment el közülünk. De egy vallomással még tartozom emlékének és az olvasónak. A szomorú ügy az utolsó év utolsó hónapjairól szól.

Azt hittem, a személyiség ereje és változathatatlansága mindig ellenáll a betegségnek. Hozzám közel álló embereket, távozó bajtársaimat látogattam meg, nemegyszer szinte utolsó órájukban. Volt, aki tiszta tudattal tudta, mi vár rá, várta a véget, felkészült rá, kimondta. Egy idős, kedves tanító kollégám a fiának mondta: - Ne menj orvosért, kicsöngettek.

Miklóssal elkövettem azt a hibát, hogy egészségesként, örökéletüként közeledtem hozzá, talán ez feledteti, hogy közel a vég. De úgy látszik, hogy a súlyos, halálos kórban végül már nem a tudat vezérel, hanem maga a kór, amely még életben elpusztít minden emberit, csak maga marad meg, vele a tehetetlenség, a kikerülhetetlenség tudata, a vég réme.

Miklós egyik utolsó könyvével kapcsolatban olyan megjegyzéseket tettem, ami máskor játszva megengedett volt, sőt elvárt, az őszinte vélemény kimondásának a joga. Most a földi, az emberi lét utolsó indulatfellobbanása erősebb volt minden türelemnél, minden megértésnél. Talán az a megfogalmazatlan düh is munkált benne, ami szintén ismert az utolsó reakciók között: „Miért éppen én? Miért nekem kell elmennem? Miért nem ez a nálam idősebb, inkább soros megye el? Ő nem is annyira tehetséges, mint én, kevésbé életérdemlő, én többet tudnék még használni, adni!” Természetesen e mondatokat nem mondta ki, hanem ezt írta: „Nem tagadom, túlérzékeny vagyok. Túlérzékeny és nagyon könnyen sebez-

hető, mert már minden mozdulatom a búcsú mozdulata, sajnos.”

Válaszlevelemben a megszólítással próbálkoztam a korrekcióra: „Miklós! Barátom!” De a sorok, mondatok félreismerhetetlenül az élet, az egészség, a haláltudat-nélküliség szavai és mondatai voltak csupán, amelyek már nem átérő híd a két tudatvilág között.

De nem erre, nem ezekre emlékezem! Nem láttam halálos ágyán, mint sok bajtársamat és családom, eleim tagjait. Nem a kínok marta, nem a halálfélelem gyötörte, nem a betegség sorvasztotta arcra emlékezem, ha Miklóstra gondolok, ha könyvét olvasom. Könnyű felidézni oly sokszor látott mosolyát, humorát, okosságát, logikáját, könnyed eleganciáját, élő személyisége harmóniáját, életteli, szeretnivaló személyiségét. Gondolatban néha beszélgetek vele, nem a különözésről, hanem az azonosságról, a hasonlóságról. Idézem magamban, magamnak biztató, ambicionáló, önérték-erősítő mondatait, amelyek nekem szóltak. Ezek a hűséges tanúk, cáfolhatatlan bizonyítékok, hogy ki volt, ki volt nekem, számomra Hornyik Miklós. Az utolsó megszólítás: Miklós! Barátom!

Ezt őrzöm róla, így emlékezem rá, amíg csak élek.

„Miklós, Barátom!

Húsz éve ismerlek, húsz éve ismeresz. Életem negyedét veled együtt töltöttem el. E húsz év barátságáról soha nem beszéltünk olyan mélységgel, amit elért és jelentett számunkra, de mindkettőnk tudta, milyen minőségű és mennyit ér. Legalábbis én tudtam, de úgy, hogy tőled soha nem kellett kérdezni az azonosságot. Talán ma sem kell megkérdezni, akár gondolatban sem. Én talán jobb és több lettem e barátság által, örömet és néha nyugalmat sugallt, megerősített. Most azonban kell erről beszélnünk! E húsz év emlékérről.

Ha a halálra készülsz, ne gyűlölködés, gyanú vagy hiúság uralja gondolataidat, hanem a megbékélés, még azokkal is, akikkel eddig békétlenségben éltél. S akivel eddig barátságban, harmóniában és szeretetben éltél, ne gyűlöld, hanem tételezz fel számára ugyanannyi igazságot és képességet a valóság valós felismerésére és megértésére, amennyit magadról tételezel.

Ha a halálra készülsz, ne hidd magad sem kiváltságosnak, sem egyedülálló szerencsétlennek, hiszen mindannyian a halálra készülünk, s ebben egyedileg is egyformák vagyunk. Aki előbb megy, s aki utána, számukra nem derül ki, ki járt jobban. Ez még akkor is igaz, ha az élet számunkra a legnagyobb kincs, s a halál a legnagyobb veszteség. A halálra készülvén kikerülhetetlenül szembe kell nézni a kikerülhetetlennel, amely mindenki számára az.

Ha a halálra készülsz, vedd számba, néztél-e már szembe a kikerülhetetlen halállal. Ha igen, akkor kissé már megedződöttél a szembenézésre, a felkészülést kissé gyakoroltad - gondolj a sok ezer magyarra szülőföldeden, azokra is, akik meghaltak s azokra is, akik megmaradtak utána. S tételezd fel, hogy ezt az utat sokan megjárták már. Ha a magam sorsát számba veszem, négy alkalomra emlékezem, amikor úgy tudtam, már csak percnyi időre, már csak karnyújtásnyira áll előttem a halál. Álltam fegyvertelenül szemben fegyverekkel, s nem volt menekülési út, volt hogy lőttek is rám (ránk!), csak nem találtak el. Vagy akkor, amikor a kihallgató tisztem jóslásként a kötélhurkot jelképező ujjsavart mutatta a nyaka körül. Mindig anyám jutott eszembe, hogyan éli át, ha megtalálnak holtan. Eddig sikerült megmenekülnöm, de tudom, nem mindig sikerül a menekülés. Emberek vagyunk, nem többek, mint a világ apró alkatrészei, alaptörvényeit nem tudjuk sem megváltoztatni, sem kikerülni. Én »békés« halálom óráira csillagászati könyvet kértem és készítettem elő újraolvasásra, mert a mindenség és a végtelenség talán enyhíti saját életdrámánk fájdalmát, hiszen a nagy rendszerben talán még porszemnyiek sem vagyunk.

Ha a halálra készülsz, számolj azzal, hogy akikre életedben hatottál, akik szerettek, s akik még élve maradtak a Te távozásod után, haláloed után is élőként hordanak magukban, rád emlékeztvén. Még akkor is, amikor nem jutsz eszükbe, de hatásod, elvontabb emléked már beléjük égett, életük végéig lényegükké vált. Mert életelemedet, a »Jelet hagyni!«-elvet megosztottad és megvalósítottad. A Te »jeled« tapasztalatunkban és olvasatainkban megmarad. Amíg van, amíg él valaki, aki úgy gondol rád, ahogy most reméled: megértéssel, becsüléssel és szeretettel, addig Te is élsz, ha földi alakban már nem is

létezel. Ne ritkítsd hát a jeled őrzők számát az utolsó földi életszakaszodban, és ne rontsd el, ne keserítsd meg a rád való emlékezés ízét! Ne akard ártó méreggá, torz felismeréssé változtatni! Ne állj bosszút, ne a büntetést tervezd, és ne fenyegezz, hanem amíg élsz, élj úgy, ahogy eddig éltél, tág és gazdag látókörrrel, nagyvonalúan és nagylelkűen, okosan és elegáns stílussal, hogy ilyennek lehessen Téged megőrizni. Ne válj szerénytelenné és kizárólagossá, minden bölcsesség és ismeret képzel, páratlan birtoklójává. Úgy távozz közülünk, hogy újra emlékezz: »...mint minden ember, fenség...«, és tudd, hogy a távozás rettenete hatására nem kell megváltoztatnod azokat a viszonyokat és érzelmi erőtereket, amelyekben éltél. A halál előtt ugyanis az utolsó percig élő ember vagy, az elmúlás ne torzítsa el eddigi létedet. Tudd, hogy pótolhatatlan vagy, hogy hiányozni fogsz nekünk, hogy szorul és megfájdul a szívünk, valahányszor Rád gondolunk, s hagyott jeleid pótolják valamennyire személyes jelenlétedet.

A közeli megbántottság élményét vizsgálód felül és mérlegeld újra, képes voltam-e, képes lettem-e megbántani Téged? Fogd marokra a torzító képzeletet és tudd, emlékezz arra, amit eddig is tudtál rólam s én tudtam Rólad. Hiszen az utolsó telefonbeszélgetésünk háromnegyed része az elismerésről szólt, arról, amire vágysz, amire vágyunk valamennyien. A beszélgetés egy-negyede sem lett volna még ennyi sem, ha nem lépsz a becsmélés, a lekezelés, a lehülyezés iszapos útjára. S vélt abszolút igazad bűvöletében és rögeszméjében nem zárod be a megértés (és megmagyarázás) ajtaját. Hogy oda haladtál vagy hátráltál, ahol csak az a szemlélet létezik, amit Te birtokolsz és tökéletes igaznak tartasz.

Pedig, ha a halálra készülsz, el tudsz jutni a megértés olyan fokára vagy mélységébe, ahova eddig nem jutottál el. Ugyanis, amit én neked mondtam, nem a halál előtti embernek, hanem az élőnek mondtam. Ezért nem helyezkedtél a minden helyzetben egyformán kimondható igazság, a helyes, okszerű, logikus ítélet kimondhatóságára. Engem ugyanis nem a meggyőzés, hanem a segítség, a jobbitás szándéka vezérelt. Azt gondoltam, hogy ismét egy amatőr beavatkozás nyomát látom. Nem gondolhattam, hogy a tartalomjegyzék, amit én nem a szerző, hanem

az olvasó tájékoztatói eszközének, az írott mű szerkezeti váza pontos tükrének tartok, nálad az írói, az alkotói munka része, sőt különös, hangsúlyos része. Ilyet még nem is hallottam. Nekem ez olyan, mint ha a háztető vagy akár a híd szerkezetéből kihagynak egyes rögzítő elemeket. Számomra ez a rogyadozás veszélyét képezi. Ezért bátorkodtam szót emelni érte, egy más szerkezetszemlélet nézőpontjából. Amit én nem hülyeségnek s nem hozzá nem értésnek, hanem nélkülözhetetlennek tekintek.

Hogy Te, Miklós, milyen búcsújutalmakat osztasz, milyen ajándékozásból kívánsz kihagyni engem, nem változtatja meg azt a törődést és segítséget, amit részedről tapasztaltam az elmúlt húsz év alatt. Akkor sem változtatja meg, ha mindezt most visszavenni szeretnéd. Még akkor sem, ha tudomásul kell vennem, hogy amit utolsó beszélgetésünkön hangsúlyoztam, köszöntem meg, el sem jutott figyelmedig. Leveledben nem is emlékezel erre. Pedig ez hangzott el (kissé restelkedve ugyan, mert nem vagyok híve sem a pro, sem a kontra dicséretnek mondásának és hallásának sem): »Hosszú életutamon nem volt olyan (férfi) barátom, aki annyira törődött velem, mint Te«. Ezt mondtam! S ezt nem is hallottad a vélt sértés miatti dühtől elvakulva.

Nem szükséges a keresztyéni megbocsátásról beszélni, ugyanis nincs mit megbocsátani. Megbocsátani a bántást, a sértést lehet, vagy talán kell, de itt részemről sem bántás, sem sértés nem történt. Akkor sem, ha úgy érzed, és ezért hányod szememre. Csak megismételni tudom: bizonyítékul gondold az elmúlt húsz év érintkezéseire. Az talán megnyugtat és megbékít. Én ugyanis a könyvedet, a könyveidet ugyanúgy veszem kézbe, mint eddig.

Ne akarj, Miklós, más emléket hagyni magadról. Maradj olyan, amilyen vagy, amilyen voltál. Maradj hű ahhoz, ahogy megismertünk, ahogy megismertelek.

Szeged, 2011. május 31.

Baráti s talán utolsó öleléssel: Dénes

***

Itt már befejeztem a levelet, be is írtam a gépbe, úgy gondoltam, mindent megírtam, ami még fontos lehet. Ám akkor az asztalomon lévő könyv

ötlött szemembe, a Számadás I. kötete, amit neked is elküldtem. Nem is azért, hogy elolvasd, hiszen hol is van ez azoktól a művektől, amelyek olvasásával töltötted az életedet. De akkor döbbsentem rá, hogy ez a Számadás, csaknem ugyanazt a húsz évet tekinti át, amely életrajzunk közös éveit érinti. S lám, milyen más tartalommal rendezi azt a húsz évet! Számok és adatok keretébe tereli, hétköznapi gondok tömegével telve, azokról szólva, azokat számba véve. Amik mind nem rólam szólnak, hanem üldözött, kisémmizett, félrerúgott emberek sorsáról, kettétört életéről. Ebben a Számadásban is s a többi kiseded »művemben« is nem magamról, hanem másokról, egy-egy közösségről szólok, s nem is a történetükről, hanem a gondolataikról és azok próbált felvállalásáról, 870 olyan sorsról, amelyek viselői rám bízta, rám terhelte gondjaik remélt megoldását vagy enyhítését. Sorsuk, létük némi javíthatóságát vagy legalább e javítás reményének megvillantását várva el tőlem. Akik érdekében való húszévnnyi küszködésről szól a Számadás. Nem leírásáról, hanem a vele, velük való foglalkozás, értük való kiabálás, felterjesztés, vitatkozás, elintézés tevékenységéről. Tudom, hol van ez Ottliknál! Hol vannak ezek a gondok, e sorsok terhe azokétól, akik értelmük, értelmiségi létük polcain vagy ormain ülve vagy lebegve talán nem is gondolnak arra az értékrendre, s azokra, akik az élet legfontosabb értékét, az élet létét biztosító, az anyagi lét feltételeit, a »javak megtermelését« végzik, az éltető értékeket teremtik meg. Amikből valamennyien élünk. A katonák is, a határon működő iskola ebből eltartott gyermekei is. Akik közül talán nem is az okosak, a megfelelők, a beilleszkedők az élet hősei, hanem Apagyai, aki látzatprimitívsége mellett a legnagyobb és legkövetkezetesebb jellem a »határon«. Az én Számadásom azokról íródott, azoknak a számon- és gondolaton tartásáról, akik soha nem olvassák el a határon lévő iskoláról szóló ópuszt, mert ezernyi súlyos, ólomsúlyos gondjuk és feladatuk terhe alatt élnek. Nem is érdekli őket, nem is értenék. Gyermekek- és ifjú éveim tizedeiben magam is hasonló gondokban időztem. Nem esztétizálásal - kemény, kikerülhetetlen és mással helyettesíthetetlen munkával. Nekem hétéves koromtól nem volt eltartó apám, csak szegény, értünk, hármunkért roskadásig megterhelt anyám és édes

testvéreim. Mi más régiókban éltünk, mint akár Ottlik, akár Ottlik oly kedvelt hősei. S én most az ehhez hasonlókról adtam Számot. Nem az általad minősítő gondról, a »levéltáram dossziéinak kiürítéséről« – mint írad. Nekem mindaz a nemes, ám a való élettől tulajdonképpen idegen esztétikai bővölődés csak mellék-, tizedrangú érdeklődés és netán végül el sem végzett feladat maradt. Amiről Te nem is tudsz, ne is tudjál! Nekem tizennégy éves koromban hurokkal nyulat, csapdával varjút fogni vagy később orvvadászni kellett, a temetőből a »fölsleges« tujafákat kivágni, a vasútról, a mozdonyokról szemet lopni, hogy legyen vacsora, és meleg legyen a cementpadlós kiskonyha, a »lakás«.

Ezért, gondolom, a halállal szembenézve, az élet letöltött éveivel és vállalt feladataival elszámolva korántsem azokon a voltképpen jelentéktelen gondokon vagy más, különböző elgondolásokon kell évelődni s talán megsértődni, ami a számbavétel, az áttekinthetőség rendjét és világosságát tartja (akár egy könyv tartalomjegyzékében is!) a legfontosabbnak. A gondolati, az esztétikai régiók, s nyugodtan leírom, Ottlik gondolataival, gondolataival – akár Örley iratköteggével, »csomagjával« - kiegészítve vagy arra ráépülve, mindezek ellentétében vagy legalábbis azoktól mérhetetlen távolságban lévő valódi élet-értékkategóriák barázdáiban vagy éppen szikeseiben és bozótjaiban »játszódnak« le. Nem az éteri régiókban. Azaz, amit hangsúlyozni kívánok: más értékkategóriák, más értékminőségek is vannak, voltak és lesznek a világon, Miklós, mint aminek a talán hiányos szemléletét felrovod nekem s irányzol elő büntetést, holott ha meggondoljuk, nekem is lenne mit bőven felróni – ha ezen a szinten s ezzel tölteném vagy helyettesíteném a veled kapcsolatos időmet és gondolataimat.

A Számadás más »mű«, mint Ottlikéi. Olyan azonban, amelynek számba vett értékei, gondoljai nem »csengenek le« – mint Tamás szellemesen megjegyzé - soha, hiszen az emberiség szegényeinek, becsületeseinek, talán tehetségtelenjeinek sorsa örök gond marad. És nem lesz kisebb e gond soha.

Miklós, Barátom!

Talán jobb lett volna az élet szívárványosabb szakaszain és tájain beszélni e szemléletbeli különbségekről, de amíg az ember él, sohasem

késő gondolatokat és szemléleteket cserélni egymással.

Szeged, 2011. június 3.

Szeretettel: Dénes

De e levél alig befejezhető! Leveled sorai ugyanis már valótlanságokat, sőt rágalmakat is megfogalmazznak. S emellett nekem rovod fel a »kötelező egyetértést«. Azt írod: »Elszóltad magad: még el sem olvastad a Scott kapitányt és máris kötelességednek érzed, hogy nekironts a tartalomjegyzéknek. (...) Mondd, Dénes: Te nem a könyvet olvasod el előbb, hanem mindig a tartalomjegyzéket?«

Bizony, Miklós, így van, ahogy kérded. S remélem, Te is így teszel, ha egy könyvet kezdedbe veszel. Mert ha nem, csodálkozom. Ha egy könyvet kezembe veszek, először a küllemét, a borító cím- és hátoldalát vizsgálom, a könyv méretét, oldalszámát, »vastagságát«, kézbeillő voltát, aztán könyvészeti, sajtójogi, nyomdai és kiadói adatait, szövegeit nézem át. Mint mindenki, aki a könyvet nemcsak »művészi« produktumként, hanem információ-módszertani és hasznossági, kezelhetőségi szempontból vizsgálja. Azaz az olvasó számára szükséges és már a könyv kiválasztását, a megvételét, a megvételre való kedvét motiváló tényezőket veszi sorra. Ezek egy része gyakran nem is így megfogalmazott, de kétségkívül így ható folyamat. Csodálom, hogy Te ezen csodálkozol! Aligha tájékozódta olyan kiadói, könyvszerkesztői kötetmek terén, ahol ezeket elemi (iskolai) fokon tanítják vagy tudják. Pl. Amerikában! S e szemlélet különösen fontos, sőt domináns számomra egy olyan könyv esetében, amit barátom, Hornyik Miklós neve fémjeléz. Azután következik az »elolvasás«, ami nem az általam, úgy látszik elvárt hajbókolással és fönntartás nélküli egyetértéssel kezdődik, hanem a »kételkedem, tehát vagyok« szerinti objektív mérlegeléssel. (Mint a tied!: Legfontosabb volt „a levéltár-dossziék kiürítése”, Ha-ha-ha!) Hiszen már a tizedik-huszedik oldal elolvasása, s a könyv végiglapozása során szembetalálkoztam a könyvszerkesztési dilettantizmus példáival. Persze az a „dilettantizmus” föl sem tűnik, sőt nem is létezik annak számára, akit az olvasó egyáltalán nem is érdekel, csak a szerző. Ha az olvasónak

valamiért nem tetszik a könyv, vagy elégedetlen valamivel, akkor az olvasó hülye, bunkó, s nem is mérhető a szerző nagyságához. Én ezt, az általam vélt olvasói érdeket merem szóvá tenni. Igaz, fülhallásoddal és feledékenységeddel elmentésben nem először és »rárontva«. Mert először a dicshimnuszokat soroltam el és örömeimet a könyv megjelenése okán, a köszönet szavait s a könyv színvonalát érdemlő dicséreteket. Ügyelve persze arra is, hogy a félelem, ami azért benem volt, hogy tudom-e mindezt úgy elmondani, ne tűnjön benyalásnak és elvtelen magasztalásnak. Amit nemigen kedvelek. Ezeket követte a dilettantizmus elmarasztalása. Ám! Azt is meg kell mondanom – amit előtte már Dominak is elmondtam, hogy azt hittem, újra egy hozzá nem értő, dilettáns barmolta el a tartalomjegyzéket. Ó, ha tudom, hogy e tartalomjegyzék is az alkotott mű egyedien magasszintű része, talán inkább megtartom magamnak a véleményemet. De azt hittem, egyetértéssel segíték neked lenyelni, ami a könyvvel történet. Domi még biztatott is, hogy mondjam el, »Miklós örülni fog«. Hát nem örült! Sőt! Kíméletlenül le.... Ez lett belőle. De nem tanulság nélkül. Büntetendő cselekmény, sértett megrágalmazás, s ami a legfontosabb: összekötve Gazda József könyvének korrekciójával, sőt azzal azonosítva. Szép! Gazda József könyvével kapcsolatban szó sem volt tartalomjegyzékről. Névmutatóról volt szó. Az ő könyve olyan szempontból kifogástalan, de a kiadó nem készítette el a névmutatót, ami híján a könyv kezelése hihetetlenül nehézkes. S aminek pótlását Gazda Józsi bácsi és az a 15-20 ismerősöm, barátom, akiknek elküldtem az általam elkészített névmutatót, mind hálás köszönettel nyugtázta. Ennyit az azonosító párhuzamról!

De van még valami. Mind Gazda könyve, mind a Számadás olyan fokú és szintű elismeréseket és köszöneteket generált számomra, amilyeneket Ottlik Géza Iskola a határon könyve is megérdemelne. S ezt csak azért párhuzamosítom, hogy szemléltessem, nemcsak irodalmi vagy művészi vájt fülűekből áll a világ, s nem csak ők tudnak vagy talán jogosultak olvasni és tetszést nyilvánítani. A világ, az olvasók világa is kissé tágasabb. Igaz e másfajta olvasók nem kapnának dicséretet sem tőled, sem más brancsbelitől eltévelyedésükért, talán valamennyien bunkónak mi-

nősülnének, amiért nem Ottlik-bűvöletben élnek, sőt azt sem tudják, hogy Ottlik Géza létezett.

Nos, volna még, de reménytelen. »Esszékötetben képjegyzék?«, ilyen kérdésed is van, meg hogy »Örkény, Pilinszky stb. mind hülyék?« Nem emlékezem, hogy Örkény vagy Pilinszky könyveit említettem volna, csupán Te teszel úgy, mintha én utaltam volna rájuk. Én a Te könyvedről beszéltem, annak szerkezeti, szerkesztési, a tájékozódást akadályozó hiányairól. A véleményem szerinti hiányáról. Engem ma sem érdekel, hogy Te ezeket hiánynak vagy éppen erénynek tartod-e. Nem haragszom érte, s nem is nézlek le miatta. Mint Te, aki lebunkózod Tamást, amiért mást mer gondolni Ottlik aktualitásáról, meg engem, amiért nem a Te mértékeddel mérem a Te saját könyvedet. Nem aránytalanság ez? Nem túlzott elfogultság? Nem állítom – kérdezem! S vajon ez igazolja a más, akár Gazda, akár a Számadás leszólását? Gazda könyvét még kívülről sem láttad, pedig egyedülállóan gazdag: közösségi, nemzeti ügyekben. A könyvbemutatón, amiért ideutazott Szegedre Kovásznáról, elmondta, hogy amikor gépbe írta a vallomásokat,

végigsírta a munkát a fájdalomtól, a más fájdalomával való együttérzéstől. A 310 szereplővel. Közösségi együttérzéstől.

Ha a büntető szankciókat én is úgy értelmezném, mit Te, akkor az volna a megfelelő, párhuzamos reagálás, ha egyszerűen visszaküldeném vagy még jobb, kifizetném a nekem küldött Scott kapitányt, mint a birtoklására méltatlan személy. Mert akkor egy szavad sem lehetne, hogyan nézek rá, mint vélekszem róla. Amit nekem ajándékoztál, arról érezheted, hogy voltaképpen a saját tulajdonod, sérthetetlen és bírálhatatlan, amit kölcsönadtál öröklejára. De ha megveszem? Ha ez méltatlanságom miatt megnyugtat, kérek, közöld, melyik változatot tartod magadnak megfelelőnek, neked tetsző szemléletnek és megoldásnak. S mert mint írod: »olyan unalmas ilyesmiről beszélni«.

Hát abba hagyom. S megnyugtatlak, többé odaáttra sem jut el egyetlen bíráló szavam sem. Amit az élők szántam, neki mondtam el.”

Szeged, 2011. június 5.

Dénes

Sterbencz Károly

A mi autonómiánkról

A kommunistákat még sokáig nehéz lesz leváltani, mert ma már nem az ideát védik, hanem a zsákmányt – írja Márai Sándor. E gondolatot ránk vonatkoztatva, parafrázálva, illetve némileg módosítva, megállapíthatjuk, hogy a délvidéki magyar politikusokat is nehéz lesz leváltani, mert ma nem az itteni magyarság érdekeit védik, hanem a zsákmányt. Ettől csak akkor hajlandók eltérni, ha a zsákmányszerzés egybeesik a magyar érdekvédelemmel. De hogy az esetleges bírósági pört elkerüljem, mindjárt hozzáteszem, tisztelet a kivételnek.

Most, hogy a koszovói szerbek széles körű autonómiát kaptak, olyan nagyfokút, amilyenről mi álmodni sem merünk (pedig mi sem vagyunk hitványabbak más népeknél, esetleg csak gyávábbak vagy tunyábbak), a legjobb alkalom lenne az igazi területi önrendelkezés kivívására. Magyarországnak, élve a vétőjogával az EU-csatlakozás ügyében, most lehetősége van, hogy Szerbiát rákényszerítse a délvidéki magyar autonómia megadására. Az EU-tagság elnyerése után ugyanis minden reményünk szertefoszlik, hogy bármilyen szerb kormány autonómiát „ajándékozzon” a magyarságnak. Csakhogy a magyar kormány azt az elvet követi, hogy csakis azt a követelést, igényt, kisebbségi jogok kivívását támogatja, amelyeket az adott határon túli magyarság célul tűzött ki. Kívülről nem akar az ügyeinkbe beavatkozni, de segítségére mindig számíthatunk. A gondot csak az jelenti, hogy a Vajdasági Magyar Szövetség (a továbbiakban VMSZ) politikusai, amely szervezet a magyar kormány felé az irányadó politikai párt, hallani sem akarnak ilyen követelésekről. Már azért sem, hisz alig egy éve a hatalom birtolása érdekében koalíciót kötöttek a hatalmon lévő szerb párttal. Azzal, amely nem is oly rég a „nem lojális magyarokat” azzal fenyegette, hogy rozsdás kanállal vájja ki a szemüket. A menő politikusainknak a hatalom birtoklása valamint a busás jövedelem az első és a legfontosabb cél.

Hisz mindig is nagy dolognak számított az uralkodás és a „disznófejű Nagyúr”.

A taglétszámukat tekintve kisebb magyar pártok követelése pusztába kiáltott szó, mivel hangjuk sokszor még a kisebbségi médiumokig sem jut el. Az autonómia követeléseiket sem a magyar, sem a szerb kormány nem hajlandó figyelembe venni. Így ez az ügy pillanatnyilag holtpontra van, és egyelőre megoldhatatlan dolognak számít. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a kisebb magyar pártok párttagsága azért kevesebb, mert minden pénzt, támogatást, munkahelyek osztogatását a VMSZ magának kisajátította, és ilyen gazdasági helyzetben, amiben az itteni magyarság él, nem csoda, ha sokan a jobb megélhetést választva, elveiket feladva pártkatonák lesznek).

A VMSZ által befolyásolt Magyar Nemzeti Tanács (a következőkben MNT), mindig azzal érvel, dicsekszik, hogy a Kárpát-medencében elsőként harcolta ki és valósította meg a kulturális autonómiát. Ez első hallásra nagyon jól hangzik, de valójában az ezzel kapcsolatos minden jog a szerb állam szája íze szerint alakult. Csak azokat a követeléseket volt hajlandó elfogadni, amelyek a külföld felé a „legtoleránsabb állam” képét mutathatják, az országon belül pedig, mivel ezeknek a jogoknak a többsége csak papíron szerepel, a gyakorlatban, balkáni módszerek szerint, ebből vajmi kevés valósul meg. Csak annyi, amennyi a nem oly látványos és a fájdalommentes eltűnésünket lehetővé teszi. A lassú pusztulást.

De vizsgáljuk meg részleteiben, hogy milyen jogokat biztosít számunkra ez az „irigylésre méltó” kulturálisnak nevezett autonómia. Valójában négy területet foglal magában: 1. a nyelvhasználati jogot és a közigazgatást, 2. az oktatást, 3. a kultúrát és 4. a tájékoztatást. Hogy ezen az „önrendelkezési szférán” belül milyen jogkörrel rendelkezhetünk, a következőkben kiderül.

Ami a nyelvhasználati és a közigazgatási jogot illeti, csak papíron létezik. Minden közigazgatási testületnél működni kellene ugyanis egy tanácsnak, amely a nemzetek közti viszonyokat koordinálja. Ebbe a tagok felét a Nemzeti Tanácsok, a másik felét a többségi nemzet delegálja. Azaz csak delegálná, mivel a legtöbb helyen ez meg sem alakult. Ahol pedig megalakul, ott alig, vagy nem is működik. De ahol működik is, csak jelentéktelen dolgokban hozhat határozatot, mint például az utcanevek meghatározásánál, azt is csak a javaslattevés jogával, amit a testület vagy elfogad, vagy nem. Tehát csak egy „sóhivatal”.

Ami pedig a magyar nyelv nyelvhasználati jogát illeti, elég csak a vasútállomáson vagy postahivatalban ügyet intézni, mindenki megbizonyosodhat arról, hogy Szabadkán, a legnépesebb magyarlakta városban mennyire él a magyar nyelv. Sehogy sem! Itt érdemes megemlíteni azt az esetet, amikor a MNT levelet küldött Csókára, hogy érzékelhessük, mennyire egyenrangú a magyar nyelv, mégpedig ott, ahol hivatalos használatban van. A magyarul szabályosan megcímezett, és irányítószámmal ellátott borítékot (csak mellékesen jegyzem meg, hogy a név szerb nyelvű, latin betűkkel írt változata csak minimálisan tér el a magyartól), nem kézbesítették, és visszajött a feladónak. Hát ennyit az oly tökéletes autonómiáról, és az egyenrangú nyelvhasználatról.

Nem jobb a helyzet az oktatás területén sem. A szerbséget dicsőítő, a magyarságot pedig fasiszta, a kisebbségeket elnyomó nemzetként mutatja be a kötelező tanterv, amely a minimális nemzeti öntudatot sem táplálja a mi fiataljainkba. Sőt, a magyarságtudat hiánya miatt a gyermekeink szinte rá sem tudnak döbbsenni, hogy milyen gyorsan veszik át az idegent sajátjukként, nemzettudatuk azonosul az idegen hatalom nemzeti hőseivel, miközben elfelejtik a sajátjukat, jobban ismerik a leigázójuk irodalmát, mint a sajátjukat, dicsőítik az idegen nemzet hőseit, miközben csúfot űznek a sajátjukból, és azon igyekeznek, hogy jobban hasonlítsanak az idegen hatalom gyakorlóira, mint saját magukra. A magyar történelem, zene, képzőművészet csak töredékében van jelen, a magyar tudósokat és azok eredményeit nem foglalja magában a tanterv. A nemzet sikereit, azt, ami az önbecsülést

erősítené, tudatosan elhallgatják. Tomán László szerint az is “tarthatatlan, hogy az újvidéki Magyar Tanszéken nemzetietlen szellemben folyik a jövőndő magyartanárok képzése, vezető (volt) kommunisták vezetése alatt”. Az a véleménye, hogy „az újvidéki Bölcsészettudományi Karon, a Történelem Tanszéken – legalább a magyar nemzetiségű hallgatóknak – részletes magyar történelmet kell hallgatniuk és vizsgázniuk belőle.” Természetesen ez mind megoldható lenne az önálló magyar iskolarendszer bevezetésével, de erről a VMSZ vezetősége hallani sem akar. Pedig e nélkül nincs igazi autonómia és magyar megmaradás.

A magyar osztályokban használatos tankönyvek szerb fordítások, amelyek eredeti szövegei sem nevezhetők kiválóaknak, a fordításuk pedig minősíthetetlen. A közelmúltban a Hét Nap oldalain Bús Ottó mutatott be egy ilyen szörnyűséget. A magyarországi behozatal, ami legalább részben megoldhatná a gondokat, szigorúan ellenőrzött és korlátozott. Ilyen iskolarendszerrel (amely a szerb identitást erősíti) öntudatos, nemzetükre büszke, a beolvadásnak ellenálló magyar ifjúságot nevelni nem lehet.

Hasonló a helyzet a kultúrában is. Az MNT ennek a teljes irányítását átjászotta a volt kommunistákból, a titói rendszer kiszolgálóiból átvedlett jugó-liberálisokra. Most azok szolgálják ki a hatalmat, autonómiát hazudva, akik korábban és mind a mai napig az egyetemes magyarság, a magyar összetartozás ellenzői voltak, illetve azok tanítványai. Akik közül az egyik, ahogyan Tomán László mondja, “könyveket tiltott be, a másik a Magyar Tanszék legjobb munkatársait rúgta ki, Illyés Gyula ellen ocsmány cikket írt, Kádár véres kezéből kitüntetését fogadott el, a harmadik zúzdába küldött könyveket, a JKSZ legmagasabb tisztségeit töltötte be, a negyedik közvetlen munkatársa volt Ljubiša Ristićnek, amikor lerombolta és szétverte a szabadkai Népszínházat, az ötödik ki-be ugrált a JKSZ-ben, aztán szervezetet alapított, hogy a magyar kormány pénzén a saját könyveit adja ki, a hatodik még mindig a VMNYE elnökének tekinti magát, a magyar kormány pénzén utazgat, habár évtizedekkel ezelőtt a JKSZ azért állította oda a VMNYE élére, hogy megfojtsa, s ez majdnem sikerült is, most azonban mosakszik, de ül a bár-

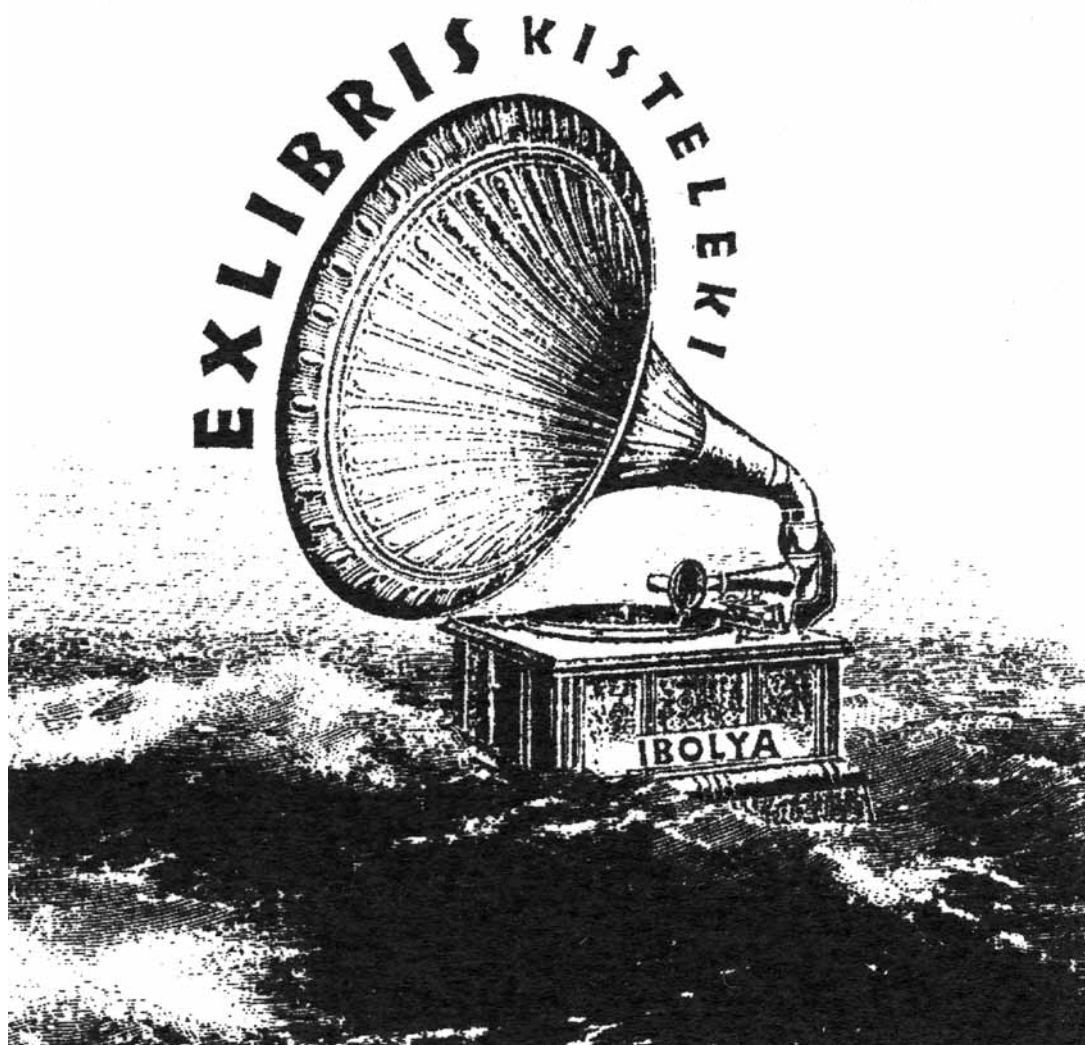
sonyszékben már évek óta, noha oda a JKSZ óta senki sem ültette be.” Hát ehhez hasonló „érdekszövetség” irányítja most a kultúrát, akiknek a legkisebb gondjuk az egyetemes magyar kultúra és az autonómia.

Ezt a kultúrpolitikát dicsőíti a délvidéki magyar sajtó is, amely a VMSZ, illetve az MNT teljes irányítása alatt áll. Így a tiltakozás lehetősége se

adatott meg, amit esetleg a másként gondolkodók megtehetnének.

Hát így néz ki ez a politikusaink által dicsőített önrendelkezés, ez az irigylésre érdemes autonómia, amelybe - ha nem változik meg - belepusztulunk.

Szabadka, 2013. V. 27.

Hegedűs 2 László

Apák hazatérése a sehonnanból

„Gázcsőben sült csontokat,
S gilisztát ettem megint.
Ünnepkor csalánleves”

(Rembeczkiné Kovács Aranka: Otthon advent van)

a szabadság mint giliszta járja orrom át
nehéz lenne az idegen föld
a honvágy hazavár és eltölt
otthonuk lágerében éhező lakosát

az álom hazagondol gondok hasában gyerek
ledől a ház vagy kidől kapura ismerek
pihennek rajtam mínuszok megyek szabadságra

jajgatni hallgatom egyedül a pék
jóllakni gödölyére való kenyér
sült illat lakomával felér
ólommal töltött test s *egy lapát mész*

a hó elfűtta az utat hazába nem visz többé
reménykedem korgó gyomor biztatna örökké
arcomat fűti a szakáll a térkép fakult ábra

Deák Ferenc

Kárpótlás *

„Országok rongya! könyvtár a neved,
De hát hol a könyv mely célhoz vezet?
Hol a nagyobb rész boldogsága? – Ment-e
A könyvek által a világ elébb?”

(Vörösmarty Mihály: Gondolatok a könyvtárban)

Az én családomtól nem vettek el semmit. Már nem lehetett mit. Apai nagyapám 1910-14-ig volt katona. Mire leszerelt, kitört a háború. Újabb négy év katonaság következett. Az elsők között hívták be és az utolsók között szerelt le. Hazafelé az olasz frontról, Székesfehérváron, még lőtt Szamuely Tiborra és bandájára a katonavonat tetejéről, mert nyolc év után az öreg baka, Juhász András, rühellt volna még Lenin-fiú lenni. Amúgy sem szimpatizált a baloldali eszmékkal. Tisztességes felvidéki magyar ember volt, aki a visszacsatolásig nem is utazott haza Ipolyzalkára, mondván, ő Magyarországra nem kér útlevelet. Csak '38-ban ment haza a falujába. A lovak, az Ipoly és a Pintyi megismerték. Minden kocsmá előtt megálltak. A már háromgyermekes, korábban kilenc segéddel dolgoztató, törvényszéki szakértő, szabómester addigra túlon túl is szerette a bort, ami aztán elvitt mindent: üzletet, pénzt, szövetet, bútort. '41-ben újra behívták katonának, de nem tudtak vele mit kezdeni, leszerelték. Rá egy évre meghalt. Családjára „csak” a magyarságát hagyta. Azt a magyarságot, amit kedvenc írója, Móricz Zsigmond képviselt. Így nem csoda, hogy apám alig húsz éves korában, 1946-ban, Veres Péter hozzájárulásával, a Nemzeti Parasztpárt XII. kerületi titkára lett, miközben először csak '47-ben szavazhatott, mivel a betöltött húsz év volt a választói korhatár. 2011-ben úgy halt meg, hogy betegágyából Péter bácsi szobrát, Borsos Miklós fejportréját, haláláig látta.

Budapest I.

Én a népiek szellemében nőtem föl. Előbb olvastam a Gyepsort, mint a Bánk bánt és előbb

a Néma forradalmát, mint Az ember tragédiáját. Apám jól beszélt németül, de legszívesebben még a német nyelvet is th-val írta volna, mert számára Németh László szent volt, Szabó Pál is, meg Tamási Áron és Kovács Imre. Szerintem a második magyar hadsereg '42-es doni katasztrófájáról is csak azért mesélt, hogy rátérhessen az 1943-as Szárszói Konferenciára, s elmondhassa: Németh Lászlónak igaza volt, Erdei Ferencnek meg igaza lett. A 60-as évek második felétől aztán megismerhettem az újságpapírba csomagolt könyveket. Alig múltam tízéves, amikor apám egy ilyet adott a kezembe. Címét soha nem felejttem el, pedig azóta több ezer kötet megfordult a kezemben; Húsz levél egy baráthoz. Sztálin lánya írta. Így aztán Sztálint is előbb utáltam, gyűlöltem meg, mint Hitlert. Apám jóvoltából hamar megtudtam: Kanadában, Bécsben, Münchenben, Brüsszelben is adnak ki magyar könyveket, csak ezeket napokon belül vissza kell adni, mert sokan várnak arra, hogy elolvashassák, aztán majd újra sorra kerülhetünk. Mire gimnáziumba kerültem már lett egy furcsa „olvasottságom”, amiről nem szabadott beszélni.

Középiskolai magyartanárom, Sövény Aladár, a magyar-koreai szótár szerzője volt. Tizenvalahány nyelvből tett felsőfokú nyelvvizsgát, akkor éppen francia nyelvet tanított a magyar irodalom és nyelvtan mellett. A kiváló orientalista nyelvész egy kaposvári tanító fiaként látta meg a napvilágot. Mao Ce-tung csak azért fogadta személyesen, mert nem hitte el, hogy közép-európai ember meg tud tanulni kínaiul. Addig kettős tolmácsolás folyt: magyar-angol, angol-kínai. A találkozó után, amit még három követett, elhitte. Sövény előbb japánul tanult meg, csak azt követte a kínai. Előbb

*Az önéletrajzi esszé a szerző készülő, Mezszyén című kötetének záró tanulmánya.

doktorált, mint diplomázott, – miniszteri engedéllyel –, harmadéves egyetemista korában doktorált japán nyelvészetből, pedig Japánt csak térképen látta. Dr. Sövény Aladár úgy ragadt a budai Petőfi Sándor Gimnáziumban a hatvanas évek elején, hogy már a zsebében „tartotta” a tanszékvezetői kinevezést az Eötvös Loránd Tudományegyetemen felállítandó kínai tanszék élére, de miután Hruscsov összeveszett Maóval, a magyar tudomány „szolidaritott”, így nem kellett az ötezer éves kínai kultúrának képviselő a magyar felsőoktatási rendszerben. Bő tíz év múlva ezen „elvek” alapján „csúszunk le” a Los Angeles-i olimpiáról is.

Sövényhez már „szobára” (lakásra) jártam, s ő, a több ezer kötetes könyvtárából, adta a gyanús könyveket rogyásig, Markovits Rodiontól Szabó Dezsőig és Márai Sándortól Faludy Györgyig. Délelőtt elmondta a kötelezőt, összehasonlított velünk Solohov Emberi sorsát Hemingway Öreg halász és a tengerével, este pedig odaadta hamis mosollyal Böll „kiscsodáját” az Ádám, hol voltál-t. Majd beszélt egy oroszról, akiről még hallanunk kell, mert aki ilyen kisregényt tud írni, abban több is van. Szerencsés pillanatban vettem meg az Ivan Gyenyiszovics egy napját Szolzsenyicintől, mert néhány évre rá még a könyvtárakból is eltűnt. Ki gondolta akkor, hogy röpké pár év múlva, a Nemzetközi Pen Club elnökeként, Heinrich Böll fogja majd befogadni hétvégi házába a hazájából elüldözött, már irodalmi Nobel-díjas Alekszander Szolzsenyicint. Sövény Aladár mindent elkövetett, hogy ne dacoljunk az orosz nyelvvel, s ne keverjük össze Brezsnyev elvtársat Tolsztoj, Puskin, Gogol és Dosztojevszkij nyelvével! De mi – legalábbis én – ellenálltunk, s keményen, bután vihogtunk a „szovjet nyelven”, ahelyett, hogy tanultuk volna. Nekem Ali bácsi, külön is elmesélte, hogy az '50-es évek elején egyszer Pekingből hazafelé repülve, Moszkvától együtt utazott Németh Lászlóval. Németh ekkorra már újrafordította az Anna Kareninát, s letolta Sövényt, hogy nem beszél oroszul, mivel az az első, hogy az ellenség nyelvét, -- s azon keresztül gondolkodásmódját -- megtanuljuk. Sövény Aladár egy év múlva már beszélt oroszul is. Ez sem használt, hacsak annyiban nem, hogy megtudtam, Sövény még a Nemzeti Parasztpártból ismerte Németh Lászlót.

Pár hónappal az érettségi előtt egy legális, de nem Magyarországon nyomtatott könyvet kaptam

ajándékba magyartanáromtól, amit majd évek múlva, már pécsi főiskolásként egy kaposvári színházi bemutatón dedikáltattam, a szerzőjével. A kötet címe: Anyám könnyű álmot ígér. Sütő András új világot nyitott meg előttem, amire egy az egyben is kíváncsi voltam. A hetvenes évek elején ismerkedtem meg apám révén Csoóri Sándorral, akivel rövidesen már azon versenyeztünk, hogy az évben melyikünk járt többet Erdélyben. Kolozsvárra, a Korunk szerkesztőségébe, minden utunk alkalmával Bibliákat vittünk. A pesti Eklézsia Kiadó boltjában, a Kárpátia étterem mellett, becsületszóra adták fél áron, ha eljuttatjuk Erdélybe. Eljuttattuk.

Érettségim évében, 1972-ben, a magyar rendőrség brutálisan szétverte az egyetemisták és a gimnazisták spontán ünnepi megmozdulásait március 15-én. Rólam Budán, a Horváth-kertben tépték le a hatalmas kokárdát, s vették föl adataimat, bár ennek nem lett közvetlen következménye. Hacsak az nem, hogy az évben nem indult a pesti egyetemen magyar-néprajz szak, mert mindkét tanszék fiatal tanárai és diákjai is az utcára kerültek, én meg hiába nyertem meg a Magyar Rádió országos néprajzi versenyét. Pedigrém sem volt túl jó, a felvételem sem, így az ELTE azon az őszön nélkülem kezdett (örökre). Nyár végén a Belvárosban csavarogtam, amikor a Petőfi Irodalmi Múzeum ablakában megláttam egy táblát: kézbesítőt keresünk. A táblát negyed óra múlva bevették, s én a PIM „munkatársa” lettem. Anyai nagyapám szerint küldönc. Róla annyit érdemes tudni, hogy postamester volt és minden „házi” versenyt 9:1-re veszített el. A házba, a Gellért-hegyen, ahol a nagyszüleim laktak, hajnalonként kilenc Népszabadságot hozott a postás és egy Magyar Nemzetet, a nagyapámnak.

A múzeumban – a fizetés mellé – autóbusz-bérletet és egy Parker golyóstollat is kaptam. (A toll valójában Pax volt.) S én vittem a leveleket, elsősorban a 15-ös busszal a Szalai utcába, a minisztériumba. Volt olyan nap, hogy hármat is írt a főigazgató, s azonnal a tárcához! Válasz alig-alig érkezett, ezt én tudom a legjobban, mert munkámhoz tartozott a házon belüli kézbesítés is, ami felettébb tetszett. Össze-vissza fontoskodtam óriási aláíró többséggel, amivel már a harmadik napon bejutottam a szentélybe. A csodálatos könyvtárban két tündér dolgozott. Az egyik Gulyás Klá-

ra, a népi írók táborához tartozó debreceni költő, Gulyás Pál lánya, a másik pedig Tamási Áron özvegye, Ágota, akinek Áron bátyánk, ahogy apám hívta Tamásit, a Vadrózsa ágát már tollba mondta súlyos betegen. Velük kezdtem el „botolni”. Három hét múlva kézzel másoltam Illyés Egy mondat...-át egy hatalmas, matematikai feladatok című vignettás füzetbe. Aztán megnézhettem Petőfi dagerrotípiáját, viszont József Attila szabad asszociációit csak elolvashattam, nem engedték leírni. Két hónap elteltével Sinka-kötettel múltam az időt a könyvtár egy szegletében, ahol majdnem belém botlott a felvidéki Sarlós-mozgalmat kutató, a belügyminisztertől balra álló főigazgató. Katasztrófa- és következményei lehettek volna a találkozásnak. Ekkor döntöttek úgy a könyvtárosok, hogy legalább papíron legalizálják „különös” szenvedélyemet, s kiírják a zárolt anyagban leltározott könyveket egy olyan tudományos munkatárs nevére, akinek kutatási (nem publikálási, csak kutatási!) joga van. Hallgatolagos beleegyezésével Baróti Dezső professzornak, a híres labdarúgóedzőnek Baróti Lajos testvére, alteregója lettem, aki ahhoz is hozzájárult, hogy hazavigyem a könyveket. Csak szem előtt ne legyek, mert – ahogy mondta – nemcsak a főigazgatótól kell tartani. Tormay Cécile Bujdosókönyvével kezdtem, aztán jöttek szép sorban a többiek: Erdélyi József, Sinka István, Bibó István, Sértő Kálmán, Bosnyák Zoltán... Duplán nem figyeltek rám, mert a múzeumban szinte mindenki a nagy centenáriumi Petőfi-kiállítással (1973) foglalatalkodott. Mígnem, '73 májusa lehetett, amikor a kegyetlenül racsoló Baróti, aki megnézhet-e saját olvasójegyt, behívott pipafüst és pitralon szagú szobájába és nagyon leteremtett. – Meg van maga öhülve? Nohmális maga? Miéht nem Vöhösmahyt, Ahanyt, Hadnótit olvas, ha egyetemi felvételi vizsgáha készül! És, ha véletlenül, valahogy éhíntőlegesen szóba kehül ez a téma, el ne kezdje szavalni a Solymosi Eszteh véhét, meht ott ülnek a zsühiben a KISZ-titkáhok, maga shehencsétlen. Nemhogy nem veszik föl, hanem egy élethe tönkhehethetik, gyehekem. Nekem elihethi!

Elhítem, mert a kollégáimtól tudtam, hogy ez a tudós ember, '56-os szegedi rektor, forradalmi tevékenysége miatt hosszú-hosszú évekig börtönben ült. Kitiltották az ország összes egyeteméről is a magyar és francia felvilágosodás egyik

legkvalifikáltabb, nemzetközileg is elismert kutatóját. Sőt! Még azt is megtudtam postás nagyapamtól – aki csak Magyar Nemzetet és Esti Hírlapot olvasott, a '30-as években pedig első osztályú focista volt, és ekkortól ismerte személyesen Baróti Lajost – hogy a mesteredző Kádárral is beszélt bátyja érdekében, amikor 1966-ban a brazilokat Liverpoolban 3:1-re legyőző válogatottat fogadta Kádár a pártközpontban. A párt első embere Moszkvicok, meg Flóriéknak (Albert Flórián) Volkswagen-bogarak soron kívüli vásárlását engedélyezte, de mereven elutasította, hogy Baróti Dezső professzor visszakapja katedráját.

Pécs

Engem viszont fölvettek. Nem Pestre, hanem Pécsre és nem egyetemre, hanem főiskolára. A Pécsi Tanárképző Főiskola legnagyobb neve, a szintén '56-os múltú, Polányi Imre történész volt. Nekem már a tantárgyfelosztásnál föltűnt, hogy Polányi ókortörténetet és XX. századot ad elő, s így a történelmi idő mintha „enyhén” szétcsúszott volna. Másodévesen – ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy Polányi egy elégséggel átengedett ókortörténetből – egy szép késő őszi napon, amikor együtt léptünk ki a főiskola kapuján, hazakísértem a közel lakó történészt. Az úton könyvekről beszélgettünk. Svetocska (Josip Viszarionovics lánya) kapcsán elszóltam magam. Polányi behívott zárt előkertes házukba és egy újságpapírba csomagolt (!) könyvet adott. Arra kért, hogy csak az albérletben olvassam. Galeazzo Ciano gróf naplóját rejtette a "Dunántúli Napló", amelyet az olasz külügyminiszter, Mussolini veje, 1943. december 23-án a veronai fegyház 27. cellájában fejezett be. Polányi Imre nagyon szerette a naplókat. Ciano után megkaptam Horthy Miklós kormányzó önéletírását, majd Mindszenty József bíboros hercegprímás naplóját is. Tanár úr írni és olvasni is taníthatott. Elmagyarázta, hogy szinte mindenről lehet írni, az egzisztencializmustól a népi írókig, ha a tanulmány, esszé, dolgozat végén ott van a vörös farok: hogy ezt és ezt persze meghaladta a marxista történelem-(irodalom-, nyelv- stb.)tudomány és már Marx, Lenin, Engels, a nevek tetszőlegesen választhatók, is bebizonyította, megírta, hogy...Ennyi elég a végére, és mindenki tudja, miről van szó. Így lehet segíteni a szerkesztőknek és a kiadóknak.

Lényeges információs forrás, a Magyarországon kiadott szakmunkák esetében -- hívta föl figyelmemet Polányi – a könyvek lapalji vagy hátsó jelzetezése, név- és tárgymutatója vagy a „szereplők” rövid, hátsó életrajzi rendszere, ahol eldugott, de életbevágóan fontos dátumok, adatok, utalások és direkt elszólások találhatóak. Ezt a formát tudatosan azért használják a szerzők, mert a cenzorok, lektorok általában csak a törzsszöveget veszik górcső alá. Nem bíbelődnek, piszmognak a könyvek sokszor száraz, uo., ua., kisbetűs szakszavakkal. Példaként Balogh Sándor történész munkáit említette. Aztán mutatott egy olyan saját, legépelet kéziratot, ami még így sem jelenhet meg: Az SZK(b)P történeteinek története; összehasonlító elemzése a hazánkban megjelent, kronologikus sorrendbe rendezett, szovjet párttörténeteknek. Senki nem hitte volna erről a csendes, halk szavú, aszkéta külsejű, lánzdohányos tudósról, hogy az extrémítás határáig képes elvinni a tudományt. Polányi tollából jelent meg az eddigi legjobb honi ókortörténet, jegyzet- és könyvformában is, Az ókori világ története címmel. Ezt egy Hahn Istvánnal történt fogadást követően visszafelé írta meg: előbb elbukatta „Rómát”, majd ráklépésben haladva eljutott Romulushoz és Remushoz és tőlük az őskorba.

1975 őszén újabb gellert kapott – akkor még nem tudtam, hogy későbbi életemet alapvetően meghatározó módon – az általánostól „kissé” eltérő olvasási szokásom. Pécsről induló erdélyi túráink alkalmával a „fél világot” meg kellett kerülnünk, hogy „román” területre léphessünk, miközben bordó, szocialista útleveleink, a la Majakovszkij, két országgal (Szovjetunió, Jugoszlávia) többre volt érvényes, mint ahova ténylegesen beléphetünk. Szerb-horvát szakos hallgató társaink-barátaink elmondták, hogy ez kijátszható az ún. 72-órás, Jugoszláviába érvényes tranzit-átlépővel, csak Bulgáriát kell célországként megjelölni. A kutya nem nézi, hogy be sem tették a lábatokat Bulgáriába. A trükk bevált, Brassóból a Belgrád–Újvidék–Eszék–Pécs-útvonalon indultunk haza. A szűkebb hazát számomra akkor, és még sokszor ma is, Pécs jelentette. Az út csoporttársnőmnek – 1980 óta a feleségem – is tetszett. A szüleimtől kölcsönkapott Trabanttal „repültünk” egészen Újvidékig, ahol Péterváradot is beleértve, egy egész napot csavarogtunk. A „baj” ott kezdődött, hogy beszaba-

dultam a Forum Könyvkiadó könyvesboltjába. Minden pénzünket, a benzinpénzt is, Sinkóra, Gionra, Majtényi Mihályra és Bori Imre irodalomtörténetére költöttük (költöttem). Könnyen ment, mivel akkor, déli szomszédunknál ötszörös ára volt a könyveknek. Eszékig még elpöfögtünk, de innen csak úgy tudtunk továbbmenni, hogy két csomag cigarettát 15 dinárért eladtam a piacon, amiért akkor, alig négy liter benzint adtak. Mo-hátságig jutottunk.

Ennek a négy, akkor Magyarországon csak kevesek által ismert szerzőnek a 6-7 könyve alapján beleszerelmesedtem a délvidéki (vajdasági) magyar irodalomba. Gion Nándor Latrok-ja, úgy hatott rám, mint évekkel korábban Sütő András anyjának álom-ígéretei. Ugyanekkor a főiskolai jegyzetben mindössze másfél oldal volt a jugoszláviai magyar irodalomról.

A főiskolák, a '70-es években Magyarországon háromévesek voltak, kivéve a négyéves tanárképzőt. Az általános iskolai tanári oklevélért nyolc félévet tanultunk, a középiskolaiért, a bölcsészkaron kilenc szemesztert. Ezért az egy félévnyi különbségért még két évig tartott, estin vagy levelezőn, az egyetemi kiegészítő. Megfogadtam: ezt, az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékén fogom abszolválni. Ha kell, ezért elmegyek a Jóistenig is. Nem kellett olyan messzire menni, hanem csak oda, ahova pár éve a leveleket vittem. A művelődési tárcához benyújtott kérvényemet támogatta Polányi, a főiskola és Pécs városa. Így, miután a parasztpárti sajtót elemző dolgozatommal, 1976-ban OTDK-t (Országos Tudományos Diákköri Konferencia) nyertem Szegeden, s az orosz nyelv és az ókor című stúdiumok megszűnésével már szigorlati átlagom is bőven 4,5 fölött volt, kétszer tíz hónapos magyar állami ösztöndíjjal, 1977 őszén az Újvidéki Egyetem hallgatója lehettem. Nagy kerülővel, de végre egyetemista, és nem főiskolás.

Újvidék

Újvidéken már kegyetlenül hiányzott az orosz nyelv, még a cirill betűs feliratokat is alig tudtam összeolvasni. De se baj, gondoltam, legalább nem zavar bele, s a szerbet a nulláról kezdek. Más zavart bele, mivel egy hónappal a kezdés előtt érkeztem. Pesten azt sem tudták, hogy „délén” később kezd minden egyetem, én meg senkit nem ismertem Újvidéken. Elkezdtem – egyelőre csak

Szerbia területén – csavarogni. Az olvasásnál csak csavarogni szerettem jobban. Így, hát lementem Belgrádba. A Kalemegdanról, – magyarul a nándorfehérvári Hunyadi-vár, melynek alsó várfalánál ömlik a Száva a Dunába, szemben a Kapisztrán szigettel és balra Zimonnyal –, ballagtam vissza a városközpont felé, egy olcsó bisztrót keresve. Az üzleteket nézegettem, amikor egy könyvesbolt kirakatában azt látom, hogy egy nagy, vastag (szerbül debela) kötet borítójáról meggyötört férfiarc néz rám, mellette a neve: Aleksandar Solženjicin, alatta a latin betűs cím, U prvom krugu. Mintha áram rázott volna meg, hiszen ez (téves magyar fordításban) A pokol első köre. Azonnal megvettem, s még aznap este az újvidéki kollégiumban szótárral, szóról szóra szótározva elkezdtem „olvasni” az ötszázötven oldalas könyvet. Két hét alatt végeztem. Így lett egy tűrhető szerb szókinccsem, a minimális grammatika nélkül. Olyan jól „megtanultam” hibásan szerbül, hogy kollégista társaim két évig röhögtek rajtam, miközben értették, amit mondok és én is értettem szinte mindent (rádió, tv stb.) és mindenkit. Kommunikáltam, mondanánk ma, félig elhülyülve.

Az oktatás beindulása után, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének könyvtárán csodálkoztam el. Itt polcon volt Szabó Dezső és Kovács Imre, Sinka István és Márai Sándor. Hogy polcon volt? Kötelező olvasmányként szerepeltek a harmad- illetve negyedéven. Mivel ebben előnyöm volt, jugoszláviai magyar irodalomból pedig hátrányom, elkezdtem az utóbbit ledolgozni, „leolvasni”: Milkó Izidortól Domonkos Istvánig, akinek Kormányeltörésben című „nagyeposza”, az Egy mondat a zsarnokságról erejével hatott rám. Hasonlóan barátomra, a fiatal költőre, Nagy Gáspárra, akit meg is ihletett.

Szerencsém is volt, mert mentorom, prof. dr. Szeli István tanszékvezető egyetemi tanár, a Hungarológiai Intézet akadémikus igazgatója, értékelte könyvszeretetemet, így Szeli óriási, háromszobányi könyvtárát is használhattam. Tanár úrban megleltem apámat, Sövény Aladárt és Polányi Imrét egy személyben. Bori Imrét nem szerettem, egyrészt mert már akkor túlírtta magát. Mindenki ajnározta, az irodalmi vízcsapból is ő folyt. Másrészt azért, mert egyik előadásán azt találta mondani, inkább kinyilatkoztatta, hogy az irodalmi Nobel-díjas Szolzszenyicin, nemhogy rossz

író, hanem egyenesen nem író! Hol voltunk még ekkor 1983-as aljas rágalmától Illyés Gyulával szemben. Bori, a '70-es évek legvégén, Újvidéken még mindig az avantgárd zászlajával szaladgált. A magyar avantgárdban csak az volt a jó – Pesten Kassákkal és nélküle, Szabadkán és Újvidéken Csuka Zoltánnal és nélküle –, hogy már a kezdés pillanatában véget ért. Míg Szeli egyik esszéjében nemes egyszerűséggel rögzítette, Németh Lászlónak azt köszönheti, hogy megtanult gondolkodni, addig Bori, miután megtudta, hogy a népi írók gondolatvilágát osztom, Az izmusok hatása Veres Péter prózaverseire (amúgy semmi!) címmel írott velem szakdolgozatot.

Azon a csodálatos újvidéki első őszi eljött a nagy nap is. Apámra hivatkozva – aki szerette, olvasta és személyesen is ismerte –, megkerestem az Újvidéki Rádióban Gion Nándort. Gion a rádió irodalmi osztályát vezette, Herceg Jánostól átvéve a stafétát. Két óra múlva lakásán ettem a bablevesét, két év múlva pedig ő lett az egyik házassági tanúnk. Nászútra is Nándiék lakásába mentünk. Nándor a tengerpartra vitte a családját nyaralni, én meg feleségemet Újvidékre. A lakást töviről hegyire ismertem, ugyanis amikor a Gion házaspár színházba ment, és gyakran tették ezt, én vigyáztam kislányukra. „Külföldi nőrszünk van”, emlegette a legjobb délvidéki magyar író, miközben a „nőrsz” addig szépen átböngészte könyvtárát, és kincsekre lelt. Gionéknál olvastam a Rákositól Kossuth-díjat kapó Méray Tibor Nagy Imre-monográfiáját és Aczél Tamás (korábbi Sztálin-díjas) Mérayval közös, Tisztító vihar című '56-os kötetét.

A '70-es évek végén, Újvidéken, Belgrádban, Zágrábban, Szarajevóban, igen nagy volt a nemzetközi diákforgalom. Jugoszlávia számlálatlanul osztotta a külföldieknek – és nem csak a vele egy politikai családba, az el nem kötelezettek mozgalmába tartozóknak –, az ösztöndíjakat. Vajdaság Autonóm Tartomány egyetemén is japánok, németek, olaszok, oroszok, finnek és csehek tanulták a megkonstruált szerb-horvát nyelvet. Én egy cseh sráccal laktam közös szobában a diákotthonban. A külföldiek gyakran buliztak együtt, iszonyatos volt a nyelvi Babel, amiből számomra a német nyelv jelentette a kitörést. Szűkebben: Heinrich Böll, Siegfried Lenz és Günther Grass, a Gruppe-47 nevű írőcsoport, ha például a kortárs német irodalomra terelődött a szó. Őket, hála ki-

tűnő fordításirodalmunknak, név szerint Bor Ambrusnak, magyarul olvashattam. Az egyik ilyen beszélgetés alkalmával kértem meg egy müncheni szlavista lányt arra, hogy otthon vegye meg nekem az „Archipelagot”. És Petra hozta! 1978 őszén kezemben tartottam a kincsek kincsét: A Gulag szigetecsoport I – II. és III – IV. vaskos köteteket, Szenté Imre kiváló fordításában, magyarul. Napokra félretettem minden más olvasnivalót, az egyetemre sem jártam be. Keltem és feküdtem Szolzenyicinnel. A gondot csak az jelentette, hogyan hozzam át a könyveket a magyar határon, Szegednél. A cirill betűs, belgrádi kiadású, Politika napilapba csomagoltam, hogy a vámosoknak még az újság is „kínai” legyen. A fináncok Jugoton hanglemezek, farmerok, ital, cigaretta és valuta iránt érdeklődtek, s így a könyvek, egyetemi jegyzeteim között meglapulva, bekerültek Magyarországra. Itthon, a '80-as évek elején, a tiltott listát, konkurens nélkül, toronymagasan vezette a „Sanyi”. Így hívtuk magunk között apámmal Szolzenyicint, ha nyilvános helyen beszéltünk róla. A Gulag első számú cserealapot is jelentett a „háttérioradalomban”. Bármit, helyesebben bárkit, meg lehetett szerezni vele, Pierre Teilhard de Chardin-tól Kadhafi „zöld könyvéig”.

Még Újvidéken, nem sokkal a könyv zágrábi kiadása (1977) után, hívta föl a figyelmemet arra Szeli István, hogy a Moskovske godine 1956/1958 című napló igen fontos adatokat tartalmaz egy olyan korszakról ('56-ról), amiről Budapesten nem beszélnek. Veljko Mićunović moszkvai jugoszláv nagykövet naplójában többek között precízen rögzíti: a Brioni szigetén 1956 nov. 2-án estétől 3-án hajnalig tartott titkos tárgyaláson Tito arról győzi meg Hruscsovot és Malenkovot, hogy Kádár János a ti/mi emberetek/ünk, s nem Münnich vagy Apró Antal. Bácskában vált végleg világos-sá előttem, hogy Moszkva és Ungvár ugyanolyan hazugság, mint Szolnok. S hazugság az egész – jól mondta apám, Sövény Aladár, Baróti Dezső, Polányi Imre, Szeli István, jól írták az újságpapírba csomagolt könyvek – amiben élünk. Ezt csak tetézte és igazolta, amikor megtudtam, hogy Sinkó Ervin „emlékezetből” vetette papírra moszkvai 1935-1937-es naplóját, antisztálinista megrendelésre. Ez 1953-ban jelent meg először Egy regény regénye címen.

Amikor tanulmányaim befejezése után hazatértem Budapestre, jelent (volna) meg Borsányi György tollából egy Kun Béla-monográfia, amit már be is harangoztak. A kötetek szállítása megindult a nagykereskedésekbe a Kossuth Nyomdából, már raklapokon volt a könyv, de az utolsó utáni pillanatban visszavonták. Hiába próbáltam megszerezni, legjobb kapcsolataim is csődöt mondtak, mert a könyvet Magyarországon adták ki! Gondoltam egy merészet, megpróbálom „alulról”. Az ötletet az adta, hogy tizenhat éves koromtól az első diplomáig, nyaranta, segédmunkásként dolgoztam az Akadémiai Nyomdában. „Nemzetes” nagyapám csak belvárosi trógerként aposztrofált, mivel a nyomda az ötödik kerületben, a budapesti Városháza épületében működött. Ennél „belebb” város tényleg nem létezett. Volt melós haverjaim két nap alatt szereztek a „szomszéd nyomdából” kunbélát. Amennyi csak kell, ára két üveg bor kötetenként alapon. Négy üveg hárslevelút vittem. Az egyik könyvet Polányi Imrének ajándékoztam. A másikat elolvastam, s mai napig nem értem, hogy miért kellett bezúzni ezt az inkább unalmas, mintsem informatív művet. (Később kiderült Kun Miklós levélben fordult Kádárhoz a nagyapjáról szóló kötet miatt. Tiltakozására az MSZMP PB határozatában bezúzásra ítélte a könyvet.)

Ljubljana

Budapesten egy teljes évet, Tito halálának évét (1980) töltöttem. Valaki(k) elterjesztették rólam, hogy az újvidéki posztgraduális ösztöndíj azért kellett, hogy disszidálásomat előkészítsem. Így aztán csak lófőszékely nagybátyám szücsüzletében lehettem eladó, két diplomával, két nyelvvizsgálóval. Majd rövid közigazgatási kitérővel a Magyar Nemzeti Galériában kötöttem ki. A kitérő azonban arra jó volt, hogy személyesen ismerhettem meg Pozsgay Imrét, Bíró Zoltánt és Mravik Lászlót, akiről már sejtettem, hogy „tilosban jár”. A Galériában a teremőrök főnöke lettem, töretlenül haladva előre, így pár hónap elteltével még a ruhatárosok is „alám tartoztak”. Fizetésem pont az egyharmada volt újvidéki ösztöndíjammak. Sajnos anyai nagyapám már nem élt, így nem találhatott ki rám vonatkozó semmilyen „polgári” terminus technicust. Váratlanul ért az első szlovéniai vendéglektori ál-

laspályázat kiírása, ennél csak annak elnyerése, négyéves időtartamra, volt váratlanabb.

1981 őszén, alig betöltve huszonhatodik életévemet, az Edvard Kardelj Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Összehasonlító Nyelvészeti és Orientalisztika Tanszékén oktattam a magyart mint idegen nyelvet. Én voltam az egyik „orientalisztika”, a másik, egy ljubljana-i születésű török-arab nyelvész professzor, Vladislav Jagoda, aki azonnal elérzékenyült, amikor meghallotta Sövény Aladár nevét, pedig ekkorra Sövény már nem élt. Nem telt el tíz év elutasított budapesti egyetemi felvételem és szlovéniai egyetemi alkalmazásom között. Vajon az 1972-ben az ELTE-re fölvettek közül, végzés után, hányan kaptak külföldön katedrát? Pedig ők foglalkoztak még maoizmussal, trockizmussal, gevarizmussal, anarchizmussal, szélső ballal. Mindenesetre elkezdődött „kamaszkorom” legszebb nyara úgy, hogy a négy évből hét lett.

A lektorátus szellemi-módszertani fölállításaiban Polányi, Szeli és a már korábban Pesten megismert Czine Mihály segített, bár egy-két hónapig remegett a gyomrom. Újra tanultam a magyar leíró nyelvtant. Tél elejére viszont egy furcsa magyar információs vákuumba kerültünk. Az újvidéki Magyar Szó – ez idő tájt Európa legjobb magyar nyelvű napilapja –, amelybe újvidéki éveim alatt írtam is, csak a zágrábi pályaudvarig jutott el, Ljubljanában már nem volt kapható. A jugoszláv rádió és tévécsatornák (volt bőven), beleértve a szlovénokat is, alig-alig hoztak magyar vonatkozású hírt, mint ahogy a Ljubljanában tisztán vehető osztrák és olasz adók sem. Még az Oktatási Minisztériumból érkező elvtársi faliújság, a Népszabadság is tíznapos késéssel érkezett az egyetemre. „Sváblány” feleségem élvezte az osztrák tévécsatornákat, vette a Spiegelt. Innen tudtuk, hogy mi történik a nagyvilágban, de hiányoztak az otthoni film, a színház, az irodalom hírei. Ha néha este, kristálytisztan időben el-elkaptam a Kossuth rádió „tízest” vagy éjfél híreit, még a vízállásjelentést is meghallgattuk. Egy ilyen keresgélés közben viszont egyszer csak tisztán és érthetően megszólalt a Szabad Európa Rádió. Évekig hallgattuk, mivel Szlovéniában nem zavarták, nem recsegett, nem „mászott el”. Az első pár hónap után azonban észrevehetően kevesebbet, mert zavart az állandó és többszöri ismétléses műsorstruktúra, a vég-

zetes egyoldalúság, a sok súlyos tárgyi tévedés, végül, de nem utolsósorban még a hallgatóimnál is gyengébb magyar mondathangsúly, ami annak volt köszönhető, hogy a szerkesztők évtizedeket töltöttek távol a magyar nyelvterülettől. Számunkra a Szabad Európa könnyűzenei műsorai sem jelentettek semmit, ugyanis Ljubljanában a „sarki kisboltban” minden beat, pop, rock hanglemezt, a fehér Abbatól a Boney M-ig és a Black Sabbathtól a Creedence Clerwater Revivalig meg lehetett kapni, olcsón.

Első szlovéniai „sajátos” könyvélményem, Roy Medvegyev történész professzornak 1983-ban, egy évvel Brezsnyev halála után, szlovén nyelven megjelent Nikita Hruscsov-monográfiája volt. Különösen annak fotómelléklete, amiben látható a cipő, amivel ez a primitív gnóm, az asztalt (előadói emelvényt) verte az ENSZ-ben és az a tábla, amit Hruscsov 1971. szeptemberi halála után, temetése napján, a sírkert bejáratára függesztett ki a KGB: „Fertőzés miatt zárva”.

Előttünk viszont a nagybetűs Nyugat maradt zárva, bár azért néha egy kis rés nyílt a vasfüggönyön. Magyar állampolgárként megtapasztaltuk Szlovéniában, hogy a Trieszt-Stettin (Scsecsin) vonal milyen élő valóság, miközben alig száz kilométerre éltünk az olasz kikötővárostól. Mert az olasz, német, francia vízumrendszer majdnem szögesdrót keménységű volt, egyedül Ausztriába utazhattunk szabadon, normális emberként. Hiába volt „európás” útlevelünk. Minden alkalommal hetekig várhattunk a zágrábi olasz, német főkonzulátuson az egyszeri(!) belépési engedélyre, amit bármikor, indoklás nélkül, megtagadhattak. Erről valahogy nem írt a Stern meg a Spiegel, s nem beszélt a „Szabad” „Európa” „Rádió”. Pedig feleségem révén, származási alapon, széles (mindkét) németországi rokonsággal rendelkezünk, melyről a magyar állam „gondoskodott”, 1946-ban. A derék kisiparos-tanító Baranya megyei sváb család nyolcvan százalékát, ha úgy tetszik faji alapon, kitelepítették. Apósom azért maradhattott, mert ekkor éppen nem volt jelen. Nem ért rá. Az Ural hegység túloldalán „tett-vett” hadifogoly magyar katonaként. Bátyja egy másik orosz tábor „vendége” volt. Mindketten csak 1948-ban jöhettek haza, a készre, ami már nekik nemigen mondott újat, mert a helyszínen bőséges tapasztalatokat szereztek, az általuk csak paradicsomként

emlegetett szovjetrendszeréről. Anyósom öccsét, Martint, az oroszok kamaszként hurcolták el Tolna megyéből, s ahogy a Vöröskereszt írta: eltűnt. Így, egyszerűen. Nyoma veszett. Nem lett meg. Máig feloldhatatlan rejtély és szégyen számomra, hogy hogyan csatlakozhatott a Nemzeti Parasztpárt ahhoz a gyalázathoz, ami a magyarországi svábság kitelepítését jelentette az MKP javaslatára, és hogyan alkothatta meg pont Kovács Imre az „Egy batyuval!” jelszót.

Amikor végre kijutottunk Münchenbe, az első utunk a Ferchenbach strasse 88.-ba, a Nemzetőr Kiadóba vezetett. Itt ismertem meg Tollas Tibor költő szerkesztőt. Ellene még a nyolcvanas években is lejárató kampányt folytatott a népszabadságos szabólászló. Tollas még a nyomdát, a Danubia Druckereit is megmutatta, ami ipari panoptikumnak tűnt az Akadémiai Nyomdához képest. Tisztességesen bevásároltunk, megvettünk mindent, amit addig csak kölcsönben olvastunk. Vittük „haza” Ljubljanába, s a legjobb szlovén napilapba, a Delóba csomagoltuk a tiltott gyümölcsöt. Újraolvasás után egyenként hoztuk haza a könyveket. Letenyénél – gond nélkül jugoszláv rendszámú kocsinkban.

A „jugoszláv Margit-sziget”, Szlovénia, kiegyensúlyozott környezete, a legjobb délszláv egyetem szakmai és morális háttere, korrekt bérezése és lányom megszületése után azért csak bevitt az utam az „eltére”. Bölcsészdoktori disszertációm témavezetője ki is lehetett volna más, mint Czine Mihály tanár úr. Neki szállítottam a jugoszláviai magyar irodalmat, a Budapesten betiltott Gion-köteteket és Naplót, Szeli István új tanulmányait, sok mindent, ami délről jött, kis kitérővel Ljubljana felé/felől. Czine személyisége, tárgyi tudása, tartása, népi-plebejus attitűdje lebilincselő volt. Évek alatt úgy lettem a tanítványa, hogy soha nem tanított. Czine Mihályban ötvözet lett a dereglye a Maroson (a Nemzeti Parasztpárt megalapítása), Szárszó, a Petőfi-kör, a Püski család; úgy, ahogy nemzeti irodalmunkat egyetemessé teszi Madách, Ady, Móricz és Gion.

Belgrád – felé

A Lakitelki Konferenciáról, '87 szeptemberében, igazoltan voltam távol. Éppen (pót)vizsgáztattam a ljubljana-i egyetemen, ahol utolsó, helyi terminus

szerinti akadémiai évemet kezdtem. Gondolataim azonban Belgrádban jártak. Járhattak is, mivel 1985-től, a tanítás mellett, már a Magyar Intézet létrehozásán dolgoztam, ami a szövetségi fővárosban nyílt volna. De nem nyílt. Ebben igazán az a szomorú, hogy máig sem. Sőt, ma még ott sem tartunk, ahol '87/88/89-ben tartottunk. A helyzet, Jugoszlávia véres szétrobbanása után, már Zágrábra, Ljubljanára és Szarajevóra is igaz.

A nemzeti képtár (MNG) megvárt. Jöttem is, hogy láthassam életem legmegdöbbentőbb, a fentebb említett könyveknél is elborzasztóbb dokumentumait. Mravik László művészettörténész barátom folyamatosan „szállította” az anyagot. Ezek letéti adatlapok, gyűjteménylisták, banki átvételi elismervények, trezor-leltárok, szakkatalógusok, családi enteriőr-albumok stb. voltak arról, hogy a megszálló szovjet hadsereg '45-ben mi mindent rabolt el, műtárgyak gyűjtőfogalom alatt, a magyar bankok letéti anyagából, egyházi és közgyűjteményeinkből, valamint magánszemélyektől (a hatszázezer magyar hadifogoly mellé). Míg a „kis”katonák órákat zabráltak, és magyar nőket erőszakoltak meg, addig a vörös hadsereg speciális, művészettörténészekből és restaurátorokból álló alakulatai kifosztották a budapesti bankok pincéit, kastélyainkat, múzeumaink „biztonságba helyezett” műtárgyait, műemlékeinket. Vitték az arany és ezüst kollektiókat, a porcelánt, a bútort, a szőnyeget, a csillárt és mindent, amit „százféle” nemzetközi egyezmény tiltott, még háborúban is. Hogy értékben ez mennyi? Fölbecsülhetetlen, de úgy hozzávetőlegesen öt-hat milliárd. Dollárban. Mravik Laci fiatalon, fekete hajjal kezdte munkáját a hetvenes évek elején, titokban, saját kutatásként. Majd „szemtanúként” folytatta a Szépművészeti Múzeumban és a Magyar Nemzeti Galériában dolgozva, s fehér hajjal fejezte be. Eredménytelenül, de csak ami a múkincsek viszszerzését illeti. Ha valaki össze akarja számolni, hogy hány magyar kormány és hány magyar kulturális miniszter hátrált ki Mravik László szlovák származású magyar művészettörténész mögül, valahol ott a Lázár-kormány környékén kezdje és bátran haladjon a mai napig! Még az a „múzeumi kolléga”-miniszterelnök is sumákoltt ebben az ügyben (is), aki Bíró Zoltánt váltotta egy harmadikutas, népi-plebejus párt élén. Csinált belőle keresztény-keresztyén-népi-polgári-konzervatív-

liberális-nemzeti-jobb-jobbközép-centrum pártot. Ebben a politikai tömörülésben egyszerre volt igaza Prohászka Ottokárnak és Kovács Imrének, Bibó Istvánnak és Herczeg Ferencnek, Slachta Margitnak és Hamvas Bélának, Szabó Dezsőnek és Radnóti Miklósnak, Illyés Gyulának és Zilahy Lajosnak, Márainak és Kodolányinak, a Nyugatnak és a Kelet Népeinek, a Válasznak és a Hídnak, miközben saját pártfiloszok hada ült az immáron demokratikus parlament padsoraiban. Ebben a szellemi-eszmei zűrzavarban számomra, még halványan itt-ott felbukkant a nagy kaland, a nagy Ő(m), a Belgrádi Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ (álma), de amikor 1991 nyarán a szerb elnök, Slobodan Milošević hadai megtámadták Szlovéniát, Horvátországot és '92-ben Bosznia-Hercegovinát, végleg elszállt. Véget ért egy hosszú évtized. Elkezdődött egy olyan periódus, amiről csak később tudtuk meg, hogy bibliai hosszúságú lesz. Hét esztendő.

Budapest II.

A rendszerváltás környékén kezdtem el találkozni különleges könyvgyűjteményem egyes furcsán kinéző „testvéreivel”. Reprint, de inkább reprint-kalóz kiadásban jelentek meg, ócska papíron, puha borítóval, copyright nélkül. Jogdíjmentesen, mégis méregdrágán. Nem a tartalmuk miatt adták ki őket, hanem a remélt haszon okán, ócska fordításban, aluljárókban, pályaudvarokon, köztéri bódékban árusítva, megaláztatva a szerzőket. Itt elsősorban nem az elmaradt jogdíjakról beszélek, hanem a módszerről, ami még ezen az összkönyvkiadáshoz mért milliméternyi szeleten is elkezdte a lerablást. Minden eladó! - ahogy Andrzej Vajda filmcíme hirdeti. Általános értelemben is megindult, s a kilencvenes évek közepére kiteljesedett – főleg a kereskedelmi tévé-k megjelenésével – Németh Lászlót parafrázálva, „a minőség ellenforradalma”, s támadott minden fronton. A túlpolitizált magyar többpártrendszer napi búvszavai lettek a pragmatikus, a kétszintű, az euró-atlanti és konform, miközben az amúgy is sérült magyar szellem kiüzetett. Avítottak, ósdinak, sőt itt-ott már reakciónak is neveztetett. Ehhez igazodott a parlament, s főleg az embrionális szellemi állapotban lévő pártok. „Értékrendjük” infernalis példája, hogy kik idézték a legtöbbet az '56-ban Petőfi Párttá váló Parasztpárt miniszterét, Bibó Istvánt.

Ebben a helyzetben tartottuk meg 1993-ban az örökifjú, a népiekért a börtönt és az emigrációt is megjárt Püski Sándor és felesége rendezésében a Szárszó II-t. Ez idő tájt alakult meg Bíró Zoltán és Pozsgay Imre vezetésével, egyszerre túl későn, s a politikai struktúrát és helyzetet illetően pedig túl korán, a harmadik utat nyíltan vállaló Nemzeti Demokrata Szövetség. A remény egy évig élt. Apámnak '56-ban csak egy hétig, amikor barátjával, Sebestyén Lászlóval (a ma Németh László összeszt kiadó Sebestyén Ilona apja) Barázda címmel parasztpárti lapot akartak indítani. Apám irányában ezt öt év segédmunkássággal honorálták Kádárék. Az NDSZ-t a szavazók nem honorálták. Így a népi gondolat utolsó pártszerű szervezeti egysége megszűnt, de a gondolat nem. Az élhetett tovább, kötetekben, esszéekben, cikkekben, főleg a Hitel folyóiratban. Csak a szerzőket nem szerették balról-jobbról. Igyekeztek is partvonalon kívül tenni, látni őket, esetleg még a stadionból is kiűzni. Engem mint kisebbségi pedagógiai intézetigazgatót a bibói „nem félelmet” harsányan hangoztatók két emblemikus figurája tett az utcára. Arra azért büszke vagyok, hogy leváltásomhoz két miniszter, a Révai József alakját idéző Fodor Gábor és az Aczél Györgyre hajazó Magyar Bálint kellett. Így legalább maradt időm a PH. D-re, melynek opponensi véleményét Czine Mihály már betegágyában írta, kézzel – gyöngybetűivel.

1998. január 15-én az ENSZ BT és Horvátország közös nyilatkozatban hozta nyilvánosságra déli szomszédunk területi integritásának helyreállítását. Ezzel azt jelezték, hogy az utolsó szerb martalóc is kitakarodott a Drávaszögből és Szlavóniából. Véget ért a bibliai hét szűk (értsd: borzalmas) esztendő. Sokunkat megviselve, a délvidéki magyarok életét megtörve, többekét kioltva, tízezreket elűzve, de véget ért. Még mielőtt elkezdődött volna az újabb, örült és véres koszovói szerb kaland, elvittem érettségi előtt álló lányomat Újvidékre és Belgrádba. Igyekeztem mindent megmutatni neki, ami ugyan már nem volt olyan, mint évtizedekkel korábban, de még álltak a Duna-hidak és a tévétornyok. Belgrádban az Avaláról az autót úgy vezettem vissza a belváros felé, hogy egy épületet láthassak, de lányom ne vegye észre: nagyon nézem. Ebben a villában lett volna a Magyar Intézet. Nem álltam meg – Szegedig. Ek-

kor jártam utoljára Belgrádban. Pár héttel később a NATO bombázni kezdte a szerb fővárost.

Már 2000-et írtunk, amikor az 1993 óta Pesten élő Gion Nándor szólott, hogy: „Gyere! Megyünk a Makoveczhez.” Mentünk. Nándor már a Magyar Művészeti Akadémia tagja volt, nekem meg az Akadémia Aura-köre kínált lehetőséget. Ott ragadtam, mert képben és épületekben láttam meg és élhettem át azt, amit Kodály, Féja, Tamási, Illyés megírt, Kós Károly pedig szimbolizált. Ehhez társult még a legnagyobb kortárs magyar építész, Makovecz Imre személyisége, mérhetetlen műszaki-esztétikai-vizuális tudása, közvetlen emberszeretete. Sokan nem tudják, hogy a Mester nemcsak épített, írt is. Ugyanolyan színvonalon, amilyen magasra törtek Isten Makovecz Imre által teremtett csodái, olyan mélyek és megrázók gondolatai. A Kecse utcai Makona-ház számomra Alma Materré vált, az ott megismert Emberekkel együtt. Már úgy látszott, hogy ez a kör pótolni tudja a tanítást, s elfedi azt a két és fél évtizedet, amit a jugoszlavisztikába oltott hungarológia jelentett a számomra.

Eszék

Még a háború alatt is igen sűrűn jártam Horvátországban, Szlovéniában és a Délvidéken. 1993-ban, a Pulai Nyári Egyetemre igyekezvén – Dubrovnik montenegróiak általi szétlövése után került Isztriába a nyári kurzus –, Karlovácon (Károlyváros) horvát rendőrségi Land Rover vezetett át a városon 120-140 km/h-s sebességgel, légiriadó miatt. De valahogy ezek az egy hónapok – így voltam Skopjében és Ohridban is –, kevésnek, kissé felszínes, kulturális kirakatnak tünnek számomra. Valahogy újra és évekig belülről szerettem volna látni, hogy milyen is külön. Ezt a tapasztalatot se film, se videó, se a világháló, se a dalmáciai nyaralások nem pótolhatják. És nem pótolhatták a Gion Nándorral, Hornyik Miklóssal folytatott, éjszakába nyúló beszélgetések sem. Ha Szegedre vagy Pécsre utaztam, mindig azt éreztem, hogy tovább kellene menni, hiszen már a közlekedési táblák is jelzik Szabadkát, Újvidéket és Szekszárdnál Eszéket.

2004 őszén kanyarodhattam először Mohács felé, ahonnan már csak harmincegynehány kilométer Szlavónia fővárosa, Eszék. A 2004/05-ös tanévet kezdhettem mint vendégprofesszor a J.

J. Strossmayer Egyetem Bölcsészkarának Idegen Nyelvi Tanszékén. A várossal dupla ajándékot kaptam a sorstól, mert csak száz kilométerre van Pécs, ahová legalább havonta egyszer átmentem. Ezen nem csodálkoztak az eszéki egyetemi kollégák, mert tudták, hogy alapidiplomám pécsi. Azon meg csak egy percig, hogy nem magyar nyelv vagy irodalom tanszéket választottam szakmai partnernek, hanem a Pécsi Tudományegyetem Croatistikai Tanszékét. Elsősorban személyi okok miatt. Még pécsi hallgató koromban megismertem egy fiatal horvát tanársegédet, aki nagyon jól focizott. Hozzá jártam át közel harminc év után; az illető Dr. Barics Ernő tanszékvezető professzor volt. Nemes egyszerűséggel magyarhorvát, horvát-magyar szakszótárokat „írogatott”, amiket oktatásban, turisztikában, a kiépülő új önkormányzati rendszerben, kisebbségi-nemzetiségi „ügyekben” primán lehetett használni. Engem Barics tanár úr vezetett át az öngazgatási szocialista terminológiából a demokratikus bürokráciába, lexikailag. (Az első évben, ideiglenes letelepedési engedélyem okán, hat hónap alatt huszonegyszer idéztek be az eszéki rendőrségre, miután beírtam a kérdőív korábbi Jugoszláviára vonatkozó kérdésére, hogy két évig Újvidéken tanultam, hét évig pedig Ljubljanában tanítottam, és nem tolmácsol mentem, mint az elődeim. Gyanús lehetett az is, hogy „beleköltöztem a magyarokba”, mert az Eszéki Magyar Közoktatási Központban laktam.) A Kniezsa István, Hadrovics László utód, kitűnő szlavista nyelvész Barics Ernő szakmai és emberi kedvességét azzal „háláltam meg”, hogy szerbről horvátúra és horvátúrról szerbre fordítottam neki, vajdasági magyar elemekkel átszöve, tükörfordításban. A haja az égnek állt, de elsőnek jött el hívásomra, Eszékre, kétnyelvű vendégelőadónak. A második Hornyik Miklós volt, a harmadik pedig, a fél város csodálkozására és meglepődésére, Pozsgay Imre. Barics Ernő fogalmazta meg precízen, múgonddal, közös credónknak is beillő helyzetünket: „Tudod, Papi (így hívott) végvári harcosok vagyunk! Te azért küzdesz Eszéken, hogy az a maroknyi drávaszögi magyarság megmaradjon, én meg azért Pécsen, hogy a magyarországi horvátság ne tűnjön el.”

Ebben a küzdelemben, a 2007/8-as tanévben, lányom doktorálásának évében, ért minket „Európa elrablása”. A végtelen cinizmussal bolognai-rend-

szernek nevezett felsőoktatási cunami Eszéken anarchiát és káoszt okozott. Hat hét alatt a nyári szünetben vezették be, minden előkészület nélkül. Az alapképzésbe „belecsúszó” Magyar nyelv és civilizáció című stúdiumomra - bár „nem bolognás” harmad- és negyedéves hallgatóimat továbbvittem - már csak golyókat vettek föl. Tizennyolc- tizenkilenc éves „gyerekek” úgy hallgatták a negyedik (kínai, japán, arab, magyar) európaiak által legnehezebben tanulható nyelvet, hogy még az egyetemi élet(forma) alapjaival sem voltak tisztában. Én, aki soha nem tanítottam a közoktatásban, úgy éreztem, hogy valami „gimnázium plusszá”, három kreditponttá deformálódott, redukálódott az egyetemi szintű magyar nyelvoktatás.

Szépen bővítettem viszont könyvtáramat, s eme szellemi „leterheltség” mellett bőven jutott időm olvasni és a térséget Pélmonostortól Vukovárig becsavarogni. A látvány még a háború után hét-nyolc évvel is elborzasztó, megdöbbentő volt. A könyveket már nem kellett újságpapírba csomagolni. Tudman elnök monográfiájával kezdtem, még feleségének Együtt Francekkel című családi eposzán is átrágtam magam. A legjobban ebből a műfajból egy orvos, Mate Granić, az önálló Horvátország első külügyminiszterének visszatekintése tetszett. Nem lettek volna a horvátok horvátok, ha nem adnak ki egy Az évszázad fenoménja című monográfiát 2009-ben Titórol, Első politikai életrajz alcímmel. Magam úgy addig húszat olvastam, legalább. Rendkívüli élményt jelentettek ezzel szemben a zágrábi és eszéki történészek, elsősorban Ivo Goldstein és Ivan Balta professzorok, a XX. századi horvát történelemre vonatkozó munkái, enciklopédikus kötetei. Bátran, bölcsen és patrióta alapon nyúltak a legégetőbb kérdésekhez. Volt bátorságuk kimondani, hogy a Julián-iskolák pedagógiai jellegűek voltak, és a Monarchia senkit nem akart elmagyarosítani, mint azt a marxista-titoista tévtanok, megrendelésre hirdették. Kimutatták azt is, hogyan hamisították meg a második világháborús jugoszláv áldozatok számát a párizsi békekonferenciára Kardeljék és folytathatnám tovább. Eközben nálunk, főleg Pesten, még mindig „minden gyanú felett álló” veterán volt kb-tagok,

párttitkárok, a pre- és post marxista hold- és filozófus udvar osztja az észet, hitbizományként elfoglalva a tudományos kutatói, akadémiai és egyetemi oktatói helyek zömét, tovább hamisítva a Magyarország és részben szomszédaink történelmét.

Eszéken gyakorlati választ kaptam amúgy is megválaszolt kérdéseimre. Lehet külön, igenis van horvát út, és van szlovén is. A maga nemében mindkettő harmadik út, nem jugoszláv és nem globaloliberális, hanem nemzeti. Jól éreztem, hogy mások a délszláv utódállamok, mint mi. Megtalálták önmagukat, gyökereiket. Ki így, ki úgy. A harmadik út göröngyösebb az elején. A magyar út sima volt, de hova vezetett?

2009. szeptember havának végén vizsgáztattam utoljára az Eszéki Egyetem Bölcsészkarán. Külföldi egyetemi oktatói munkám tizenkettedik évét és összességében „az egyre délszlávabb” területen a tizennegyediket fejeztem be. Budapesten visszaérkezésem után ismét bőven lett szabadidőm. Kellett is, mert mire „visszabürokratizálódtam”, s minden papírom, igazolványom azt mutatta érvényesen, hogy én én vagyok, tavasz lett, a már uniós hivatalok jóvoltából. Ekkorra pedig elkerülhetlenné vált lakásunkban egy rendes festés, ami azt jelentette, hogy nemcsak a könyvek, hanem a könyvespolcok, állványok és tartók is a garázsba kerültek. Onnan a munka befejeztével dobozonként hordtam föl, s egyesével tettem vissza a könyveket. Nehezen haladtam, mert belebeolvasgattam egyikbe-másikba, lapozgattam, nézegettem a bejegyzéseket. Mintegy huszonöt-harminc kötetet csomagoltam ki újságpapírból, amelyek valaha tiltó listán voltak. A többi könyv közé állítottam őket. Az elején úgy néztek ki, mint Gion Nándor rabságból kiszabadított kárókatonaí a szabadon élők között. Pár hét/hónap múlva már besimultak társaik mellé. Állnak, s a végességre figyelmeztetnek. Mutatják, hogy mindennek vége van egyszer, legyen az regény vagy napló, esszé vagy akár egy életszakasz. És a végére ki kell tenni a pontot. Tocska. Ez a szó azt jelenti: pont - szerbül, horvátul és szlovénül is.

Budapest-Kurucles (2012)

A szerb–magyar megbékélés arculata a szerb nép köztudatában és a közvélemény politikai alakításában

*Bonis nocet qui malis parcit.
(A jónak árt az, aki a gonoszt pártolja.)*

A nyugati (főleg amerikai) alkotó értelmiség a Szovjetunió szétesésekor igencsak kihangosította magát! Arra a „zseniális” következtetésre jutott, hogy „a kommunizmus utolsó stádiuma a nacionalizmus”. A nem gondolkodó kispolgári értelmiség a bölcsek kövét tartja a kezében, amikor ezt a látszólag nagy igazságot szajkózza váltig Jugoszlávia szétesése kapcsán is.

Közép-Európában, amelyet a nagyhatalmak jaltai egyezménye szovjet befolyási övezetbe helyezett, a nacionalizmus a kommunizmusnak nem az utolsó, hanem éppen az első stádiuma volt minden állam politikai és államberendezésében. (Amióta az emberiség kiűzetett a paradicsomból, a kommunista eszméket és célokat még senki sem tudta megfejteni, de a nacionalista, törzsi, népiértő törekvéseket a történelem folyamán sokan magukévá tették.) Így történt ez 1945-ben is, amikor létrehozták a Jugoszláv Népköztársaságot (FNRJ, majd SZFRJ). Az új állam csak ott nem fosztogatott és rabolt magának újabb területeket, ahol a nagyhatalmak tilosát jeleztek.

Tovább megyek. A potsdami és jaltai nem titkos és titkosított egyezmények engedélye szerint csak abban az esetben nem irtották az ártatlan lakosságot (tehát nemcsak a fasiszta katonai-rendőri, karhatalmi szervezettségű osztagokat), hogyha nem történt hallgatólágos („gentleman”) megegyezés. Csak ott nem történt meg a teljes kisebbségi közösségek megsemmisítése a győztes szláv nemzetállamok és a román nemzet javára, ahol nem jött létre köztük teljes egyetértés.

Minden, ami történt, Sztálin kacsintására és nyugati vigyorgásra történt.

Tito partizánjainak (és néphadseregének) enyhén szólva halvány fogalmuk sem volt arról, hogy mik is azok a kommunista eszmék. Mentették az

életüket egy törzsi testvérháborúban! A partizánok élén álló kommunista elit azonban nagyon is jól tudta, mit fog tenni és mi fog következni a háború vége felé és utána. Lesték a nagy „történelmi pillanatot”, amikor le lehet számolni – vagyis ki lehet irtani minden polgári elemet: az új társadalmat a polgári elemektől megtisztítva fogják irányítani, egyes-egyedül ők. A szerb tömegek részéről a nem szláv elemektől való megszabadulás egyszer s mindenkorra, kommunista részről a társadalom megtisztítása a polgári és minden régi örökségtől – ezek a koordinátái annak a hatalmas vérfürdőnek, amit megrendeztek.

A háború végén (amikor általános mozgósítást rendeltek el) a „néphadsereget” a délszláv népek nacionalista eszméjébe vetett hit mozgatta. Titon és a legszűkebb politikai eliten kívül senki sem tudott semmit a kommunista eszmékről. Tito ezt jól tudta. Jól felkészült a „múlt” eltörlésére és a nem szláv népek „megbüntetésére”.

Tito „testvériség-egység” eszméjének semmi köze nem volt a szocializmushoz, annál inkább a nacionalizmushoz. Senkit sem a francia forradalom eszméihez hasonló elvek és célkitűzések vezéreltek.

Nem akarok most arról szólni, hogy milyen szörnyűségek történtek a többi közép-európai országban, hanem arról, ami velünk kapcsolatos Jugoszláviában, Szerbiában, a Vajdaságban. A jugoszláv vezetők elrohantak Moszkvába és Londonba, és leplezetlenül előadták a kívánságukat, hogy a délszlávok új államát meg akarják „tisztítani a nem délszláv népességtől”.

S amit kértek, megkapták.

A fasiszmus elleni harc leple alatt megtisztították a délszlávok államát a nem délszlávoktól:

1. olyan aljas fasiszta módon, ami semmiben sem különbözött a hitleri népiirtástól;
2. kitelepítéssel, széttelepítéssel;
3. állandó ijesztgetéssel, megfélemlítéssel, zaklatással, az országból való kiűzéssel („önkéntes” kivándorlásra készítéssel), a falvakban utcáról utcára, háztól házig mentek és a megfélemlítésnek tömeges jelleget adtak; nem tréfáltak: „ha maradsz, meghalsz”;
4. erőszakos jogfosztással, rablással, fosztogatással;
5. azonnal ható asszimilációs módszerekkel.

Az 1944/45-ben történt magyarírtást Jugoszláviában, Szerbiában és a Vajdaságban ebben a történelmi keretben kell értékelni.

Ha tudományos értékű meglátásban akarjuk értékelni ezeket az eseményeket, nem lehet hinni annak a mesének, hogy „most eljött a revans ideje”, elégtételt veszünk a „szlávfaló” magyarokon. A szerbek jól tudják, hogy a magyar történelemben nincs egyetlenegy „szlávfaló” dátum, esemény, párt, politikai mozgalom, amely valaha is célul tűzte volna ki a szlávok kiirtását a Magyar Királyság területén. Az igazsághoz tartozik, hogy még a magyar fasiszták is e tekintetben különböztek a hitleri „lebensraumtól”. Irredenták voltak. A Trianonban elvesztett területeket a lehető legostobább módon akarták visszaszerezni. Lepaktáltak a hitleri fasizmussal, de nem volt szlávirtó céljuk. A németek által felbujtatott és német eredetű „friss magyar” közönséges rablóbanda volt, amely állítólag „a bolsevizmus ellen harcolt” (olyanok voltak, mint a szerb martalócok a középkorban).

Ugyanezek rabolták ki 1944/45-ben az egész Magyarországot és minden nemzeti kincsét Nyugatra hurcolták magukkal (kevés jött vissza a kincsekből).

Tito partizánjai is ezt csinálták. Senki sem tudhatja meg soha pontosan, hogy mennyi ártatlan magyar embert dobtak tömegsírba, mennyit telepítettek ki, mennyit hurcoltak el Szibériába Tito ajándékaiként Sztálinnak, mennyien menekültek el fejvesztve, tébolyodott félelemben, nemzedékek felhalmozott és őrzött vagyonát hátrahagyva.

Csak azt lehet mondani, hogy genocídium-ethnocídium történt, amelyhez fogható a Kárpát-medencében sem a tatárjárás, sem a török hódoltság idejében nem következett be. Szörnyű véres háborúk voltak, de nem etnikai alapon, hanem rab-

ló-fosztogató szándékkal, gazdasági érdekből.

A nem délszláv népességtől való megszabadulás tekintetében a partizán-kommunista és csetnik mozgalom ideológusai egyetértettek nemcsak 1944/45-ben, hanem ma is. A nemzetközi közvélemény előtt álszent módra mindig a másik félre akarják áthárítani a felelősséget.

(Éppen ugyanúgy, mint a 1990-es évek testvérháborújában. Relativizálják a felelősséget, „én is, mert te is” - elv alapján.) A partizán-csetnik nézeteltérésben a nem délszláv népek megsemmisítése és kirablása csak a harctéri fosztogatás, a konc, a hatalom birtoklása szempontjából volt fontos akkor és ma is.

A szerb értelmiség egész idő alatt, egészen maig, egyszerre volt burkolt nacionalista és nyíltan nacionalista (csetnik-párti). Az ma is. Erről beszél a rengeteg forrásanyag a médiumban, a szépirodalomban, a kultúra minden területén és magában az egyes tudományágakban (történelem, földrajz, néprajz).

A szerb nép agyának az állandó ködösítése, a közvélemény elmebeteg skizofrén alakítása, a „tudományos maszatalás” azt a célt szolgálja, hogy a szerb népnek joga van a nem szerbek kiirtására a szerb nép egyesülése érdekében.

Ezért történhetett meg az, hogy 2013-ban Szerbia Szkupstinájában (a Parlamentben) a magyar köztársasági elnököt - aki eljött Szerbiába azért, hogy végre a két nép kibéküljön, aki eljött Szerbiába azért, hogy megkövesse a szerb népet, aki eljött Szerbiába azért, hogy bocsánatot kérjen a szerb néptől, azért mert a II. világháborúban gazember magyarok becsületes szerb emberek életét oltották ki - felállva megtapsolják, s ugyanott továbbra is elhallgassák a saját felelősségüket.

Ezért történhetett meg az, hogy a szerb médiumok csak a magyar fasisztákról beszéljenek (az egész magyar népet értve alatta).

A médium továbbra is elhallgatja a megtervezett magyarírtást, az ahhoz szükséges nemzetközi erőviszonyok kihasználását.

2013-ban a magyarok Szerbia Szkupstinájában továbbra is megmaradtak fasisztáknak, a szerbek meg a fasiszták áldozatainak.

S múzeumi kiállítást szerveztek, amelynek anyaga továbbra is arról beszél, hogy a magyarok fasiszták. Márpedig a fasisztákat szerintem is a háborúban meg kell semmisíteni, békeidőben pedig a

fasisztát üldözni kell és bíróság elé állítani. Nincs viszont kiállítási anyag a szerb nacionalisták és kommunisták részéről elkövetett vérfürdőről. Vajdaság minden magyarlakta helységében összesen húszezer embert gyilkoltak le és harmincezret üldöztek el a szülőföldről.

A megbékélést még sok minden más kellene, hogy kísérje (ez nem egy pillanat dolga): a köztudat, a közvélemény alakítása, médiumi és kulturális törekvések, tudományos összefogás - mindvégig és állandóan - egészen az őszinteségig, mert két szomszéd népről van szó.

Be kellene pótolni 100 év mulasztásait.

A magyar köztársasági elnök nem azért jött Belgrádba, hogy 70 év után – a helyzettől kierősza-
kolva, vagy nemzetközi nyomásra – megkövesse a szerb népet és bocsánatért esdekeljen a magyar nép számára a nevében elkövetett bűnökért. Azért jött, mert két szomszédos népről van szó, amelyeknek a jövőben végre össze kell fogniuk a gyorsabb fejlődés érdekében. Együtt kell gondolkozniuk.

Úgy látszik, még mindig nem jött el annak az ideje, sem a szerb politikusok, sem a szerb értelmiség, sem a szerb nép részéről, hogy valóban így nézzenek a saját fájdalmas múltjukra is.

1.) A szerb politikusok továbbra is képmutatók. Keveset értettek meg a magyar jóakaratból és szándékából.

2.) A szerb médiumok, napilapok botrányosan „hírszerűek” voltak: itt volt a magyar köztársasági elnök és bocsánatot kért a szerb népen elkövetett bűnökért. Nem értették meg azt, hogy azért jött, hogy végre **együtt, mind a két nép szembenézzon a történelmi felelősségével**; ezt akarta elősegíteni.

A szerb médiumok „hírszerúsége”, alkalmi rövidsége arra volt jó, hogy a megbékélés szükséges teendői továbbra is megrekedjenek a semmittevésben; közös dolgaink közös rendezését újabb évtizedekre befagyasszák.

Megdöbbenő az a közömbösség, amely a szerb nép köztudatában él, amikor a magyar-szerb viszonyokról van szó. Erre nevelték a politikák különböző rétegeinek a lerakódásai a tudatban. A szerb médiumokat műveletlen értelmiségiek és pártvezérek összeesküvése tartja évtizedes hallgatásban a megbékélés ügyét illetően: „az újságírók” állítólag nem tudják, miről kellene itt írni. „Minden rendben van”. A szerb politikusok vagy szándékosan nem tudják, mi lett volna a magyar köztársasági elnök jövetelének

az alkalmából a helyes teendő, vagy ordít belőlük a képmutatás továbbra is.

Mielőtt meghívták volna a magyar köztársasági elnököt, rengeteg azt megelőző teendőjük akadt volna.

Például, minden szinten meg kellett volna szüntetni a hatályosságát azoknak a jogszabályoknak és titkosított utasításoknak, amelyeket 1944-től 1958-ig fogadtak el állami és pártszervek. Bizony-bizony hatályon kívül kellett volna helyezni a máig érvényes magyarelles törvényeket, jogszabályokat, pártutasításokat stb., és nyilvánosságra kellett volna hozni ezek tartalmát!

Ez nem történt meg! Miért nem történt meg?

Nehogy úgy végződjön a „dolog”, hogy soha!

– Örülünk, hogy láttuk a magyar köztársasági elnököt, mi szerbek sohasem fogunk a magyar néptől bocsánatot kérni, mert mi akkor antifasiszta cselekedetet hajtottunk végre!

Engedjék meg nekünk, magyar antifasisztáknak, hogy bátran vágjuk a szemükbe: hazudtak és százszor és ezerszer hazudtak! Ártatlanokat gyilkoltatok le, üldöztetek el, raboltatok ki, akik nem vétettek nektek semmit.

Nincs kollektív bűnösség. A közösség mint olyan sohasem bűnös. A bűn személyes és személy szerint kell büntetni.

Communio deliquere nequit!

Crimen agit in personam!

Ti, állítólag szerb „antifasiszták”, ha nem így gondolkodtok, Európa 2000 éves jogi és erkölcsi hagyományait köpitek le és tagadjátok meg. Nem vagytok antifasiszták, hanem fasiszták!

Olyan emlékművet emeltek a sintértelep helyén, amely méltatlan az áldozatokra történő emlékezés-kor. A gaztettek elkövetőire egy szó sem utal. Olyan emlékművet emeltek, amilyenből tízezerrel van a szerb temetőkből - nagyobb és szebb is. Szerbia talán mégsem annyira koldus szegény ország, hogy többre nem tellett?

Szerencsére, még nem fejeződött be a jövő.

A félmillió délvidéki/vajdasági magyarságot fájdalmas kín fojtogatja azokért az ártatlan áldozatokért, akiknek a sóhaja az édig hallatszik és megbocsátásért esdekelnek. Vérfürdő volt a Vajdaságban. Csaknem 20 000 ártatlan embert gyilkoltak le. Aki ezt cinkos módon agyonhallgatja, a jövőben is a rosszakarat alkalmas pillanatait keresi a gonosz cselekedetnek.

Kiigazításra szorul a keresztény Oroszországgal szembeni magyar külpolitika

Utólag megállapítható, hogy az USA nemzetbiztonsági és külpolitikai stratégiái (legalább 50 kutatóintézet!) elhanyagolhatónak tartották azt a veszélyt, amelyet Kína jelent a világgazdasági erőviszonyokban. Amiben a fejlődés fékező erejét látták, éppen az lett a fejlődés motorja. A kínaiak kitűnően álcázták a „kulturális forradalom” igazi céljait, s az amerikaiakat sikerült teljesen megtéveszteniük rejtett termelési és emberi erőforrásaik igazi méretéről. Kína lett a nyugati civilizáció vetélytársa. Jó kilátásai vannak arra, hogy azokkal az országokkal együtt, amelyek évszázadokon keresztül Amerika protektorátusát képezték Indokínában és Kelet-Ázsiában, messze megelőzze a nyugati ipari civilizációt. Kína helyzete az USA által többé nem „kezelhető”.

Az USA stratégiái szinte ugyanazokban az évtizedekben hasonlóképpen tévesen értékelték Oroszország katonai törekvését. Még a Szovjetunió kommunista elitje előtt is világossá vált, hogy a Szovjetunió egyáltalán nem vonzó a világ proletáriátusa számára. A Szovjetunió szétesésével az egyik utódállama lett Oroszország. Katonailag annyira legyengült, hogy csak a jószerecse mentette meg attól, hogy ne legyen áldozata különböző agresszív törekvéseknek. Oroszországnak többé nincsenek világbirodalmi ambíciói, s annak a lehetősége, hogy legyenek a jövőben, egyenlő a nullával.

A kalandortőke Oroszországgal szembeni támadása állandó. Az USA törvényhozó testületei azonban ellenőrzés alatt tartanak minden katonai vakbuzgóságot. Az USA katonai doktrínája Oroszországgal szemben továbbra is az, ami a „hidegháborúból” jól ismert. Semmit sem újított rajta. Fenyegetőző, veszélyeztető. Pedig a világban megváltoztak a gazdasági és katonai erőviszonyok.

Bár a világgazdaság ismert és ismeretlen ipari nyersanyag-tartalékainak a 75%-a és az

energiaforrásoknak legalább a fele Oroszország területén van, az amerikai tőketöbbségű multinacionális cégek, a banktőke és a pénzügyi oligarchia biztatása idáig semmilyen kalandorságot nem idézett elő. Ugyanakkor a további fegyverkezés költségeinek méretei iszonyúak. A fegyverkezésben az USA messze élen jár, a többiek a sereghajtók. Előnye azonban semmit sem jelent. A sereghajtók fejlődését ugyan lassítja (ez a stratégia célja!), de nem sikerült megállítani, s ez a visszaható bumerángja a fegyverkezésnek az USA számára is.

Az USA és az Európai Unió országainak gazdasági, politikai és más érdekei közel sem esnek egybe, ellenkezőleg, mély szakadék van köztük és ez a szakadék tovább mélyül. Az érdekek nem azonosak, különösen azóta, amióta az USA kirobbantotta és „átliferálta” Európába a bank- és pénzügyi oligarchia által előidézett gazdasági válságot, amelynek nem látszik a vége.

A dollár egyeduralma által a világkereskedelemben az USA-nak sikerült a gazdasági válság minden terhét átrakni az európai és más országok vállára. Számos országot nyomorba taszított, például a munkahelyet először kereső európai fiataloknak a 45%-a munkanélküli, már egy évtizede. Javulásra még mindig nincs kilátás.

Ezek után világos, hogy az euro-atlanti egységben repedések vannak. Várható, hogy egyes európai országok érdekei tovább távolodnak. Formálisan mindenben egyezség uralkodik az euro-atlanti intézményeken belül, a valóságban azonban jelen van a különutas („amit csináltak, mások nem fogják észrevenni”) gyakorlat. Például Hollandia a „jól felfogott érdekeihez igazodva” már több száz éve „fittyet hány” Oroszország politikai berendezésére. Együttműködik vele minden téren (az egyházpolitika területén is) és segíti a fejlődését. Várható, hogy ezt teszi a jövőben is.

Érdekes helyzet állt elő Németország egyesítése után az orosz—német viszonyban. Ezek a viszonyok jobban emlékeztetnek az orosz—porosz egyezkedésre a középkortól az újkor felé. Oroszországban a poroszok töltöttek be nagyon sok vezetői funkciót az államigazgatásban, a katonaságban, az egyetemeken stb. A mindennapi élet szintjén a vállalkozók között ma még jobban elmélyült a kölcsönös gazdasági érdek mellett a kölcsönös megbecsülés és tisztelet is szinte minden társadalmi tevékenység terén.

A volt orosz katona a német katonában hőst tisztel, a német katona pedig az oroszban lát hőst, tisztelik a múltba temetett katonai érényeket. Ugyanakkor mind a ketten tudatában vannak annak, hogy a német és az orosz nép a II. világháború igazi mártírjai. Mártírjai egy téves ideológiának, saját és mások világbirodalmi törekvéseknek. Egymás nélkül nincs jövőjük.

A németek Oroszországban többé nem látnak birodalmat, s az ellenkezőjéről nem képes meggyőzni őket sem az USA, sem az EU (sem a saját karvalytökéjük). A német parlamentarizmust és demokráciát nem képes kijátszani a saját nemzeti önámítás, sem az „euroatlanti identitás”. Helyén van az eszköz.

Németország az USA által előidézett világválság feszültségeit csakis Oroszországra támaszkodva tudja majd fokozatosan levezetni. Az USA Nagy-Britanniának és Franciaországnak „meghagyta” a kilábalás lehetőségeit. A volt gyarmatbirodalmakat nem sújtja az USA, „nem bántja”, mert ezek örökösének tartja magát. A volt gyarmatok helyzete alig változott, s éppen a gazdasági, szociális feszültségek levezetésére szolgálnak.

Ismét megindult a „népvándorlás” a gyarmattartók és gyarmataik között - csak most ellenkező irányban a jól fizető munkahelyekért a volt gyarmatokon. Az Európai Unió zilált helyzetben van. Nem talál megoldást a közös problémákra, s ezenkívül a népessége is rémisztően elöregszik.

Már belátható időn belül megtörténhet, hogy egyes európai országok külön-külön, de akár együttesen is keresik a szövetségi kapcsolatokat Oroszországgal. Ezek a szövetségi kapcsolatok ma nagyobb nemzeti önállóságot és független-

séget kínálnak az USA-nál, Kínánál és az iszlám jelenlétnél Európában.

Az USA óriási stratégiai hibát követett el, amikor nem a Szovjetunió korszerűsítése, hanem a szétrobbantása mellett döntött. Ezáltal az USA saját kezét kötötte meg a kínai és iszlám politikai teendők sikeres kezelésében.

Az USA politikai szövetséges nélkül maradhat a Kínával, Ázsiával és az iszlám országokkal vívott gazdasági és kulturális háborúban. Politikailag elszigetelődhet, gyengévé válhat. Aki pedig elszigetelődik előbb-utóbb vesztesre áll.

(Az USA-nak nincs több száz éves kulturális tapasztalata és politikai gyakorlata ezekkel az országokkal. Új fegyvereit kipróbálhatja rajtuk, de távlatban vesztesre áll.)

Az USA szinte semmit sem tesz gazdasági téren a meglévő szövetségesei megtartásáért. Az USA javaslatai, intézkedései, kétértelmű kínálatai elégtelenek az Európai Unió tagországai számára. Pedig csak Európával együtt - beleértve Oroszországot is - lenne képes ellenállni Kína növekvő gazdasági erejének és kulturális hatásának - a kínai arcú globalizációnak.

Az USA továbbra is különböző katonai doktrínákhoz tartja magát, ezek pedig nem adnak megoldást. Hiszen Kínát nem érdemes lebombázni, Oroszországot meg nem lehet lebombázni (de még a lebombázott Oroszország is, az újabb számítások szerint, az USA minden lakosát, teljes népességét 15 percen belül megsemmisítené).

Európa ebből a játékból nem kér! Nem kér a csillagháborús fantáziákból! Az egyetlen lehetősége Kína megállításának az USA együttműködése egy De Goulle-i Európával az Atlanti-óceántól az Urálig, sőt a Csendes-óceánig. Többé egyáltalán nem arról van szó, hogy Kína gazdasági terjeszkedését kell megállítani, hanem arról, hogy 5000 éves hagyományai szerint globalizálja/mondializálja (világméretűvé teszi) az euro-atlanti kultúrát, alakítja a kollektivista világnézetet és politikai intézményeket. Mindebben benne van egy általános rasszista meggyőződésű és ihletettséggű terjeszkedési törekvés (még akkor is, ha kommunista frázisok mögé bújnak).

A keresztény civilizáció és kultúra értékei ma sokkal nagyobb veszélyben vannak, mint a Szov-

jetunió fennállása alatt. A szovjet kommunista elit handabandázásának nem hitt a mélyen vallásos orosz ember (a kínai hisz!). Igaz, az oroszok sajnálják a Szovjetunió szétesését, de ezzel annak az aggodalmuknak adnak hangot, hogy Oroszország nincs biztonságban. (A kínaiak biztonságukat nem féltik, mert az eleve adott számbeli fölényükből kifolyólag, Kínához senki sem fog merni hozzányúlni).

A Szovjetuniót többé semmi nem támaszthatja fel, viszont Kínát semmi nem semmisítheti meg. Az oroszoknak ma jereváni vicc a kommunista kollektívizmus (a kínaiaknak nem!).

Nemcsak az orosz politika, hanem elsősorban az orosz társadalom minden szinten és minden társadalmi rétegében keresi az utat a sokszínű európai kultúra felé. Szeretné Európa részének érezni magát mint egy sajátos színt, még a keresztény ortodoxiájával is. A keresztény vallású ökumenizmust és keresztény hitvilágot vallja, mert az egyházpolitika területén is tagadja a vallásháború szükségességét a keresztények között. (Kína csak politikai szinten „toleráns”, a mindennapi élet szintjén érzéketlen vagy kizárólagos is).

Ma az oroszok és a lutheránus-evangélikus németek igen hasonlóképpen gondolkodnak a világ kulturális értékrendjéről.

Magyarország külpolitikájának nem kell feltétlenül bevárnia, hogy minden európai megtalálja a közeledés útját a keresztény Oroszország felé. Jó lenne, ha ebben a németekkel együtt élen járna, vagy akár meg is előzné őket.

Magyarország ma kezdeményezője és élen járó harcosa annak a küzdelemnek, amelyet az amerikai többségű részesedéssel bíró multinacionális cégekkel, a rabló/karvalytökével, a telhetetlen banktökével vív. Korlátozza a bagóért megvásárolt közvállalatok profitját.

Magyarországnak erre a politikájára nemcsak fenyegető válasz jön Nyugatról, de Európa keleti részéből bátorítás is. (Az oroszok máris 10 százalékkal fogják csökkenteni a földgáz árát! Ki hitte volna?) Ez engedmény az oroszok részéről, de egyben támogatás is lehet az oroszoknak az európai kisépek részéről a jövőben. Okos beruházás az európai nemzetközi, gazdasági, kulturális és politikai kapcsolatokba! Magyarország tehát csatát vív az igazságos nemzetközi gazda-

sági viszonyokért.

A szovjeteknek a kommunista kollektívizmus csupán politikai érték volt (megért egy jereváni viccet). A kínaiaknak társadalmi és faji érték! Ezzel kell most szembenézni Európában, amely a kereszténység és a reneszánsz alapján fejlesztette a társadalmi kis közösségek sokaságát és a személyiség sokszínű, sokarcú kibontakozását. Az emberi tulajdonságok megnyilvánulását nem a kollektívizmus szabályozza egyetlen társadalmi rétegben sem. A társadalmi viszonyok nem szigorú, hierarchikus korporatív meghatározásúak Európában. Kínában viszont igen és a mindennapi élet szintjén már 5000 éve elfogadottak és alig változnak. A kommunista kollektívizmus a legjobb kifejezőjük. A kollektívizmus mély intellektuális értelemmel és kidolgozottsággal van beágyazva a társadalomba, s nem kisebb érzelmi ragaszkodással a nevelés látható és láthatatlan pórusain keresztül és gyökereiben. Nem csoda, ha politikai támogatottsága egyöntetű 2-3 milliárd ember részéről, akik 5000 éve együtt élnek Kínában és kelet- és dél-ázsiai befolyású övezetében.

Ez az óriási embertömeg egyöntetűen gondolkodik és érez. Nincs semmilyen társadalmi-politikai kisebbség és többség.

Már ez a színtelen tömeg globalizál/mondializál. Dzsingisz káni/Kubiláj káni ravasszággal most még az amerikai civilizációs és kulturális termékek terjesztése által, ha azonban gazdaságilag elég erős lesz, már a saját 5000 éve mindig azonos tartalmú termékei hatásait és értékeit fogja mondializálni/globalizálni. Ez rosszabb lesz az amerikai tömegkultúránál, alacsony kultúránál.

Európa folyamatosan fejlődik gondolkodásban és kulturális értékekben - már 2000 éve. A keresztény vallások elég tágaknak bizonyultak a szabadság határainak folyamatos szélesítéséhez. Annak kicsi a valószínűsége, hogy a kínai arcú globalizáció és mondializáció a következő 100 év alatt - terjeszkedő politikájával elfoglalva - meg tudna szabadulni az 5000 éve ápolt kollektívizmusától.

Jó lenne, ha a magyar külpolitika is száz évre előre gondolkodna: hosszú távon, ne csak mindig rövid távon.

Nem jön számításba sem az euro-atlanti glo-

balizáció (önálló európai nemzetek és államok „uniósítása”, „föderalizálása”, sem a kínai típusú „mondializáció”). Csakis önálló európai országok és államok önkéntes együttműködése védheti meg Európát a neokollektívizmustól. Az „euro-atlanti” (amerikai—európai „uniósítás”) ismét özszeveszítene az európai országokat egymással. A kínai az európai kultúrát semmisítené meg a maga 5000 éves kollektív hagyományával.

S végül: a keresztény oroszoknak nagyon jelentős része (25 millió) kisebbségben él (sok esetben állampolgári jogok nélkül, sok országban a társadalmi megbecsülés és érvényesülés peremén), s ezért valószínűsíthető, hogy a jövőben Oroszország is ki fog állni a nemzeti önrendelkezés és kisebbségi jogok mellett. Ebben feltétlenül kérni kell a támogatását a nemzetközi politikában.

Plugor Sándor

Rokonaink és nem rokonaink

Wass Albert fiatalabb korában írt egy művet, melynek *Egyedül a világ ellen* címet adta. A fiatalságot általában az jellemzi, hogy tájékozatlan, önismerete hézagos, s emiatt igen hetykén viszonyul a környezetéhez, a világhoz. Sok időnek kell eltelnie, sok kudarcot, csalódást kell megélnie ahhoz, amíg ráébred, hogy a világ milyen hatalmas, ő maga meg milyen kicsi, s hogy egyedül semmire sem megy. Ady Endre is büszkén vallotta aránylag fiatalon: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek”, s ebből a büszkeségből végül is ilyen szerény óhaj lesz: „Szeretném, ha szeretnének.” Mert bizony, aki megtagadja a rokonait, s akinek még ismerősei sincsenek, azt senki sem szereti, s ezen az áldatlan állapoton nem segít a büszkeség. Németh László 34 évesen írta le a következőket: „A magyar kicsi nép, s kicsiségét azzal sem szépítgeti, hogy a nagybácsi nagyságára hivatkozik. A tót azt mondja, szláv vagyok, a portugál, hogy latin, a norvég, hogy germán. Mi azonban egész meztelenül csak magyarok vagyunk.” Ezt a gondolatot még azzal is kiegészíti, hogy Ausztriát Németország húzza, a szlávokat a szlávok, Romániát a latin Nyugat, így fejezi be: „...rokontalan, semmibe vett, elhagyott nép lett belőlünk.” Ebből a zsákutcából – véleménye szerint – csak úgy lehet kikecmeregni, ha a magyarság kovász-néppé válik, azaz olyanná, mely nyilvánvaló kiválóságát érvényre tudja juttatni, ha környezetében ő lesz a legjobb, s követendő példájával magához vonzza a többieket. A magyarságnak ugyanis föladata van itt Közép-Európában: az összetartást, az együttműködést kell szorgalmaznia, elősegítenie, „mint századok óta annyiszor”. Ez csak egyfajta birodalom keretei közt lehetséges. Szép elgondolás, mégsem állja meg a helyét, mert így ugyanaz a sors várna a magyarságra, mint a kovászra, mely, miközben szétárad a kelendő tésztaiban, s kifejti a hatását,

menthetetlenül, óhatatlanul elenyésszik. Tehát az elgondolás eleve elvetélt – bármiféle birodalom vagy régió álljon is össze.

De más baj is van. Tele vagyunk szúrós ragadvánnyal, mint az a csellengő gyerek, aki bojtortáján közé keveredik. A magyarságnak már régóta nincs olyan alkalmas vezetője, sem szilárd népi alapja, melyre az igazi vezetők támaszkodhatnak. Szomszédinknak viszont van. A kiegyezés után (1867) ugyanis a magyarság középosztályát elvesztette. „Voltak hivatalnokok – írja Németh László –, orvosok, ügyvédek, iparosok, volt fej továbbra is, de ez nem tartozott a testhez, belőle élt, de nem neki gondolkodott.” Ameddigre a magyarság fölcsősdhatott volna, estéről reggelre szinte egy új vezető réteg volt a feje fölött, mely a jövevényekből verbuválódott. Az a népből jött egy-két szerencsés fiatal pedig, akinek sikerült – nagy nehézségek árán – a középosztályba fölküzdenie magát, hamar megtanulta, hogy paraszt voltát takarni, s nem fitogtatni kell – akár az úri parasztot kigúnyoló szindarabokból, kabaréjelenetekből is, mert kisebbségben volt, s ha a helyét meg akarta tartani, akkor alkalmazkodnia kellett a többséghez. Ez azzal járt, hogy azonosulnia kellett vele mindenben, megtagadva rokonait, s elfordulnia régebbi ismerőseitől.

Veres Péter tudta, hogy a paraszt szó becsmérő, lekicsinylő, rosszalló kifejezés, egyik könyvének mégis ezt a címet adta: *Parasztsors – magyar sors*, vállalva ezzel származását, mert meggyőződése volt, hogy a parasztságban van az igazi jövő. Ez a könyve még a háború előtt jelent meg, a parasztság háborút követő tudatos szétverése és tönkretétele előtt. Közbevetőleg megjegyzendő, hogy a paraszt szláv jövevény szó, melynek eredeti alakja a *prost*. Ez a szláv nyelvekben egyszerűt jelent, képzett alakja a *prostak* pedig nevetlent, faragatlan fajankót. Önkéntelenül fölmerül a kérdés: hogy kerülhetett

ez a szó a magyarba, s kik terjesztették el? A szlávok ugyanis a paraszt szót semmiképp nem használják a földműves megnevezésére; náluk a magyar paraszt megfelelője a *seljak*, azaz a falusi ember vagy a *ratar*. Érdekes, hogy ennek az utóbbinak az alapszava a *rat*, mely háborút jelent, a *ratar* szó tehát akár harcokként is értelmezhető. Így a paraszt szó aligha kerülhetett át a magyar nyelvbe közvetlenül a szláv köznépi köréből, hanem nyilván szláv szerzetesek révén, akik a magyarság közt hittérítő munkát végeztek. Tőlük vehették át aztán az intézők, ispánok és más előljárók, akik ugyanolyan jövevények voltak, mint a hittérítők, s szolgaként bántak a nekik alárendelt magyar földművelőkkel, jobbágyokkal. Könnyen lehetséges, hogy a többi szláv jövevényeszavunk is így került a magyar nyelvbe, nem pedig a magyar és a szláv köznépi közvetlen érintkezésével, együttélésével, mint ahogy egyes nyelvészek és történészek állítják. Hiszen a latin jövevényeszavakat is egyházi emberek terjesztették, latin nyelvű népesség ugyanis akkor már nem létezett a Kárpát-medencében. Valószínű, hogy a többi idegen eredetű szavunkat is a jövevényeknek „köszönhetjük”.

Döbbenetes képet fest a szerémségi magyarok újabb (második) pusztulásáról Domonkos László a Távolság is közel c. remek írásában, mely útirajz, riport és tanulmány is egyben (Aracs, XIII. évf. 2. sz.). Az első pusztulás még a török időkben történt, amikor teljesen kiveszett az itteni magyarság. A mostaniakat úgy telepítették ide. A szerző fölidéz egy 1991-ben történt esetet: a VMDK néhány vezetője Szerémségbe látogatott, hogy megnyerje az erőszakkal a frontra kényszerített magyarok ügyének az ottani magyarokat, s úgy elzavarták őket, mint 1848-ban Petőfit a „kiskun” választók. „Itt akár be is fejezhetnénk ezt a vigasztalannál is vigasztalanabbnak tűnő jelenkori szerémségi magyarság-krónikát” – jegyzi meg keserűen. Valóban az. Csakhogy itt nem magyarellenességről vagy nemtörődömségről van szó, mint ahogy valaki gondolhatná, hanem másról. Megértést, rokonszenvet, segítséget csak akkor várhat valaki mástól, ha előbb ő érezteti vele a rokonszenvét, ha előbb ő törődik vele. A szerémségi magyarok azonban ilyesmit nem tapasztalhattak senki részéről. Magukra hagyták őket azok, akiknek ezt nem lett volna

szabad, s elhagyatottságukban méltán érezheték úgy, hogy velük senki sem törődik. Hiszen sem a VMDK képviselői, de még csak újságírók, irodalmárok sem keresték föl sohasem őket. Ami pedig Petőfivel történt, az más eset. Ott akkor ugyanis egy helybeli jelölttel szemben lépett föl egy jövevény, s ez mindent megmagyaráz. Ehhez még hozzátehetjük azt is, hogy ez a mindenképpen sajnálatos eset a Kiskunságban történt ugyan, de nem valószínű, hogy a Petőfit elzavarók kunok lettek volna, hiszen tudjuk, hogy a török hódoltság után, vagy ha így jobban tetszik: a török megszállást és az ún. fölszabadulást követően a kunoktól megfogyatkozott Kiskunságot jórészt jászokkal telepítették be a Habsburg-párti hatóságok.

A szerémségi magyaroknak mindig nehéz volt a soruk. Szinte csak az állattartásból éltek, és élnek ma is, mert kevés a megművelhető földjük, más kereseti forrás pedig alig akad. A nemzetudatukat semmi sem táplálja, ill. azt a kicsit is, ami még itt-ott pislákol, sok minden rombolja. Nem ismerik sem az egyetemes magyar történelmet, sem a saját történelmüket. Ez persze annak a következménye, hogy magyar nyelvű iskolai oktatás nincsen, s a szülők gyerekeiket szerb iskolába íratják. Nem csoda, hogy a harmadik nemzedék (az unokák) már alig tudnak magyarul, s annak is, aki még magyarul beszél, szerbes a kiejtése. Felekezeti szempontból nem egységesek: az a kevés magyar, aki még annak tartja magát – mintegy ötezer – katolikusokra és reformátusokra oszlik. Ők távolabb állnak egymástól, mint a horvátoktól, papjuk ugyanis horvát, és horvát nyelven miséznek, vagy a többségi szerbektől. Sok a vegyes házasság: hetvenszázaléknyi. Mindezt tetézi, hogy nemcsak mély szegénységben tengődnek, hanem jórészt szórványban is – az összetartozás kötelékei nélkül.

Nem minden kisebbségi és szórványban élő népcsoport magatartása ilyen. Németh László, a zsidóság jó ismerője ugyanis ezt írta róluk: „Vetődjenek három-négyen a legeldugottabb faluba, magukkal visznek oda valamit azokból az évezredek közül, melyek őseik fájdmával és ravasz bölcsességével pólyázzák körül őket, s évtizedek múlva is azok, akik voltak, megőrizték jellegüket egy egész világgal szemben is.” Igaz. Csakhogy nekik olyan Szentírásuk van, mely a

nemzettudatukat erősíti, saját egyházuk és saját papjuk (rabbi) van, aki a gyerekeiket oktatja és neveli. Nyilván, ez ad nekik szívósságot és lelkiert az összetartásra. A cigányok úgyszintén szórványban éltek mindig, s ez még most sincs másképp, nincsen iskolájuk, sem templomuk, mégsem olvadtak be ők sem más népekbe. Jórészt megőrizték anyanyelvüket, noha már kiskoruktól kezdve igyekeznek elsajátítani a többség nyelvét is. Ennek a férfiuralomban, apajogúságban (patriarchátus) élő népcsoportnak rendkívül erős a családi, rokon kötései. Innen ered összetartása, gyarapodása és terjeszkedése. Alkalmazkodó és tájékozódási képességük emberfölötti, vagy ha úgy tetszik: emberalatti.

A magyar azonban nem zsidó és nem cigány, s nem is lesz az soha. Őket tehát lehetetlen követni, ehhez ugyanis jóval találékonyabbnak, ravaszabbnak kellene lennie, mint amilyenné az észjárása engedi. Ezért más megoldásra van szükség, olyanra, mely közelebb áll hozzá, s szomszédait sikeresebbé tette nála. Ehhez nem kell gyorsan alkalmazkodni, sem különféle furfangos eljárásokat kiagyalni a megmaradás érdekében. Csak arra van szükség, hogy éber legyen figyelje szomszédait, s azt tegye, amit ők. Ezek sose voltak egyoldalúak, ezért nem támolyogtak az úton, ezért olyan magabiztosak. Erős szálakkal nem kötődnek ugyan semmilyen hatalomhoz, de rokonaikat számon tartják, kivált azokat, akikről támogatást remélnek. Ezt a támogatást eddig még meg is kapták (a szerbek az oroszoktól, a románok a franciáktól). Nem igaz, hogy a magyar rokontalan nép. Aki ebből a téves elképzelésből indul ki, az csak további téves elképzeléseket fabrikálhat. A rokonalanságot azok híresztelik, akiknek ez a hiedelem kedvez, és az egyoldalúan elfogultak vagy tájékozatlanok. Kik a mi rokonaink? Ehhez előbb arra a kérdésre kellene válaszolni, hogy mi kik és mik vagyunk. Erre ezer év óta keresik a választ az illetékes tudósok, de még most sincs megnyugtatóan eldöntve a kérdés. Úgy rémlik, egyhamar nem is lesz. Szomszédainkat ilyen gondok nem terhelik, mert származásuk és helyzetük világos. A magyarság azonban ugyancsak kevert nép, minden népnél kevertebb. Már a kezdet kezdetén is legalább két részből állt: egy magyarul és egy törökül beszélő részből. Ezt bizonyítani ma már nem lehet. De

nincs is rá szükség. Elég, ha tudjuk, hogy Árpád unokája, aki egy küldöttség élén járt a görög császár udvarában, arra a kérdésre, hogy miféle nemzethez tartozik, azt felelte: türk, azaz török. Hazudott volna? Lehetetlen! Ezt nem tehetette, mert egyenes beszédhez és az igazmondáshoz volt szokva, mint még a mai magyarok többsége is.

Érdeklődve olvastam Czakó Gábornak *Az ismeretlen eredetű magyarság* c. tanulmányát (Aracs, XIII. évf. 2. sz.). Ebben a terjedelmes, több oldalról megvilágított, adatokkal alátámasztott és gondosan összeállított műben azzal a meghökkentő állítással szembesülünk, hogy a magyarság részint szabir eredetű, szabirokról ugyanis eddig még nemigen hallottunk. Kik ők? Állítólag valaha nagy nép volt a szabir, de ma már ilyen nevű nép nincsen. Az embert töprengésre készíti a dolog: vajon mi célja volt a szerzőnek ezzel az írásával. Csak a történelmi tisztánlátás, vagy valami más is? Hiszen a jelen sokkal fontosabb a múltnál. A múlt ismeretének csak akkor van értelme, ha tanulságul szolgál a jelenhez. Ezt már a régi rómaiak, a latinok jól tudták, egyik szólás-mondásuk ugyanis így hangzik magyarul: a történelem az élet tanítómestere (*historia est magistra vitae*). Úgy rémlik, Czakó Gábornak nemcsak a történelmi tisztánlátás, a tudományosság tisztelete vezette a tollát, hiszen tanulmánya bevezető részében az olvasható, hogy Szentkatolnai Bálint Gábor, a XIX. sz. egyik híres, vagy inkább hírhedt nyelvtudósa nem dőlt be „sem a finnizálás, sem a turcizálás mételyének”, s rokonainkat a „turániak”: a tamilok és a kaukázusiak között kereste. Úgy látszik, Czakó Gábor sem „dőlt be” sem a finnekkel, sem a törökökkel való rokonság „mételyének”. A métely szó ugyancsak elmarasztaló kifejezés: élősködő férget, átvitt értelemben: betegséget, erkölcsi rosszat jelent. Valóban ilyen káros volna a magyar-finn, magyar-észti, magyar-török rokonság? Viszont a magyar-szabir rokonság, ill. azonosság meg a magyarok és a kaukázusiak rokonsága ennyire áldásos, kedvező lenne a mai magyarság számára? Kétlem. A kaukázusi kis és töredék népek nem tartják rokonnak a magyart, márpedig a rokonságnak csak akkor van értelme, ha mindkét részről elismerik és ápolják. Ezek a népcsoportok különben sem európaiak, a finn, az

észt és részben a török viszont igen, s a tetejébe a török még nagy nép is.

Tény, hogy a mai magyarság igen kevert nép, s nemcsak a gyakori vegyes házasságok tették és teszik ilyenné, hanem az is, hogy eleve három részből áll. Ezek a következők: a mindig magyarul beszélők, vagyis azok, akiknek az ősei a legtávolabbi múltban is magyar anyanyelvűek voltak. Ha Czákó Gábor rájuk gondolt, amikor ezt kérdezi tanulmánya befejező részében: „Eleink szabirok is voltak meg magyarok is?“, akkor rendben van a dolog. Ettől még lehet sok magyar a Kárpát-medence őslakója. A második csoportot a hun, avar maradékok és Árpád türkmagyarjai, ill. utódaik, aztán a besenyők, kunok, palócok, székelyek alkotják, akik minden bizonnyal török eredetűek, mint a történeti törzsmagyarság szerkesztői. A harmadik csoportba tartoznak a törzsmagyarság észjárásától elütő, de magyarul beszélő jövevények. Aki tehát egységes magyarságról beszél, és úgy is gondolkodik, az téved.

A finn- és törökellenesség nem újdonság a magyar szellemi életben. Mindmáig szívósan,

makacsul tartja magát. Ennek nyilván nemcsak érzelmi okai vannak. Határozottan állíthatjuk, hogy minden rossznak, mely a magyarságot az elmúlt századokban érte, nem a tatárok és a törökök az okozói, hanem éppenséggel fordítva: a magyarság idegen eredetű vezetőinek a tatár- és törökellenessége. Ez zúdíttotta a magyarság nyakába a tatárjárást, Mohácsot – és végső soron Trianont is. Így vált a tatár- és törökellenesség magyarellenességgé.

A balkáni népek a több évszázados török megszállást szinte veszteség nélkül vészelték át, mert nem hadakoztak esztelenül a törökök ellen, hanem inkább együttműködtek velük, s fölszabadulásuk után, lerongyolódva ugyan, de friss erővel, erős nemzeti öntudattal kezdhettek új életet. „A magyarságot ért csapás máshonnan jött: a Buda visszafoglalásával, az ún. fölszabadulással kezdődő Habsburg-uralom, a tudatos telepítések, lélekvásárlás, megfélemlítések törtek meg bennünket.” – állította helyesen Németh László.

A birodalmi gondolat magyar híveinek érdekes ezen elgondolkozniuk.

Fery Antal: Bartók Béla

Fery Antal: Kodály Zoltán

Magyarságunk őrzői a déli végeken

A június elején Budapesten átadott Magyar Művészetért Díjnak idén két délvidéki kitüntetettje is van: Bogdán József papköltő Ex Libris-díjban részesült, a verseci Petőfi Sándor Kultúregyesület vezetősége pedig e díjátadó ünnepségen a Petőfi Sándor-díjat vehette át. **Bogdán Józseffel** a díj kapcsán a papi hivatásról, költészetéről, a délvidéki magyarság rohamos fogyatkozásáról beszélgettem. Az 1946-ban alakult verseci kultúregyesület elnökétől, **Vitt Sándortól** pedig az alábbiakban azt is megtudhatjuk, hogy aktív tagságukhoz jelenleg 40-50 felnőtt és mintegy 30 gyermek tartozik. Ez különösen tiszteletre méltó létszám, különösen ha tudjuk, már húsz éve nincs magyar nyelvű oktatás a dél-bánsági városban. Bogdán József és a verseci kultúregyesület vezetői is nehéz, áldozatos munkát végeznek, napi szinten óriási energiát igénylő küldetést teljesítenek a bánsági magyarság körében.

Bogdán József pap költőnek most jelent meg a 12. kötete, ám neve hallatán az irodalom terén egy kicsit is járatos délvidéki – és nemcsak délvidéki – magyarok többségének mindenekelőtt a *Fohász a déli végeken* című verse jut eszébe.

*Harangok zúgnak a déli végeken
kinyújtja lábát, pöfög a kényelem
Üres a bölcső, susog a szemfedél
szívünkben tél van, dermesztő hideg tél.
Ördögszékéerként, úttalan utakon
görget a vad szél, tapos a hatalom.
Fennakad a szó, mint torkon a falat.
„Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?”
Szent István király, hol az örökséged?
Szólj hozzánk újra, mondj valami szépet.
Ott vagyunk, látod, ahol a part szakad,
lelkünk akár egy kirabolt kirakat.
Mennyei Atyánk, te vagy a végtelen,
derűdet hintsd szét a déli végeken.
Új évezred van, adj nekünk új szívét,
el ne merüljön végleg e kis sziget.*

Ez az a Bogdán-vers is, amelyet szinte himnuszként énekelnek, mondanak. Ön szerint mi az, ami annyira megérinti az embereket ebben a versben, amely az egyik legtöbbet mondott kortárs vajdasági magyar verssé, a talán legtöbbet énekelte megzenésített verssé teszi?

– Igen, én is ezt tapasztalom, például, amikor Budapesten vagy Szegeden vagyok olyan ünnepségen, amely a délvidékiekről, a délvidékieknek szól, akkor valóban szinte himnuszként éneklük. Ebben nem vagyok „ludas”. Szöllősy Vágó László volt az, aki megzenésítette, és a különböző vajdasági, magyarországi népdalkörök, kórusok repertoárján szerepel. Mi miatt? Talán olyan életérzést sikerült benne megfogalmaznom, amit – ha őszinték vagyunk magunkhoz – mindannyian átélünk, ami mindannyiunkat foglalkoztat. Sajnos nemcsak erre a tájra, hanem az egész Kárpát-medencére jellemző, hogy aggasztóan kevés gyerek születik.

Néhány éve nyilatkozta azt, hogy eddigi papi pályája során mintegy 3000 személyt temetett el, s kétszer-háromszor kevesebb a keresztelező. Tordai plébánosként mit tapasztal?

– Az egész nagybecskereki püspökségre ez a jellemző, ezt tapasztalom én is, hogy legalább kétszer több a temetés, mint a keresztelezés. Három éve vagyok Tordán, évente két-három keresztelező és egy esküvő van, vagy egy sem. Ez az év különleges lesz, mert idén augusztusban 4 esküvő lesz, holott az elmúlt három évben összesen 2 volt. A Jóisten gondol ránk, és nem mindig úgy van, ahogy én sokszor elsirom, ahogyan elpanaszoljuk számtalan alkalommal. Mérheterlen örömmel tölt el, hogy 4 fiatal pár köt az oltár előtt örök szövetséget, és még nagyobb boldogság, hogy a faluban maradnak. Tavaly 5 gyermek született, az előző két év alatt 10 gyermek. Vannak keresztelezők, de sajnos kevés a gyermek. Kosztolányit idézve, hogy boldog szomorú dal a mi életünk itt a bánsági végeken, van boldogság, és van szomo-

rúság. Vannak örömteli pillanatok az életemben, amelyeket a helyi Ady Endre Általános Iskolában élek át, ahol 120 diáknak vagyok a hittantanára. Szomorú viszont az, hogy néhány évtized múlva annyira elfogy a lakosság, hogy ez a falu gazdasági birtokká alakul át. Sajnos ez nem pesszimizmus, hanem realitás. Nincs munkalehetőség, sokan kilátástalannak látják itt a jövőt, és másutt keresik a boldogulásukat.

Egy pap kiemelt szerepet kap az emberek életében, amikor azokat a nyomor, a kilátástalanság, a magány nyomasztja.

– A pap a pszichológus, a lelki tanácsadó, sokszor a mentőangyal szerepét is betölti. Sok idős asszony mondja azt, hogy „a templom az egyetlen szórakozásom”. Ezzel fejezik ki, hogy magányosak, mert a gyerekeik, unokáik jó, ha évente egyszer hazajönnek látogatóba, napszámra nincs aki szóljon hozzájuk. Az elmúlt három évben is többen elköltöztek a faluból, ahol a földművelés az egyetlen pénzkereseti lehetőség, és Magyarországon, sőt újabban mind gyakrabban Németországban, Ausztráliában telepednek le. Ez utóbbi helyeken idegenek maradnak, de van munkahelyük, anyagilag jobban élnek, mint itt. A szentmise utáni percek is szinte ugyanolyan fontosak, mint a mise, mert ekkor tudják ezek az idős asszonyok elújságot, hogy felhívták a gyerekeik őket telefonon, és 5 percet tudtak az unokákkal beszélgetni.

A díjat nem kizárólag irodalmi munkásságáért, hanem közéleti tevékenységéért is kapta.

Péter-Pálkor volt a 30. évfordulója annak, hogy a papi pályán vagyok, amire – ha szabad illet mondanom – nagyon büszke vagyok. Már a nyolcvanas években tudatosult bennem, hogy egy papnak jóval több feladata van annál, amit hivatása ráró. Ráébredtem, hogy egy falusi papnak a kulturális élet szervezőjének is kell lennie. Amikor Egyházaskérre kerültem, akkor megalapítottam a Kálmány Lajos Művelődési Egyesületet, a mai napig szervezője vagyok a Kálmány Lajos Emléknapnak, amelyen – minden évben – összegyűlnek a néprajzosok, írók, hogy megemlékezzenek egyik legnagyobb papunkról, néprajztudósunkról. Feltételezem, amikor a díjra esélyesek közé bekerültem, ez is közrejátszott. A kilencvenes években, amikor dúlt a délszláv háború, egy évig 9 árva gyermek ellátásáról, neveléséről gondoskod-

tam az egyházaskéri plébánián. Egyházaskéren, Oroszlámoson, Magyarmaidányon, Rábén irodalmi rendezvényeket tartottunk a templomban. A falusi magyar embereknek, és nekem is, felemelő érzés volt kiváló íróinkkal találkozni. Valószínűleg valaki minderre visszaemlékezett, amikor a díj kapcsán szóba került a nevem.

Most jelent meg a 12. kötete, *Zilált papi imák* címmel, mégpedig az anyaországi Unicus Műhelynél. Ez az első kötete, amely nem vajdasági kiadónál látott napvilágot, egy versválogatásról van szó. Milyen érzés volt kézbe venni ezt a Budapesten megjelent könyvet?

– Örülök neki, mert így az anyaországi olvasóhoz is eljutnak a verseim, jó érzés volt a könyvhéten dedikálni. Igaz, elég sok könyvbemutatóra hívnak Magyarországra, Erdélybe, a Felvidékre, tehát valamelyest ott is ismerik a nevem. Most jelent meg 4 versem a Hítel folyóiratban, a Napút című folyóiratban is a közelmúltban látott napvilágot néhány versem, nagyon örültem, hogy visszajelzéseket is kaptam ezekre, hogy jónak tartják ezeket az alkotásaimat. Miközben a saját életemről, az itteni délvidéki helyzetről írok, közben az a cél vezérel, hogy egyetemes szintre emeljem a mi érzelmeinket, fájdalmainkat, örömeinket. A költészet soha nemcsak egy táj emberéhez, egy közösséghez szól, hanem ha jó a vers, mindenki számára van mondanivalója, függetlenül attól, hogy ki és hol írta ezt. A versek ugyanis önálló életet élnek – szokták gyakran szinte közhelyként mondani. Ám ez valóban így van.

Bogdán József versei azért olyan népszerűek, mert a délvidéki magyar ember érzéseit fejezi ki a költészet nyelvén. Ilyen az *Egy csúrogi házban* című verse is. („Nem szóltam semmit,/ csak némán álltam,/ egy csúrogi házban./ Egy kitört ablak,/ korhadó ajtó,/ sok elfojtott jajszó./ Az itt lakóknak,/ hatvanegy éve,/ rút halál volt bére./ Partizán csizma,/ szögesdrót, szitok./ Még mennyi a titok!”...) Van, amikor csak versben lehet elmondani a fájdalmat?

– Teleki Júliát a kilencvenes években ismertem meg, és azóta minden évben elmegyek Csúrogra, a megemlékezésre. Ott mindig elmondom, hogy ez egy szent hely, mert ártatlan emberek vére szentelte meg. Minden évben szoktam imádkozni Csúrogon a református paptestvéremmel együtt az ártatlanul kivégzettekért. Több verset is írtam

az 1944-es áldozatokról, bár én 1956-ban születtem, de átérzem azoknak az embereknek a szívfájdalmát, akik, mint Teleki Júlia is, kisgyermekként élték meg '44-ben szeretteik elvesztését. Könyvének címe *Keresem az apám sírját*, én viszont az édesanyám sírját keresem egész életemben, így lelki rokoni szálak fűznek Teleki Júliához. A most megjelent válogatáskötetbe is kerültek az 1944-es áldozatoknak szentelt verseimből, mert kötelességünk adózni az emléküknél – mondta Bogdán József, aki még a saját díjánál is jobban örül annak, hogy a dél-bánáti verseci magyar művelődési egyesület is a kitüntetettek között van.

Az 1946-ban alakult verseci Petőfi Sándor Kultúregyesület aktív tagságához jelenleg 40-50 felnőtt és mintegy 30 gyermek tartozik. Ők azok, akik a vegyes kórusban énekelnek, néptáncolnak, verset mondanak, szervezőmunkát végeznek, egy szóval tevékenyen kiveszik a részüket az egyesület hétköznapijaiból. A tagsági díjat fizetők száma ennél lényegesen magasabb: 150. Ez igen népes aktív és pártoló tagságot jelent, ha azt vesszük tekintetbe, hogy a legutóbbi népszámlálás adatai szerint Versecen 3000-en vallották magukat magyarnak.

– Ennél jóval kevesebben vannak, akik beszélnek a magyar nyelvet, ténylegesen magyarnak érzik magukat, járatosak a magyar kultúrában – szögezi le Vitt Sándor, a Petőfi Sándor Kultúregyesület elnöke.

Már több mint 20 éve megszűnt Versecen a magyar oktatás, az elvándorlás, a vegyes házasságok, a gyermekvállalási kedv lecsökkenése, egy szóval a diákok számának megfogyatkozása miatt. Nem volt ez mindig így, épp a kultúregyesület honlapján olvasható az 1954-ben végzett általános iskolások tablóképe fölött az megjegyzés, hogy abban az évben 840 magyar ajkú diák volt a helyi általános iskolában. Ez is bizonyítja, mennyire áldozatos munkát végez az, aki a délvidéki magyarságért cselekszik.

– A gyermekeink szerb osztályba járnak, a legnagyobb baj az, hogy néha azt tapasztaljuk, egy-

más közt is szerbül beszélnek. Ennek ellensúlyozására megszerveztük számukra az anyanyelv-ápolást - hangsúlyozza **Vitt Sándor**, a verseci művelődési egyesület elnöke. - Gond, hogy az a pedagógus, aki foglalkozik velük, csak az alsósokat tudja felvállalni. Hogy az anyanyelv gyakorlása, a kultúránkkal való ismerkedés folyamatos legyen, rendszeresen küldjük az egyesületben énekelő, táncoló, verset mondó fiatalokat anyanyelv-ápoló nyári táborba. A próbák, a fellépések is jó alkalmat nyújtanak a gyermekeinknek, fiataljainknak az anyanyelv gyakorlására. Rendszeresen részt veszünk a verseci szemlén, a dél-bánáti szemlén, és más meghívásoknak is eleget teszünk, alkalmi műsorokat szervezünk minden jeles ünnepünk alkalmából. Például március 15-én a Kecskemét melletti Helvécian – amely testvértelepülése Versecnek – mi is fellépünk az ottani rendezvényen, de természetesen egy-két nappal előtte vagy utána mi is megtartjuk a kultúregyesületünk székházában az ünnepi rendezvényünket. A gyerekeket is igyekszünk minden rendezvénybe, minden vendégszereplésbe bevonni, különösen ha Versecről és környékéről van szó – hallottuk az elnöktől. Felvállalták a verseci születésű Herczeg Ferenc író, szerkesztő emlékének ápolását. Javában tartanak az előkészületek, hisz most ősszel immár 16. alkalommal szervezik meg a Herczeg Ferencnapokat, amely jubileumi lesz, hisz a magyar író 150 évvel ezelőtt született.

Mit jelent ez a díj a dél-bánáti egyesületnek?

– Ez a megtisztelő elismerés a jövőbeni munkánkat erősíti, ehhez szolgál motiváció gyanánt. Továbbra is igyekszünk helytállni itt a szórványban, hogy megtartsuk magyarságunkat, igyekszünk foglalkozni a magyar gyerekekkel – fogalmazott Virág Bene Klára, a kultúregyesület titkára.

Ehhez a szolgálathoz kívánunk az egyesületnek további eredményes munkát, hisz a szórványban akkor is nehéz a gyerekek nemzeti azonosságtudatának kialakítása, magyarságunk megőrzése, ha létezik magyar óvoda és iskola, ám Versecen ezek híján hatványozottan nehéz küldetést vállaltak fel a kultúregyesületben.

Párhuzamos életképek (X.)

Senki sem magától lett olyan, amilyen. Mind ezernyi más emberből vagyunk. Bárki, aki valaha is szívességet tett nekünk, vagy bátorítón szolt hozzánk, része lett a mi karakterünknek, gondolatainknak és sikereinknek is – fejtette ki egy helyütt George Matthew Adams. Mindez benne van abban a tiszteletben és szeretetben, amellyel Vajda Gábor irodalomtörténészt, főszerkesztőt őrzöm emlékeimben. Még az ő szerkesztésében (2007. augusztus 20-án) látott napvilágot a Párhuzamos életképek kilencedik része. Ennek folytatása következik most.

*

A tartományi tankönyvkiadó magyar képviselője nyilatkozott az újvidéki televíziónak. A fiatalok körében végzett felmérés kapcsán sajnálkozását fejezte ki, hogy a magyar diákok csupán saját nemzetársaikkal barátkoznak szívesen, és ha tehetik, közülük választanak barátot is.

– Sajnos bezárkóznak fiataljaink, és ez annak a sajnálatos gyakorlatnak tudható be, hogy nem, vagy gyöngén beszélnek a szerb nyelvet – fejtegette a tanulóifjúságunk szellemiségét alakító tankönyvkiadóban dolgozó magyar szerkesztő. Aztán az MNT is teljes mellszélességgel vetette be magát a szerb nyelv tanításának megszervezésébe a magyar gyermekek között.

Miként látják ezt a Felvidéken? Kell-e nekik a szlovák nyelv („tökéletes”) ismerete?

Ján Mikolaj szlovák oktatásügyi miniszter az államnyelv minél jobb elsajátítását szorgalmazza. Mert mint mondja, minél több nyelvet beszél az ember, annál szélesebb számára az érvényesülés lehetősége. De miért éppen a szlovák legyen az? – kérdi az újságíró. Az a magyar gyermek, aki jól tud szlovákul, könnyebben beilleszkedik a szlovák környezetbe, több szlovák ismerőse lesz, nagyobb eséllyel köt vegyes házasságot, és nagyobb az esélye annak is, hogy

unokáival már nem is fog magyarul beszélni. És mi történik, ha egy nebuló az iskolai tanulmányai során még konyhanyelvi szinten sem tanul meg szlovákul? Semmi! Esetleg bezárul előtte egy ötmillió piac, de nyitott határok révén egy több mint tizenkétmillióssal kárpótolhatja magát, ha esetleg egy világnyelvet is tud, a lehetőségei még szélesebbek.

*

– Magukat mentik, bennünket sújtanak a Délvidékről, a szülőföldről elvándorlók, mert távozásukkal falvak, iskolák néptelenednek el, illetve helyükbe idegenek, szerbek települnek – halljuk egyre több oldalról. Ám végig gondoltuk-e a vádakat, amelyekkel az elvándorlókat illetjük? Oroszlámoson panaszolták, hogy egyre többen választják a remeteséget. Egyre több az agglegény és vénlány Regőcén is. Nem találunk egymásra a magyar fiatalok, idegen, más kultúrához tartozóhoz pedig nem szívesen kötik életüket. A lányok még csak beleesnek az ámítás (vagy csábítás) csapdájába, ám ezek utódjai sem a nemzetünket erősítik már.

– Dél-Bánátban a magyar agglegények összefogtak és vásároltak maguknak bolgár lányokat, újságolja örömmel a hírt – mint lehetséges megoldást – egyik barátom.

– Gyermekeik milyen nyelven beszélnek?

– Hát, igaz, nem magyarul! – válaszolta.

*

Széthullóban a délvidéki magyar közösség? Az, hogy még egyazon nyelvet beszéljük a falvakban vagy városokban, már nem jelent megtartó erőt. Nincs közösségi élmény, amire együtt emlékeznénk, amire oly jó az együtt emlékezés. Gyermekeink nem találunk egymásra, idegenek felé kacsintgatnak, és első intésükre nyakukba ugranak. Úgy érzik, emberszámba veszik őket, és boldogan felejtik el, tagadják meg szüleik,

nagyszüleik nyelvét. Aki pedig nem tud, vagy éppenséggel nem akar idegen nyelvű élettársat találni, az inkább egyedül éli le életét, mert nincsenek ismerkedésre alkalmas társasági helyek, ahol alkalma nyílna szellemi könnyedséggel otthonosan megmártózni a saját nemzeti kultúrájába. Egyre több a vénlány és agglegény. Már-már utcák válnak nevezetessé róluk. Társtalanná válnak íróink, költőink. Ahelyett, hogy közösségünk élő lelkiismereteként tükröt tartanának elénk, magukat nézik a megvakult tükörben. Kiutat keresnek, kiutat a nemzeti közösségből.

*

Zoran Đinđić és Orbán Viktor együtt nyitotta meg Szabadkán a Magyar Főkonzulátust. Hatalmas tömeg állt végig az utca mindkét oldalán. Fiammal az újságíróknak fenntartott részen találtunk magunknak helyet. Egyszer csak szünni nem akaró hangos kiabálással éltették Zorant. Amikor Orbán Viktor ért a konzulátus elé, fiam Viktor nevét kezdte skandálni. Újságíróársaim meglepődve tekintettek rá, miközben egy rendőr a kordonon kívül elénk állt.

*

A toleranciáról tartott előadást dr. Oliver Dulić. Kiemelte: olyan közegből érkezett, ahol hagyományosan jók a nemzetek közötti viszonyok. Mint mondta, Szabadkán, a Vajdaságban sohasem történt semmilyen nemzetek közötti összetűzés, még a nagy világegések idején sem. Csoda, hogy szavai nyomán nem nyílt meg alatta a föld. Dulić gondolatmenetével nem mindenki értett egyet, kérdések, ellenvetések hangzottak el, hiszen éppen Vajdaságból tűnt el a második világháború után szinte teljesen a német kisebbség, de a magyarokat sem kímélték a „felszabadító” partizánok. „Ha mindig a múltba tekingetnénk vissza, akkor sohasem alakulna ki olyan élhető közeg, ahol a különböző nemzetek békésen tudnának egymás mellett élni” – válaszolta a Szerb Képviselőház elnöke.

*

Kínai hallgatók fogadását készíti elő az oktatási tárca a magyar főiskolákon és egyetemeken, adta hírül a média 2007-ben.

A tárca szakállamtitkára egy hatvan kérdésből álló körlevelet küldött ki az intézményeknek,

amelyben azt a témát járja körül, hogy fogadnának-e Kínából érkezett diákokat. Néhány hónap után meg is érkezett 21 kínai fiatal a pécsi egyetemre. Április végén viszont már arról számoltak be a lapok, hogy két hónapi tanulás után, a tanulói vízum rendezését követően nyoma veszett a huszonegy kínai egyetemistának.

*

Budapesten kétéves tanfolyamot kell elvégezni a gyógypedagógusokat kiegészítő, tehát gyógypedagógus mellett dolgozó segédnevelőknek. Néhány éve erre a tanfolyamra vidékünkéről is többen beiratkoztak. Kettejüknek már diplomáját is honosították. Egyiküket – aki az akkori pártelnök támogatását élvezte –, egyetemi végzettségűnek, a másikat – neki már nem ugyanaz a bírósági tolmács fordította oklevelét – főiskolai végzettségnek ismerték el. Újabban még néhányan végezték el ezt a tanfolyamot, amely az anyaországban sem bír főiskolai szinttel, hiszen ott is három és hat év között mozog a főiskola időtartama. Milyen lesz a szerb diplomájuk? Még nem tudni.

*

Miközben a karácsonyra készülünk Popper Péter a szabadkai Könyvtárban Jézus esetlegességéről beszélt. Az újságírók lázasan tudósítottak Popper zsenialitásáról, ám egyikőjük sem tette fel a kérdést, hogy az adventi időszakban mit keres itt, ki és milyen szándékkal hozta ide Poppert?

*

Méltatlankodnak és szidják az MDF-et egyre mélyebb válságba taszító Dávid Ibolya elnök asszonyt, hogy miként van képe előadást tartani Szabadkán. Valóban nagy melléfogás volt egy zavaros elmét idehívni. Ám nem Dávid Ibolya tehet róla, hogy eljött, hanem az őt meghívó vendéglátó. Őket, az ő értékrendjüket minősíti, hogy amikor már teljesen lejáratja magát egy politikus, akkor szerepeltetik a délvidéki magyarok előtt. Lehet így erősíteni a magyar öntudatot?

*

A „magyar név megint szép lesz” – írta Petőfi. Ezzel szemben egyre több Vivien, Jeniffer, Valentin, Denisz, Borisz, Szabina, Kevin, Szebasztján, Gábiel szaladgál a falvak, városok játszóterein.

*

Hátat fordítottál a népnek, és a püspök oldalára álltál – kiabál felém az utca túloldaláról egyik ügyvéd ismerősöm. Arra a gyalázatos tiltakozó megmozdulásra utalt, amikor a péterréveiek autóbuszokkal a szabadkai püspökség elé jöttek, amiért a püspök más papot helyezett a péterréveiek plébániára. Írásomban elmarasztaltam őket átgondolatlan tettük miatt, hiszen azért az egyházon mégsem a demokráciát kell számon kérni. Elmúltak, és jó hogy elmúltak, azok az idők, amikor a kívülállók, a párt szólt bele az egyház vezetésébe. A rákövetkező napokban tovább bonyolódott a zavarodottság. A magukat mindenki fölé helyező pecellóiak egy csoportja annyira elragadtatta magát, hogy emberrablók módjára belakította a plébánia kapuját, és nem engedte ki a fiatal plébánost. A bukott angyalok módjára való viselkedést csak az egyházat szétrobbantani kívánó pártemberek, maguk is bukott angyalok támogatják.

*

Péterrévén egy apa és fia baltával megölték vejüket.

– Azért tettük, mert ő volt a sátán – védekeztek a bírósági tárgyaláson.

*

Nemzeti elkötelezett író, politikus, Duray Miklós Szabadkán a könyvtárban találkozott volna azokkal a szabadkaiakkal, akik tisztelik, vallják és hirdetik az összmagyar értékeket. Az olvasóteremben ezzel szemben alig 34 ember jelent meg. Két ifjú, egy középkorú, a többi pedig idős érdeklődő volt. Politikusaink és értelmiségünk közül senki sem volt kíváncsi a felvidéki magyar író-politikusra, közéleti értelmiségire. Senki sem kíváncsi egy tapasztalt, nemzeti elkötelezettségű felvidéki politikusra Szabadkán? A közéletünket nem érdekli a múlttal radikálisan szakító Szent István-i örökség? Csak a „szűzhártyája elvesztésének helyszíneit felkereső”, a „lehugyozott WC-kagylóktól és a kommunistáktól” csupán szavakban irtózó, ellenben maga is érdekpártvonalat lovagló szabadkai írónc csacsogása? Pedig – mint azt Duray Miklós szabadkai előadásán mondta – Szent István átlátta, hogy a kalandozások korához szokott vezetők, ügynökök nem képesek új, fejlődő államformát létrehozni, és azt tartá-

lommal megtölteni. Vezérlőelve volt, hogy ne félj csak higgy és cselekedj, ezt hagyta ránk, ez kell, hogy vezessen bennünket ma is, amikor a XX. század világfelosztása bitorolja a szellemiséget. Félelem nélkül higgy és cselekedj!

*

Higgy és cselekedj! Bárcsak alaprogramja lenne ez legalább egyik magyar pártunknak itt a Délvidéken. Egyik-másik ugyan beszél a perszonális és területi autonómiáról, ám sem hit, sem cselekvés nem hatja át szavukat, a többiek viszont még eddig sem jutnak el. Semmittevésüket a kislépések politikájaként tüntetik fel. A nemzeti összetartozás legfeljebb egy órányi ünnepséget, pontosabban szabad idejükről való lemondást jelent számukra, hiszen most, amikor a nándorfehérvári diadal évfordulóját lehetett volna őszinte lelkesedéssel ünnepelni, némán engedték a feledés homályába csúszni. Civil szervezeteink sem jeleskedtek. A déli harangszó nem indította emlékezésre sem a Pax Románát, sem a KÉK-et. Nem tudom, a Mária Rádió megemlégtette-e a nap jelentőségét. Az anyaországban a megemlékezések sora zajlott, itt viszont, ahol a csata zajlott, némán elmegyünk mellette. Jelent számunkra valamit is Hunyadi János vagy Kapisztrán Szent János? Persze ez is egyfajta politika, a nemzeti leépítés politikája. A balliberálisok menetelése.

*

Összehívta a magyar civil szervezeteket az MNT, hogy tiltakozó levelet fogalmazzanak meg a zágrábi Ferences Rendtartomány tartományfőnökségének, mert a szabadkai rendházból Eszékre helyezték a magyar házfőnököt, helyébe pedig egy horvát szerzetest hoztak, aki törli a magyar nyelvet. Bár újságíróként vettem részt a megbeszélésen, mégis furcsa, kimondottan kellemetlen érzéssel hallgattam a civil szervezetek vezetőinek pattogó felszólalásait. Közülük sokan tegnap még a kommunista párt irányelveit vallották, most pedig önérzetesen törnek be egy rend belső életébe, amelybe még a püspök sem avatkozhat be. A találkozó ötlete egy ifjú titánhoz köthető, aki úgy fogalmazott, hogy ebbe a dologba „bele kell keverni” a magyar ferences rend tartományfőnökét is. Senki sem utasította rendre a Keresztény Ifjúság elnökét, aki ma már egészen más területen és vallásban keresi önmagát.

*

Kereszténynek lenni aktuális ellenállást jelent a hülyeségekkel szemben, amely a szúnyoginvázióhoz hasonlóan kiszívja belőlünk az éltető hitet. Ha nem vigyázunk, egyszerre csak hitetlenként állunk a nagyvilág főterén, és azt sem tudjuk, mikor, hol veszítettük el hitünket.

*

Gyurcsány Ferenc miniszterelnökként egy vállalkozói összejövetelel azt mondta, hogy aki nem tetszik a reform, az elmehet. Pontosabban: „El lehet menni Magyarországról! Itt lehet bennünket hagyni, kérem szépen! Tessék! Lehet menni!” Hát ez nagyot szólt! Nemzetünk miniszterelnöke elküldi Magyarországról azokat, akik ellenvéleményen vannak, vagy csak egyszerűen rosszul érzik magukat a kilátástalan és jövőtlen országban.

Néhány évvel korábban, amikor már Szerbiában a felszín alatt fortyogott az esztelenség, kitörni készülődött az elvakult kegyetlenkedés, egyik szerb munkatársam, aki Zvornikból akkoriban jött Szabadkára, ugyancsak azt mondta, menj az országból, ha nem tetszik itt.

*

Bajnai Gordon méltó utódja elődjének. Az ATV-ben nyilatkozva egyetlen arcvonása sem rezdült, amikor kiejtette a száján, hogy aki nem képes a nagy lakását fenntartani, az menjen kisebbbe. Az ingatlant el lehet adni, lehet kisebbbe menni, ha nem bírja fenntartani.

A szabadkai önkormányzatban még a kilencvenes években nyilatkozott hasonlóan egyik, az érdekeinket képviselő magyar tanácsnok, hogy nem kell a város központjában laknia annak, aki nem képes fizetni a közüzemi díjakat. Ötletét azzal fejelte meg, hogy húst sem muszáj mindennap enni, ha nem telik rá. A megoldás tehát pofonegyszerű, ha nem tudsz fizetni, költözz a városból, ha kicsi a fizetésed ne egyél húst. Ez ám a balliberális üzenet. Tényleg ennyit érünk? És még mindig van, aki rájuk szavaz?

*

– Ha nem lenne ez a kék szökőkút itt Szabadkán, nem lenne hova mennem – mondja egy 82 éves asszony.

– Így, ahogy mondom – erősíti meg, amikor észreveszi kérdő tekintetemet.

– Nyolcvanegy évig éltem a Kizur István általános iskola utcájában. Néhány évvel ezelőtt az egyik napon fuvarosok csöngettek be hozzám, hogy no, néni pakoljon, költözködünk.

– Miért, és hova? – kérdeztem csodálkozva.

– Egy szép nyolcvan négyzetméteres lakásba – mondták –, mert ez a ház már nem a magáé, megvették a várostól, hogy emeletes lakótömböt építsenek ide.

– Érti maga ezt? Mert én nem! Eladták szüleim házát, úgy, hogy engem meg sem kérdeztek, és még jó, hogy egyáltalán valóban új, tiszta lakótömbbe kaptam elhelyezést ... - bár nem tudom, kié marad majd, ha meghalok.

Ismeretlen

Bethlen Miklós a színpadon

Közvetlenül a Shakespeare Fesztivál lezárása után a Gyulai Várszínház saját produkcióval folytatta műsorrendjét. A *Megmaradni cselvetések idején* című monodráma, amelyet András Attila rendezett, Bethlen Miklós alakjára épít, az előadás szövegét pedig - Nemeskürty István *Noé galambja* című monodramájából is inspirálódva - Bethlen *Önéletírása* alapján írta meg Orgován Szigeti Réka és maga a rendező.

A monodráma önmagában is nehéz műfaj, hiszen egy színésznek kell elhordoznia mindannak a terhét és feladatát, amelyet más műfajokban egy egész társulat visel magán: hogy a nézői figyelmet saját előadói eszköztárával, személyiségével megtartsa. Egy történelmi személyre építő monodráma esetében ez a feladat azzal a kockázattal is bővül, hogy az előadás a lexikoncikk igényeinek akarván megfelelni, megfeledezik a színpadon látható személyről, és elszakadva tőle, illetve a színházi valóságtól, tudásbővítő magyarázatokba bocsátkozik. András Attila rendezését nagyon kísérti ez az igény, miközben szerencsésen nem enged ennek a kísértésnek: érezhetően fontos számára, hogy a történelmi személy emberi, a nézők számára könnyen hozzáférhető alakban jelenjen meg - és Dóczy Péter alakítása révén ezt el is éri. Amennyire hálás színházi érzés a közelség (az azonosulás miatt), legalább annyira problémás: épp az antropológiai különbségeket számolja fel, azaz úgy tételezi az emberit, mint amely kortól függetlenül létezik; nem számol a két világ közötti különbségekkel, jóllehet annak, hogy könnyedén átlépünk Bethlen korába, már maga a nyelv is komoly akadályt állít (az írók itt a nyelvet viszonylag könnyen érthetővé írták át).

„Én, Bethlen Miklós” - így kezdi Dóczy az előadást. Az Én (definiálásának) problémája Bethlen emlékirataihoz reflektáltan és implicit módon is hozzátartozik: az előbbi a memoár természe-

téből fakad, a második inkább azt teríti az olvasó elé, milyen elvek, szempontok, értékrendek, retorika mentén konstituálódik egy XVII-XVIII. századi Én. Például a fizikum, a testi meghatározottság, a protestantizmus, az önvallomás vagy a genealógia felől (itt az is érdekessé teszi az Én problémáját, hogy Bethlen a családfa megrajzolásakor hol egyes szám első személyben, hol harmadik személyben ír magáról). Az előadás tekintetében tehát felmerül a kérdés, hogy mindezt a rendező-író hogyan értelmezi, miként fogalmazza meg színházi nyelven.

András Attila rendezése olyan térbe helyezi Bethlen alakját, amely nem realizisztikus, inkább költői. A Ladics-ház udvarán felépített egyszerű deszkaszínpad benyúlik a kocsiszínbe, ám Dóczy a kertet, sőt a nézőteret is bejártssza. Az előadás kezdetén énekelt református ének, amelyet a kertből, egy vadgesztenyefa alól hallunk Dóczytól, egyből megteremti ezt az elemeltséget, miközben a Ladics-ház udvara, a ház hangulata az otthon környezetével kerít körbe minket. A színpadra fellépő színész az Én-nel kezdődő monológot már a színpadon mondja, és úgy folytatja, hogy bejön a nézőterre, hozzánk beszél, kiterjeszti a színpadot. Maga a színpad egyszerű: a háttérben egy íróasztal, mögötte szobainas (rajta egy köpeny), az előtérben pedig egy állványos mosdótál látható. A kocsiszín belső terét és az előtte lévő színpadot részben egy tükörfóliával fedett lap határolja. Ezek mind olyan díszletelemek, amelyek elvont teret hoznak létre, és egyszerre utalnak az otthon, a fogság(ok) valamint az Énnel szembenező, és azt megalkotó írás terére. Ezeket az izgalmasnak ígérkező jeleket viszont az előadás keveset használja a színpadi akcióban: az íróasztal akkor használdik, amikor Bethlen búcsúlevelet ír feleségének, a tükör sincs igazán bejártssza, egyszer néz bele Bethlen, majd egyszer mögötte, fénnyel meg-

világítva énekel - holott mind a levélírás, mind az önvizsgálat, a konfesszió fontos eszközei az éneklésnek. A rendezés, bár láthatóan foglalkozik az önéletírás műfajából fakadó kérdésekkel, megelégszik azzal, hogy erre vonatkozó jeleket rak le, és inkább a beszédre, a mondásra fókuszálva tárja elénk az emberi alakot. A színpadi szöveg pedig inkább a memoár referenciális olvasata fele mozdul: olyan tények halmazaként kezeli az önéletrajzi vallomást, amelyek egy kor történelmi valóságát (a történelem igazságát) dokumentálják - és ebben a történelmi igazságban megpróbálja megkeresni a kortárs valóságunkkal analógnak vélt problémákat (Erdély függő, zavaros helyzetében; a fia hozzá írt levele kapcsán pedig a hitelezésben, eladósodásban).

Az előadás - követve az önéletírás retorikáját, de a történelmi kiszólás lehetőségét is - két rétegre bomlik, akár Bethlen alakja: az egyikben a civil én, a másikban a történelmi én dominál. A civil énrre vonatkozó monológreszek természetükből fakadóan nagyobb vonzással bírnak. Amikor Dóczy Bethlen-figurája a borhoz, az

ételhez, a szerelemhez való viszonyáról beszél, vagy Apáczaihoz, Zrínyihez fűződő kapcsolatáról, és nemcsak szavakkal, de a személyisége által is érzékletessé teszi ezt a viszonyt, csillogó szemmel beszél, iszik az íróasztalra tett vízből, lejön a nézőtérre: megszólít minket. A történelmi én elbeszéléseit inkább egy másik színpadi cselekvés összegzi: egy uralkodói szék összerakása - mindehhez pedig a hangvétel is sötétebb, patetikusabb. Ezek a szövegek ugyanakkor a „szomorú tömlőc” szituációjából szólnak, a székfaragás pedig egyszerre utal az elzártságban való mindennapos foglalkozásra (mintegy helyettesítve az írást), szimbolikusan pedig Bethlennek Erdély helyzetét stabilizáló törekvéseire.

Az előadás jeleket tesz le arra nézve, hogy Bethlen miként is hozza létre önmagát és korát az emlékezésben. Nem reflektált módon, azaz inkább háttérként használja azokat, pedig túllépve a mondás (beszéd) klasszikus monodramai eszközén, egy szituatívabb dramaturgia mentén Dóczy Péternek is erősebb színészi lehetőségeket kínálhatna.

Bálint Ferenc

Megmaradni cselvetések idején

(monodrÁma)

Szín:

A színpadon van asztal, szék. Asztalon jegyzetek, könyvek. Kancsó víz. Pohár. Az asztal mellett láda vagy kosár tele korabeli ruhákkal. Innen öltözik, esetleg felmutat előadás közben más ruhadarabokat vagy kellékeket. A teret úgy kell elképzelni, mint egy előadótermet, ahol a közönség a hallgatóság, a színész az előadó. Háttérben projektor, melyen képeket, korabeli városképeket, ruhákat, arcképeket lehet látni a mondott szövegnek megfelelően. A színész laza tanárként jelenik meg: ing, nyakkendő nélkül, farmer. Amint elkezdí rendhagyó történelem-előadását Bethlen Miklósról, fokozatosan átöltözik korabeli ruhába, teljesen beleéli magát a szerepbe. Persze, van átjárás, hiszen a modern technika eszközeivel szemlélteti a kort és a történetét. Amikor a közönség kezd beszállingózni, ő már ott áll a katedrán, rendezgeti a papírjait, olvasgat a könyveiből. Amikor minden elcsendesedik, elkezdí az előadást.

SZÍNÉSZ:

(Még ég a fény a nézőtéren.)

(Elkezdí fokozatosan kialudni a fény a nézőtéren. A színész elkezdí magára ölni Bethlen Miklós ruháját, miközben a következő sorokat mondja.)

Én, Bethlen Miklós, születtem Erdélyben Kis-Bún nevezetű faluban, az Úr 1642. esztendejében szeptember hava 1. napjának virradatán.

Édesapám, Bethlen János erdélyi főkancellár, Fehér vármegyei főispán, Udvarhely széki főkapitány, ki önként vállalta Bánffy Zsigmonddal az erdélyi református eklézsia és kollégiumok főkurátorságát, segített mindent és mindenkit, s ők teremtették meg a semmiből, az árva szegénységéből az Enyedi kollégiumot.

Nagyapám, Bethlen Farkas, kit 58 éves korában méreggel veszejtenek el, erdélyi főgenerális, főárendátor, Küküllő vármegyei főispán, Szamosújvári főkapitány, aki csatákban és harcokban szerzett jó nevet, s 18 vágott sebet magának.

Fontos, az ember tudja, honnan jött és hová megy. Szeretném, ha gyermekeim is tudnák, hogyan szállt reánk méltóság és Isten kegyelme nemzedékről nemzedékre a mi családjunkban.

Édesanyám, Váradi Borbála, anyai nagyanyám, Turi Borbála, atyai nagyanyám, Kemény Anna, akinek édesanyja, Lázár Anna édestestvér volt Bethlen Gábor és Bethlen István édesanyjával. – Értve vagyok-é? – Na! Innen tartotta Bethlen Gábor, a nagy fejedelem jó atyafiának édesapámat.

Én magam apámnak elsőszülött fia voltam, s még számtalan fiú- és leánytestvérem született, de csak én öregedtem meg, és két ecsém.

Azt mondták rólam szép férfi vagyok! –S hazudtak-é? – De én sokkal fontosabbnak tartom, hogy jó és szép lovas voltam. Erőm is sokkal nagyobb volt, mint természetem láttatni engedte, főleg a karjaimban. De úszni és táncolni soha nem tudtam megtanulni.

Rabságaim, első feleségem, gyermekeim betegsége vagy halála elszomorított ugyan, de amúgy soha ebédemet és vacsorámat szomorún el nem költöttem. Isten kegyelméből mindig vígan ettem kenyereimet.

Részség, kártya, tánc és hason multságokban, inkább melankolikusnak láttak, de ha a tisztességes eszmecserét, vadászatot, vacsorát, a szerelmet nézzük, akkor ott már szangvinikusnak mondanám magam.

Legfőbb bizonyág szenvedélyes szerelmi életemre tizenhét gyermekem. A szerelem nálam nem buja és féktelen, de buzgó és mindennapi, étvágyam, korom előrehaladtával sem fogyatkozott. Tiszteltem és szerettem a feleségeimet. Harag, féltékenység nem merült fel, pedig főleg második feleségemet igen sokan körüludvarolták.

Soha szám mást nem mondott, mint amit a szívem jónak ítelt és gondolt.

Sokan sok kárt okoztak nekem, legtöbbjük a megígért és megérdemelt akasztófa helyett sokkal enyhébb büntetést kapott.

Az engem igaztalanul üldöző Apafi, Teleki, Bethlen Gergely és Székely László utódainak én inkább jóakarója voltam, bár sokan az ellenkezőjét állították. De Isten látja lelkemet, hazugság az én ajkamon nemigen virágzik.

Anyám azt mesélte, hogy csecsszopóként igencsak sírós valék.

Felnőttként bármilyen szomorúság is ért, vesztesség, vagy egyéb csapás, csak nem eredtek el a könnyeim. Sokszor pénzen is megvettem volna a sírást, könnyeket, ha lehetséges lett volna.

Gyerekként a játékban fáradhatatlan voltam, főleg a sakk kötötte le a figyelmemet, de kedvemre voltak a vitézi játékok, madarászás, kézzel halászás, a lovaglás, fegyverrel bánás és vadászás.

Később nagyon vonzott az építészet, tanultam is róla, s keresztyén országokban jártamban-keltemben sok szép épületet láttam. Magyar emberként és elsőszülött fiúként nekem mindig csak a pusztá jutott, így kénytelen voltam magam is építtetni. Sok gonddal-bajjal és bosszúsággal. Nagy kárára volt a pénztárcámnak az építkezés, mert Erdélyben a szép épület: vagy a szemünk láttára ment tönkre, vagy veszekedtek rajta a gyermekeink, vagy mind a kettő egyszerre. Vanitatum vanitas.

Tisztességgel kereskedtem is. Borral, gabonával, sóval. A só hajtotta a legtöbb hasznot. Mondták is sokszor elleneim „kalmárvéred van”, hiszen anyám kereskedők gyermeke volt. Inkább kereskedek, mint hazámat és uramat csaljam meg.

Hittel és hűen szolgáltam hazámat, nemzetemet és vallásomat. A Bibliát minden esztendőben elolvastam. Rabságaim alatt ez a szent könyv adott erőt!

Tizenhat esztendősen férfitvá cseperedtem, a test kívánja, ami jár. Sokat könyörögtem Istenhez, hogy segítsen, és ő meg is tette. Soha nem volt senkim, a két feleségemen kívül.

A mértékletes életet tartom jónak mindenekfelett. Szerettem enni. Éhen sokkal hamarabb özszeveszttem volna másokkal, mint részegen.

Isten nekem Erdély földjén igen híres szőlőket és jó bort adott, így a legkedvesebb italom a bor lett. Sokáig magyar módra ittam én is, ezt láttam atyámtól, a paptól, a tanítótól, Keresztúri Páltól. Én mondom kegyelmeteknek, részeges ember lettem vón, ha anyám meg nem zaboláz.

Isten figyelmeztetett 1660-ban egy halálos betegséggel, Várad elvesztésével. Akkor fogad-

tam meg, hogy a részegséget és a paráznaságot igyekszem mindig elkerülni, és a hajamat addig le nem vágatom, amíg Isten Váradot vissza nem adja.

Nagyon jó boraim voltak, vendégeimnek is mindig a legjobbiból adtam, s így szóltam hozzájuk:

-Kegyelmetek tudják, hogy én nem iszom, mást sem erőltetek, de jó szívvvel adom, mindenki igyon, amennyit akar.

Annyi pohárköszöntőt mondtak reám és egymásra, hogy nagy mulatság kerekedett.

Apafi fejedelem sokat ivott, de engem soha nem erőltetett. Ezt mondta: ne igyék kegyelmed, mi nem kívánjuk ezt, hiszen tudjuk, hogy kegyelmed nem ihatik.

Amikor nagy ritkán megrészegedtem, az maga volt a csoda. Addig ittam, ameddig éreztem a bor ízét. Hamarabb elhagyott a lábam, mint az eszem, és részegen is azon haragudtam, hogy miért is részegedtem én meg. Kegyelmetek is isznak?

Az emberek nekem a „kis bölcs” nevet adták, pedig akkor is, és most is nagyon messze álltam attól.

MÁSODIK RÉSZ

Nehéz időkbén a gyermekkor egyik napról a másikra ér véget. Most, itt bécsi fogságomban, ebben a házban, amelynek minden szegletét ismerem – átéltem; sok éve tartó magányomban összeszorul a szívem, ha visszagondolok a múlt időmre. Többet vagyok ott, a képzelet tengerén, mint itt. Rovom a lépéseket, járom az utat, amely engem abból a zsigongó világból, ebbe a szorongó csöndbe elvezetett. Gyulafehérvár, Várad és Kolozsvár. A múlt ködéből fölsejlik egy szálfatermetű vitéz, II. Rákóczi György, a fejedelem. Kinek hűbérese a havasalföldi és moldvai vajda is.

Ma reggel Apáczai Csere Jánosnál jártam. Horatius Ódairól beszélt. Értettem is, nem is, amit mondott, de a szavai nyomán a zimankós telet kiúzta a szobából Itália verőfénye. Nyílt az ajtó, s ott áll Aletta van der Maet, második apámként szeretett mesterem felesége.

E holland nő ajkán pergett a magyar szó.

-Apja ura, most azonnal hívatja az úrfit.

Otthon az udvarban, apám – sötétpej lován, sisakban, fegyverben.

– A lengyel követek felkínálták a nagyságos II. Rákóczi György fejedelemnek a lengyel trónt!

Amíg távol leszek, te, mint elsőszülött fiú, vigyázol anyádra és a családra. Isten áldjon!

– Isten ójja édesapám!

Repdeső lelkem majd szétvetette serdülő testem. Ismét magyar lesz a lengyel király! Mint Nagy Lajos vagy Báthori idején. Ismét úgy lesz, ahogy régen volt!

Apám és a kicsi hetyke sereg után, az út felett, a szél lassacskán elvitte a felvert port.

A következő évben már menekülnünk kellett. A török és a tatár elárasztotta az országot. Lipót, akit egyre ritkábban hívtunk magyar királynak, megtagadott minden segítséget.

A vitézlő fejedelem, aki csatákban szinte mindig győzött, először a sereget vesztette el, majd a háborút.

Apám, aki a lengyel főváros, Krakkó parancsnoka volt, hazahozta ugyan a saját bandériumát, de mit sem ér egy bandérium az elsöprő túlerővel szemben.

A törökök Barcsai Ákost ültették a fejedelmi székbe.

Rákóczi előbb lemondott, majd túrt, végül mégis felkelt. Nem bírta a vérével, múltjával. Minden hibája ellenére hatalmas volt az emberek felett. Ő volt a múlt, a nagyság és a szabadság. Ő volt a Felség. Rákóczi György felkelt! Egy elvérzett és letarolt országban. Kicsiny elszánt és kemény sereg gyűlt össze körötte. Igaz férfiak.

Barcsai elmenekült Gyulafehérvárról. Rákóczi az első csatában, minden várakozás ellenére, megverte és levágta az egri pasát, majd üzent a vármegyéknek, készüljenek, nyergeljenek, de a többség szorongott. Én magam is, vajon mi lesz ennek a vége? És nem nyergeltünk. Ő a következő csatában ismét győzött, és levágta az esztergomi pasát.

Szejdi Ahmed, a budai pasa, 60 ágyújával, hatvanezer emberével megérkezett Hajdúszoboszló elé. Kecskeméti Balázs 300 hajdúval védte, amíg tudta, a lőréses templom körül kiépített állásokat. A rabszolgából budai pasává emelkedett Szejdi Ahmed az egyenlőtlen harc végén minden férfi fejét levágatta és lenyúzatta. Az asszonyokra és gyermekre rabszolgasors várt. Kihirdette, minden lenyúzott fejbőrért egy tallér jár. És fizetett!

Halván a híreket, a mézszárlást, a prédálást és a nyúzást, egyszerre értettem meg Apáczeit és az általa idézett Horatiust. Odi profanum vulgus et arceo. Megvetem és távol tartom a beavatatlan

csőcseléket, de van-e erőm távol tartani?

A fejedelem Szászfenesnél csapott össze a több mint négyszeres túlerővel. 150 testőreből 20 maradt életben. Alóla öt lovat lőttek ki, ő maga 17 törököt vágott le. Sebesülten mentették ki és vitték Nagyváradra. Pár napra rá meghalt. Amíg a váradi helyőrség a Fejedelem testét Gyulafehérvárra kísérte, a török elfoglalta Váradot.

Annyit tépelődtem, annyiszor átgondoltam, hogy amikor hívott, nem kellett volna inkább nyergelni, mintsem maradni? Engem ebben a hajlott korban, ebben a távoli városban, ebben a véget érni nem akaró fogságban, már nem fog senki sehová sem hívni.

De ott künn, a Kegyelmetek világában, a nagy szabadságban, van még férfi, ki ha hívnák, ott lenne?

Letarolt országban üszkös romok között álltunk. Apám valahonnan előkerített 750 aranyat.

– Eredj fiam erről az üszkös csataterőről, tanulj, láss világot!

Párizs, London, Heidelberg, Hollandia. Láttam a francia és az angol királyt! Én, aki még nem láttam magyar királyt.

Amikor elé vezettek, letérdeltem, ő levonta kesztyűjét és csókra nyújtotta kezét. II. Károly. Az angol király. Intett, felálltam. Kérdezett Magyarországról, Erdélyről. Tódultak volna a szavak a számról, keblemről felszakadni akartak a sóhajok, de Ő, a második mondat után, elmosolyodott és biccentett. Én meghajoltam, ő továbblépett.

Heidelbergben a választófejedelemmel sokat vadásztam. Ottani szokás szerint engem mint vendéget átfektettek a vadkanon, és hosszú vadászéssel párszor rácsaptak a hátsó felemre. Azt mondták, ez azt jelenti, ők befogadtak. Én tanultam és figyeltem. Megfigyeltem, ők a közeli franciáktól és a távolabbi töröktől tartanak, akik sűrűn vannak szövetségben.

Sokat mesélhetnék még Kegyelmeteknek arról, hogy hol és merre jártam. 1664-ben Franciaországban voltam. A ruhám már kopott, pénzem kevés. Könyvből fél tucat a poggyászbán. Hazafelé igyekeztem.

Párizs olyan s akkora, hogy egy esztendő is kevés, hogy kiismerje az ember.

Nagypénteken láttam a francia királyt. Kézrátétellel gyógyította a golyvásokat. Hosszú sor kígyózott a király felé. Az ágrólszakadtak, a betegek. A király mindegyiket megérintette, és így szólt:

- A király megérintett, Isten meggyógyít.

Magyarországon ismét megindult a háború a keresztények és a törökök között. Most Lipót császár viselt hadat.

Én még Párizsban voltam.

Turenne marechal beszélt rólam a királynak. Egy levelet adtak a kezembe és száz aranyat a zsebembe. A levelet mielőbb Apafi fejedelem kezébe kell letégyem. Mint éhes koldus a garastól, rettentem meg a francia aranyaktól. Az út sürgős volt. Azt mondták, a levél fontos.

Apám úgy fogadott mint régen látott, elsőszülött fiát, aki felnőtt, és most beteljesíti mindazt, amit várt tőle. A fejedelemnek átadtam a levelet, fegyvert öltöttem és indultam a háborúba.

Még Erdélyben ért a szentgotthárdi török vereség híre.

November 13. érkeztem Csáktornyára, Zrínyi Miklóshoz.

- Magyarok, tinéktek szólok. A török Váradot, Jenőt tőlünk elvette, sok ezer magyart rabságba vitt, sokat a kardnak élivel emésztett meg; Erdélyt, koronánknak egy legszebbik boglárát, felprédálta, fejedelmét eltiporta, gázolja nemzetünket, országunkat, mint az erdei kan a szépen plántált szőlőt! Mi, kik eleink dicső magyar vérnek maradékai vagyunk, az mi atyánkfiaiért, atyáinkért, anyáinkért, feleségünkért, gyermekünkért, hazánkért meg kell indulnunk, halálra is, ha kívánatlik, mennünk, legalább bosszút, ezen a dühödten eben, legalább bosszút állunk! Fegyver, fegyver, fegyver kívánatlik, és kemény férfias elszántság!

- Sokunknak, még az esztergomi érseknek is az a meggyőződésünk, hogy hazaárulás lenne beletörödni a vasvári békébe, mert a király, koronázó esküjének megszegésével, magyar tanácsosai tudta nélkül kötötte!

Én ezt az embert öt napig ismerhettem. Öt fenéges nap, egy olyan lélek társaságában, amelyhez fogható nem volt köztünk, magyarok között, Bethlen Gábor óta.

Harmadnapra, hogy megérkeztem, az udvarból futár érkezett.

- Mi Lipót, e néven a Szent Római Birodalom első császára, Magyarország, Cseh- és Horvátország királya, elrendeljük, hogy Te, Zrínyi Miklós, Horvátországunk bánja november 25. jelenj meg színünk előtt Bécsben, ahol részt veszel a tanácskozáson, amit Magyar Királyságunk ügye-

iről és a Magas Portával 20 évre kiterjedő, általunk kötött békéről folytatunk.

Zrínyi hallgatott majd e szavakkal szólt:

- Semmit sem vétettem. Ha veszek, akkor hazámért, nemzetemért veszek. Isten tudja, hogy a törökkel való gyalázatos békeséget én nem óhajtottam, és ezzel nem voltam egyedül.

Elkészültünk a bécsi útra, de az indulás előtti napon, november 18. hódolván a bán s jómagam nemes szenvedélyének, a vadászatnak, abban a szép őszi időben, nekiindultunk az erdőnek.

Ő puskával bement az erdőbe, és egyedül vadászott, mint szokott. Lőtt egy hatalmas vaddisznót, közben a gyalogosok is lőttek egyet, és ezzel vége is volt a vadászatnak.

Éppen ültünk volna fel a hintóra, amikor odajött egy Póka nevezetű ember, és azt mondta hová, hogy ő megsebesített egy vadkant, de elvesztette a nyomát. Zrínyi ránk szólt, amikor látta, hogy mi is menni akarunk vele, hogy maradjunk csak, gyorsan megnézi, igaz-e, amit Póka állít, és indulhatunk is, mindjárt jön vissza. Csak egy lovas és egy szolgál ment vele.

Tébláboltunk, vártunk. Lódobogás, gondoltuk ő jön, de ha ő az, hová a sietség, miért vágtaban? A szolgálja érkezett, lóhalálban.

- Gyorsan a hintót! Oda az úr!

Mire odaértünk, már halott volt. Bement Póka után az erdőbe, míg a lovas a lovakat kötötte a szolgálival, és ők már csak a jajsztót hallották. Póka egy horgas fán gubbasztott, ő hason a földön, a vadkan a hátán. Rálőttek, elszaladt. A bán, Zrínyi Miklós elvérzett.

A száraz avar ropogott a talpunk alatt. A szolgálak zokogtak. Nekidőltem egy tölgynek. Aztán sűrű, nyomasztó csend ült ránk. Vagy csak én nem hallottam semmit? Eleredtek a könnyeim.

A hintóval vittük haza. Egészen hazáig a kezemben tartottam a fejét. Éreztem, ahogy lassan kihűl a teste.

Az este én is ittam.

Harmadnapra érkezett meg az öccse, Zrínyi Péter. Elmondtam, amit láttam, majd ültünk szótlanul.

A csend kötelez.

Én Velencébe indultam, Ő futárokat indított, egyet Wesselényihez, egyet Frangepán grófhhoz, egyet a hírrel az udvarba.

A tengerparton, Zeng vára előtt a kikötőben, eloldották a szárazföldhöz láncoló hajókötelet. A

vitorlák csattognak a hideg őszi szélben. Alattunk tarajzó hullámok. Seholy egy szilárd pont. Lélekben még mindig Csáktornya mellett vagyok az erdőben. Nem hiszem el, amit saját szememmel láttam. Itt van előttem Póka arca. Hallom a bánt: - Megnézem, igaz-e, amit mond.

Most ezen az imbolygó hajón, egyértelművé válik számomra: az én magyar világomban Ő volt az egyetlen szilárd pont.

„A szép szabadságra,
magyarság javára vitézlő jó urunk
az, kinek örvendünk,
most annak éneklünk
vitézlő öltözetben,
sisakban, fegyverben,
lovakon, nyergekben,
sátor alatt, mezőkben.
Jóllehet sok kár van,
de azért vígság van
magyarok öröme.
Dobunkat perdítvén,
trombitát zendítvén
Jézust, Jézust kiáltunk!
Gyakran könyörögjünk,
vitéz módon éljünk,
országvesztőket rontunk.
Az, kinek örvendünk,
most annak éneklünk,
vitézlő öltözetben.
Sisakban, fegyverben,
lovakon, nyergekben,
sátor alatt, mezőkben.
Jóllehet sok kár van,
de azért vígság van,
magyarok öröme.
Jóllehet sok kár van,
de azért vígság van,
magyarok öröme.
Dobunkat perdítvén,
trombitát zendítvén,
Jézust, Jézust kiáltunk!
Gyakran könyörögjünk,
vitéz módon éljünk,
országvesztőket rontunk.
Szép magyar hazánkért,
magyar koronánkért
ideje vagdalkozzunk.
Szép magyar hazánkért,
magyar koronánkért
ideje vagdalkozzunk.”

Ezekben a napokban, ebben az évben valami történt velünk, magyarokkal. A fényes szentgotthárdi diadal után a szégyenletes vasvári béke, amelynek megkötését sokáig titkolta az udvar, mindenki bizalmát megrendítette Lipót császár és király iránt.

Mi, magyarok, azt vártuk, hogy végre megindul a felszabadító háború, hogy királyunk megszabadít bennünket a zsarnoktól. Miképpen az a régi szólás ígérte, amelyet az én koromban még ismertünk, s így szólt: - Ha eljő a király, buknak a zsarnokok.

Szívből undorodtunk a töröktől, túrhetetlen kényuralomnak tartottuk azt az egész rendszert, amely a szultán birodalmát irányította, és szeretett hazánkat, Magyarországot, melynek Erdély mindig is része volt, szétszakította, elnyomta és tönkretette. Még akik szövetséget kényszerültek kötni a törökkel, azok is utálták a szövetségüket, és lezüllésnek tartották azt a helyzetet, amelybe szégyenszemre kerültek. Mindig is nyugatról, a többi keresztény néptől vártuk a segítséget, a szövetséget és a szabadulást.

Most itt-ott felütötte a fejét egy-egy új hang.

Azt kezdték hangoztatni: Jobb, ha mind egyszerre, önszántunkból kerülünk a török alá, mint ha részenként buknánk el. A szultán majd megvéd bennünket! Többé nem leszünk két tűz közé szorítva!

A bán halála egyszerre összekötött mindannyiunkat. Ez a semmiből előpattant szövetség pár hónap alatt behálózta hazánkat, a dalmát partoktól a csíki fenyvesekig. Mindenki úgy érezte, hogy a legsikeresebb magyar hadvezérnek, az ország legkiemelkedőbb főúrának, Zrínyi Miklósnak a halála csak az udvar érdekét szolgálhatja.

A gyanú megszületett és háborgó tengerré dagadt.

Lobkovicz herceg, a császár kancellára, még mindig a vasvári békét magyarázta:

- Most nem indíthatunk háborút, mert a franciák hátba fognak támadni bennünket.

- Nem igaz! A franciák Szentgotthárdnál mellettünk harcoltak! - mondott ellent Nádasdy Ferenc.

- Kegyelmetek nem tudja, hogy a francia király, csak látszatra küldött segítséget. Cligny maresal parancsba kapta, hogy mindent tegyen meg, hogy a francia seregetest elkerülje az összeütközést! Pusztán a maresal és Condé hercegének

heves vére és állandó kakaskodása sodorta őket a csatába. A csata másnapján a francia követ, tajtékozva dühtől, hordta le a saját sátrában a maresalt.

- Ezt honnan tudhatja fenséged?
- Azt ne akarja tudni kegyelmed.

Zrínyi Péter (aki bátyját követte a horvát báni székben, és akit a dagadó gyanú tengerén hanykódó hajónk kormányához kényszerített a közelvadás) Wesselényi nádor többszöri unszolására követet küldött a nagyvezírhez.

- Van-e 80 000 fegyverforgató magyar köztetek?
- Igen, léssen, hatalmas fővezér.

- Nem igaz. Én pontosan ismerem Magyarország helyzetét. De ha volna is, és azok egy csatában elvesznének, felállíthatok-e újabb nyolcvanezres sereget? Menjete vissza, mondjátok meg azoknak, akik titeket hozzám küldtek: Jól ismerem én a német királyt, sok csatában megküzdöttünk vele, ezért amíg én élek, nem ajánlom a hatalmas padisahnak, hogy a békét felmondja velem. Titeket is jól ismerlek, mert soha nem nyugodhattok, mindenkor válogattok az uratokban, és azon vagytok, hogy értetek háborúzzanak. Ha a két hatalom fölöttetek egymásnak ront, ti vesztek el a háborúban, ha békét kötnek, a fejete fölött fogják azt megkötni. Én nektek azt tanácsolom, maradjatok veszteg és legyetek hűek jelenlegi uratokhoz. Most a hatalmas padisahnak nagyobb gondjai vannak, most nem foglalkozhat veletek. Kérjétek Istentől, hogy hozza el azt az időt, amikor a szultán, lelketeket vigasztalván, gondjaitokat a kezébe veheti.

A szultán tolmácsa Lipótnak dolgozott. A törvényték összeült.

Az ítélet után, Szécsényi György, az esztergomi érsek, bejelentés nélkül rontott be a császárhoz.

- Mért kell Felségednek ártatlan vért ontani? Nem fél Istentől?

- Apámuram, ne szóljon kegyelmed többet, mert nincs haszna.

- Száradtak volna le az én kezeim, midőn a Magyar Szent Koronát Felséged fejére tették.

Az érsek köszönés nélkül viharzott ki a trónteremből. Lobkovicz herceg, a szent római birodalom kancellárja, a kezében lévő botot utána vágta. A dühös főpap felkapta a földről, és úgy dobta

vissza, hogy a bot ott táncolt, pergett, rezgett a császár és király lába előtt.

Másnap a tömlöcben közölték a három úrral: „Pálcát törtek felettetek. Készüljete, holnap a fejeteke veszik.”

Anna Catharina, én gyönyörűségem! Midőn ezeket olvasod, a sírástól magadat megtartoztasd! Holnap tíz órakor nekem s a te bátyádnak fejünk vétetik. Ma egymást megölelvén egymástól elbúcsúztunk, tőled is e világon örök búcsút veszem. Kelt Bécsűlyhelyen az úr 1671. évében, halálom előtti napon, április 29-én.

Azóta eltelt egy emberöltő, és sok élet múlt el. Azóta voltam láncra vert rab, Erdély kancellárja, most ismét fogoly vagyok. Azóta I. Lipót, a császár és király kiúzta a törököt az országból.

Azóta a keresztény hadak ismét mélyen a Balkánon csatáztak, mint valaha Hunyadi János. Míg XIV. Lajosnak, Franciaország királyának seregei át nem lépték a Rajnát.

Azóta beteljesült, amit oly sokan, oly régóta vártunk. A nyugat megsegített! Magyarország felszabadult!

De az öröm egének felhőtlen ragyogását beárnyékolja az a töménytelen öröm, amely reánk szakadt. Hiszen a felszabadított országot idegenek között osztották szét.

Hiszen mi, miképpen Zrínyi Miklós mondotta volt: kik eleink dicső magyar vérenek maradékai vagyunk, nincstelenek, szolgák lettünk, őseink nagy tetteinek színterén, saját hazánkban.

De nem panaszkodom, hiszen amióta II. Rákóczi Ferenc, aki a végén hasonló sikerrel hívta seregébe a vármegyéket, mint emlékeznek, a nagyapja, elhagyta az országot, én fogadhatok leveleket!

A minap is érkezett egy. Azt írta a fiam, Mihály, a birtok megvan! A terhek súlyosak. A jövedelem csekély. Nem tudja, marad-e mag a jövő évi vetéshez? Azt írja, pár éve még összekapart annyi pénzt a pénzesláda aljából, hogy úgy-ahogy kipótolja a hiányt. Azt írja, tavaly a láda már szálkásra lett kaparva, de nem baj, az idén tűzre kerül, melegsünk, így léssen haszon belőle. Azt írja: - Édesapám, kegyelmed semmit se aggódjon, halad a világ, ma már a nincs-re is van megoldás, hejssen úton-útfélen kelletti magát az uzsorás!

„Boldogok vagytok, ti szegények, mert tiétek az Isten országa.

Boldogok vagytok, hogy most éheztek, mert jól fogtok lakni. Boldogok vagytok, akik most sírtok, mert nevetni fogtok.

Boldogok vagytok, ha gyűlönek benneteket az emberek, kizárnak körükből és megrágalmaznak, s neveteket, mint valami szégyenletes dolgot, elvetik az Emberfia miatt.

Örüljete azokban a napokban, ha majd ez bekövetkezik, és ujjongjatok, mert nagy jutalomban részesültök a mennyben! Atyáik is így bántak a prófétákkal.

De jaj nektek, gazdagok, mert már megkaptátok vigaszotokat.

Jaj nektek, akik most jóllaktok, mert éhezni fogtok! Jaj nektek, akik most nevettek, mert sírni és jajgatni fogtok!

Jaj nektek, ha az emberek hízelegnek nektek!

Hisz atyáik is így tettek a hamis prófétákkal.

Nektek, akik hallgattok, ezt mondom: Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót gyűlölőitekkel.

Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjatok áldást, és imádkozzatok rágalmazóitokért.

Ha arcul üt valaki, tartsd neki oda a másik arcodat is. Annak, aki elveszi köntösöd, add oda a ruhádat is.

Mindenkinek, aki kér tőled, adj, és aki elviszi, ami a tied, attól ne kérd vissza.

Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak.

Mert ha csak azokat szeretitek, akik benneteket is szeretnek, milyen hálát várhattok érte? Hisz a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik.

Mert ha azokkal tesztek jót, akik veletek is jót tesznek, milyen hálára számíhattok? Hisz így a bűnösök is tesznek jót.

Ha csak a visszafizetés reményében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanazt visszakapják.

Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön, és semmi viszonzást ne várjatok. Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságosnak lesztek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz.

Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.

Téged, Isten dicsérünk, téged Úrnak ismérünk.

Téged, örök Atyaisten mind egész föld áld és tisztel.

Szent vagy, szent vagy, erősséges szent Isten vagy !

Nagyságoddal telve ég, föld, dicsőséged mindent bétölt.

Krisztus, Isten Egyszülöttje Király vagy te mindörökre.

Halál mérgét megtiportad mennyországot megnyitottad. Isten jobbán ülsz most széket Atyádéval egy fölséged. Onnan leszel eljövendő mindeneket ítélendő.

Szabadítsd meg, Uram, néped, áldd meg a te örökséged!

Te kormányozd, te vigasztald mindörökké felmagasztald!

Mindennap dicsérünk téged, szent nevedet áldja néped.

Bűntől e nap őrizz minket és bocsásd meg vétkeinket!

Irgalmazz, Uram, irgalmazz; híveidhez légy irgalmas!

Kegyesszemed legyen rajtunk tebenned van bizodalmunk.

Te vagy Uram, én reményem, ne hagyj soha szégyent érnem!

Vén Zoltán: Nürnbergi mesterdalnokok

A kizárólagosság gőgje

„A demokrácia kifejezés ma afféle ősrégi szemétdomb, amelyre két és fél ezer év óta megállás nélkül hajigálják ki a konyhai hulladékot” – írja Robert A. Dahl *A pluralista demokrácia dilemmái* című könyvében.¹ A szerző célja nem a demokrácia végleges elvetése, nem a rendszer szapulása, hanem sokkalta inkább a „jobbító” szándék vezérli. Ugyanis a rendszer kritikájára adott gyakorlati válaszok „jobbá”, „élhetőbbé” tehetnek egy mesterséges közösséget. A felvetett dilemmák az állam működésének „javíthatására” sarkallhatják a politikusokat. Nos, ez egy morálisan is támogatható kiindulópont. A kérdés viszont az, hogy hová is jutunk el, mikor egy „jobb”, illetve „élhetőbb” demokráciát szeretnék megfogalmazni?

A „demokrácia” szót ma már nemcsak rendszert leíró fogalomként használjuk, hanem elrendő eszményt, vagy mértéket is értünk rajta. „A demokrácia gyakorlata a „kell” és „van” szintkülönbsége között, az eszményire való törekvés által kijelölt pálya mentén fejlődik” – véli Giovanni Sartori, kortárs olasz filozófus a *Demokrácia* című művében. Így, amikor demokráciáról beszélünk, valójában „leíró”, illetve „előíró” elemeket keverünk össze.² Ami nem feltétlenül probléma, viszont fontos, hogy mindig tisztázzuk a különbséget.

Ha a „leíró” oldalt nézzük, akkor a problémát történetileg, illetve rendszerelméletileg közelíthetjük meg. Az első esetben a történelem során kialakult államtípusokat boncolgatjuk; a másodikban pedig a mai alkotmányos szabályokat, illetve a tényleges működést írjuk le. Mindkettőnek létjogosultsága, illetve gyakorlati haszna van. Ha az „előíró” oldalt tekintjük, akkor viszont átlépjük

az objektivitás határait, hisz normákat állítunk fel, amihez képest a történeti, illetve a létező demokratikus államok működését méricskéljük. Ez szubjektív, világlátástól egyáltalán nem független tevékenység. Így másmilyen értékeket fog hangsúlyozni a liberális, s másmilyen a konzervatív, vagy a szocialista. Így óhatatlanul filozófiai vitákba torkollnak a demokráciaelméletek. Megjegyzendő, hogy ezeknek a spekulatív vitáknak politikai dimenziója is van. Sokszor kerülnek elő pártok programjaiban, vagy az egyes politikai vitákban. És természetesen tükröződnek a jogszabályokban is.

De ezzel sincs különösebb baj! Valójában a demokrácia alapkövetelménye, amely minden ideológia felett kell, hogy álljon: a különböző vélemények tisztelete. A másik szavainak meghallgatása, illetve elfogadása vagy kritikája.

Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a liberális gondolkodók (ennek köszönhetően az őket olvasó politikusok is), kizárólagosságra törekszenek. A kortárs John Gray, a *Liberalizmus* című művében négy olyan alapvetést említ, amely a liberális elméleteket összeköti. E szerint a liberalizmus mindig individualista, egalitárius, univerzalista és meliorista. Azaz „a személy erkölcsi szempontból elsőbbséget élvez mindenfajta társadalmi közösség követelésével szemben”. Egyenlő, mert „minden embernek ugyanolyan erkölcsi státust biztosít”. Univerzalista, ami ezúttal azt jelenti, hogy „az emberi fajt erkölcsi szempontból egy-ségesnek tekinti”. Illetve a szándék, hogy a liberalizmus mindenhol kizárólagosan terjeszthető. Végül meliorista, azaz „állítja, hogy az összes társadalmi és politikai intézmény jobbítható”.³

A kortárs liberális gondolkodók ezzel általában egyetértenek. Vitatják ugyan az arányokat, az egyes jellemzők hangsúlyait, de az említett fo-

1 R. A. Dahl: *A pluralista demokrácia dilemmái* (Bp., Osiris, 1996)

2 G. Sartori: *Demokrácia* (Bp., 1999, 14. old.)

3 J. Gray: *Liberalizmus* (Pécs 1996, 14. old.)

galmakat mindannyian olyan fontos normáknak tartják, melyek élesen megkülönböztetik őket más ideológiák követőitől.

A felsoroltak közül érdemes kiemelni a kizárólagosságra törekvést. Azt, hogy a liberálisok maguknak vindikálják a „bölcsek követét”. Az előző fejtegetések szerint kizárólagosságra törekednek abban, hogy ők mondják meg, mi kerüljön a demokrácia „leíró” elmélete szerinti „kell” fogalom alá. Ők mondják meg, hogy milyen értékek alapján mondhatjuk ki egy működő rendszerről, hogy az valóban „demokratikus”. Robert A. Dahl úgy fogalmaz, hogy ha „a demokrácia nézőpontjából indulunk ki a liberalizmus eszmei magjához jutunk. A demokrácia és a liberalizmus egymásra van utalva.”⁴ Így a liberális elmélet a sokszínűség lehetőségét zárja végül is ki. Égbe kiáltó ellentmondás!

Ahogy Molnár Tamás (a néhány éve elhunyt magyar származású, Amerikában Thomas Steven Molnar néven ismert konzervatív filozófus) *A liberális hegemonia* című könyvében találóan megjegyzi: „Más ideológiákkal szemben a liberalizmus azzal az előnnyel rendelkezik, hogy nem ideológiának, hanem a normális létezésnek tünteti fel magát”. A viták tartalmi részétől függetlenül a gyakorlat valóban ez.

(John Gray egyébként, egy későbbi tanulmányában a pluralizmus pártjára állva állítja, hogy a liberalizmusnak a posztmodern korban le kell mondania a kizárólagosságról és a fejlődésbe vetett hitről. A liberalizmus lehet „jó”, de „nem kizárólagos jó”. A felvilágosodástól kezdve érvényes univerzalista elvet fel kell adnia.⁵ A nem szekularizált arab államok, vagy a különböző értékekkel feltöltött demokráciák megfigyelésének tapasztalata mondatja ezt vele.)

A „kizárólagosság gőgje” az élet számos területén jellemzi a liberális gondolkodókat. A politikai gyakorlatban azonban a leginkább tapasztalható folyamat az egyéni szabadságjogok deklarálásában és terjeszkedésében látszik. Ugyanis azt a hazug toposzt, miszerint a szabadság mennyiségi növelésétől egy állam „jobbá”, az emberi élet pedig „boldogabbá” válna, a liberális politikusok hamar történelmi gyakorlattá tették. Elsőként az

Egyesült Államokban és Franciaországban születnek meg azok az alkotmányok, amelyek tartalmazzák az individuuum szabadságjogait.⁶ Igaz, a polgárosodó Angliában is igen korán megindul ez a folyamat, hisz az ipari forradalommal megerősödik a magántulajdon és a vállalkozási jog védelme, de itt történeti, nem írott alkotmány alakul ki. Összefoglalva elmondható, hogy a 18. század végére – írva, vagy íratlanul – megjelennek az úgynevezett „első generációs szabadságjogok”, amelyek párhuzamosan fejlődnek ki a polgárság politikai mozgalmainak ideológiájában, majd alkotmányos elvekké válnak.⁷

Az „első generációs jogok” a „békén hagyott ember” eszményéből erednek. Lényegük, hogy olyan magatartási, cselekvési területeket jelölnek ki az egyén számára, amelyekbe nem szólhat bele semmiféle tekintély. Sem király, sem pap, sem földesúr; de a közösség sem. A huszadik század legbefolyásosabb liberális gondolkodója, Hayek szerint a negatív szabadság megszületése és jogi deklarálása a liberalizmus üdvös tevékenységének köszönhető. A negatív szabadságot, amely a legnagyobb boldogsághoz vezet, a liberális filozófia alkotta meg, majd tette gyakorlattá. A negatív szabadság, az ő olvasatában röviden: „függetlenség egy másik önkényes akaratától”.⁸ Ez pedig annyiban válik pozitívvá, amennyiben élni tudunk vele

A magántulajdon, a vallási és lelkiismereti szabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága – mind-mind olyasfajta jogok, ahol az egyén kényszer nélkül cselekedhet, egész addig, míg mások jogait vagy testi épségét nem korlátozza, illetve sérti meg. Ahogy John Stuart Mill, a liberális szabadságjogok 19. századi összefoglalója írja: „az egyén nem felelős cselekedeteiért a társadalomnak, amennyiben ezek őrajta kívül más személyek érdekeit nem érintik.”⁹ Ez történetileg az egyén autonómiájának megszületése.

6 1787-ben az Egyesült Államok Alkotmánya, 1789-ben Franciaországban az Emberi és polgári jogok nyilatkozata és az 1791-es alkotmány.

7 Az alkotmányok és az ezt tartalmazó szabadságjogok fejlődéséről lásd: *Alkotmánytan* (Bp. 1999) (Kukorelli István szerk.) 5., 6., 7. fejezeteit Sári János és Schmidt Péter tollából. Az első és második generációs elnevezések, illetve a csoportosítás a szerzőktől származnak.

8 F. A. Hayek: *The Constitution of Liberty* (Chicago 1960, 12.old.)

9 J. S. Mill: *A szabadságról* (Bukarest 1983, 197.old.)

4 R. A. Dahl: *On Democracy* (New Haven Yale 1998)

5 J. Gray: *A posztliberalizmus* (1994-es tanulmány) *Id. mű* (Bp. 1996)

A 20. században, az együttélés új problémái miatt azonban már kevésnek bizonyul a „békén hagyott ember” eszménye. A változás kétirányú. Az egyik (az újszerű) az állam támogatásával kíván új szabadságjogokat megfogalmazni – túl az autonómián. A másik, amely követi a régi irányt, az individuum autonómiáját végteleníti. Akár a természetes közösségekkel – a nemzettel, a családdal, a vallási közösségekkel – szemben is. Forradalmian megváltoztatva azt az erkölcsi alapvetést, miszerint a normák az egyes közösségek bölcsőjében születnek és abban is kell megítélni „jó” vagy „rossz” jelentésüket. A liberálisok a jó fogalmát és a boldogságot egyre inkább az individuum keretei közé zárják. De ennek komoly következményei lesznek az egyénnek a közösségi viszonyokban való harmonikus létére. Lényegében a boldogságot és a jót kergetve egy bizonytalan területre érkezik meg az ember. Ahol végső soron a közösségben megélt biztonságából eredő boldogságát veszti el. A közösség nélküli ember szabaddá válik ugyan, de szorongani kezd. Majd megjelennek az úgynevezett civilizációs betegségek...

A 20. század elején születnek meg a „második generációs szabadságjogok”. Egyes alkotmányokba korábban, másokba csak a 2. világháború után kerülnek be a munkával és a szociális biztonsággal kapcsolatos direktívák.¹⁰ Megjegyzendő, hogy a szocialista mozgalmak már a 19. század közepétől kezdve küzdöttek mindezért, de a politikai konszenzusra sokat kellett várniuk. Majd nem sokkal ezután, konzervatív és liberális támogatással, következnek az oktatási, tudományos és kulturális jellegű jogok is. A „második generációs jogok” természetükből fakadóan már állami támogatás nélkül nem nyilvánulhatnak meg.

A 2. világháború után az addigra nemzetállamok szintjén megfogalmazott emberi és állampolgári jogok nemzetközivé válnak. Ezek lesznek az úgynevezett alapjogok. Ettől kezdve a demokrácia alapelvárása ezek betartása. Mondhatni a liberálisok, a szocialisták és a konzervatívok konszenzusában megszületnek és jogilag is artiku-

lálódnak azok a normák, melyek a demokrácia „kell”, azaz eszményi dimenziójába tartoznak.

A nemzetállamok szintjén, majd a nemzetközi jogban is, a 1960-as évektől kezdve bukkannak fel végül a környezettel, az egészséggel, vagy a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos jogok is. Ezek bővülése és erősödése mai is tart. Ebben a folyamatban már nagy szerepe van a globalizáció kihívásainak: bevándorlás, fogyasztóvédelem, környezeti ártalmak stb. A felsorolás nem teljes, de világosan látszik, hogy a szabadságjogok bővülése az egyén autonómiájának bővítése mellett kiegészül egyes közösségek jogaival is. Világosan látszik továbbá az is, hogy a különböző politikai ideológiák, illetve cselekvő demokratikus elkötelezettségű pártok polémiajában eredményeként kerülnek be az alkotmányokba.

Mindezek alapján cáfolható az a világszinten elterjedt hazugság, miszerint a szabadságjogok ma elfogadott nemzetközi gyűjteményében, illetve az egyes demokratikus kormányzású országok alkotmányaiban csupán a liberalizmus által megálmodottakat és megharcoltakat lelhetjük. A különböző politikai ideológiák – a konzervativizmus, a szocializmus – és azok elágazásai is sokat tettek a mai társadalomban élő ember szabadságának megerősítéséért. A liberalizmus ma már nem léphet fel a kizárólagosság igényével. Nem tarthatja magát a változások egyedüli döntőbírájának.

Viszont felbukkan egy más jellegű vita az ideológiák között. A konzervativizmus a közösségeket valóban létező, tulajdonságokkal rendelkező, értékhordozó „lényeknek” tekinti. Épp ezért véli úgy, hogy megilletik bizonyos jogok is. Konzervatív kezdeményezés a család – mint értékadó alapközösség – alkotmányos védelme. De a nemzet mint államalkotó kollektív létező is kaphat bizonyos előnyöket. A liberálisok ezeket megkérdőjelezzik, vagy elutasítják, mert a közösséget pusztán egyének atomjaiból álló csoportnak tartják, melyeket valamiféle véletlenül egybeeső egyéni magatartás vagy cél rendez egybe. Nem védendő kollektív létezőknek definiálják, hanem az egyének által alkotott változó, laza csoportnak. Épp ezért szerintük annyiban kell csak védeni, amennyiben az egyéni szereplőjét is védeni kell.

¹⁰ Először a Weimari Alkotmány (1919) és a mexikói polgári mozgalom alapvetése (1917) Lásd: Alkotmánytan (Bp. 1999, 133.old.)

Pierre Manent szerint: „A liberalizmus egyik alapvető »eszméje« – mind tudjuk – az »egyen«. (...) Az sem kétséges, hogy ez a nyilvánvalóan képzeletbeli lény egyre inkább valósággá és megtapasztalhatóvá válik: a mai politikai alakulatok lakói mind nagyobb autonómiára tesznek szert, mindinkább egyenlőek egymással, s egyre kevésbé érzik úgy, hogy családi vagy társadalmi hovatartozásuk határozná meg őket”¹¹. John Gray kortárs filozófus állítja, hogy minden liberális individualista, azaz „a személy erkölcsi szempontból elsőbbséget élvez mindenfajta társadalmi közösség követelésével szemben”¹².

Ennek a vitának fontos gyakorlati következményei vannak. Nem mindegy ugyanis, hogy mit gondolunk a család fogalmáról. Hogy védeni akarjuk-e alkotmányosan azt a természetes testi-lelki-gazdasági közösséget, amely egy férfi és nő házasságából keletkezik. Vagy ezzel ellentétesen cselekszünk, azaz inkább helyezkedünk az egyén pártjára és megengedjük – a szexuális orientáció szabadságjogára hivatkozva – az azonos neműek házasságát, illetve gyermekvállalási jogait is. És a vita hosszasan folytatható, illetve folyik ma is.

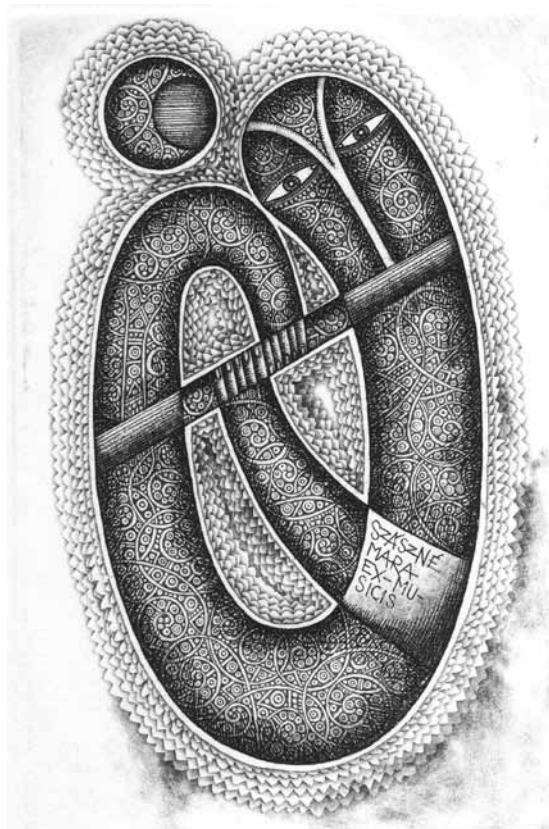
A probléma viszont nemcsak a vita tartalmában, hanem a formájában is kitapintható. Ebben az írásban leginkább erre koncentráltunk. Nem annyira a tartalmi, hanem inkább a formai kifogásokat mutattuk be. Hisz a liberális véleményformálók, mikor kizárólagosságot hirdetnek, önleplező módon buknak meg; míg a szabadelvű politikusok jól tapasztalhatóan nem is engedik lefolytatni a legtöbb vita tartalmi részét. Inkább sütnek maradi, urambocsá' fasiszta bélyeget annak homlokára, aki nem ért velük egyet. Mert így könnyebb.

A demokráciák tartalmi elemiről lehet és kell is vitatkozni. Abszurd, de mára azok váltak ennek valódi akadályává, kiknek elődei pontosan a véleménynyilvánítás szabadságáért harcoltak. Vagy éppen életüket áldozták érte.

Dunakeszi, 2013. július

Felhasznált irodalom:

- Dahl, Robert A.: A pluralista demokrácia dilemmái (Bp., Osiris, 1996)
 Dahl, Robert A.: On Democracy (New Haven, Yale cop., 1998)
 Gray, John: A posztliberalizmus (Pécs, Tanulmány kiadó, 1996)
 Gray, John: Liberalizmus (Pécs, Tanulmány kiadó, 1996)
 Hayek, F.A.: The Constitution of Liberty (Chicago, The University of Chicago Press, 1960)
 Kukorelly István szerk.: Alkotmánytan (Bp., Osiris, 1999)
 Manent, Pierre: A liberális gondolat története (Pécs, Tanulmány Kiadó, 1994)
 Mill, John Stuart: A szabadságról (Bukarest, Kriterion 1983)
 Molnár Tamás : Liberális hegemonia (Bp., Kairosz, 2001)
 Sartori, Giovanni: Demokrácia (Bp., Osiris 1999)

Feszt László

¹¹ P. Manent: *A liberális gondolat története* (Pécs, 1994, 8-9. old.)

¹² J. Gray: *Liberalizmus* (Pécs 1996, 14. old.)

Nacionalizmus és nemzet

A nacionalizmus a nemzetté válás ideológiája, ezért a hatalom és a legitimitáció forrásának a nemzetet ismeri el. A nacionalizmus szempontjából az ideális állam a homogén nemzetállam, ami történelmi okokból gyakorlatilag megvalósíthatatlan. A mai, modern nemzetállamok általában többnemzetiségűek. A nacionalisták számára a nemzeti identitás fontosabb bármely más csoporthoz való tartozásnál, de sokszor az egyéni érdeknél is meghatározóbb. Ezzel szemben a liberalizmus egyik meghatározó eleme az individualizmus és az egyéni szabadság hangsúlyozása: az egyén elsődleges szerepe bármely közösséggel szemben.

A nacionalizmus a politikai gondolkodásmódnak az a fajtája, amelyik a nemzeti tulajdonságokat többre becsüli – de minimum egyenrangúnak tartja – más nemzetek hasonló jellegzetességénél. A nacionalisták a nemzeti eszméket és a nemzeti érdeket védő személyek vagy különböző szervezetek. Ellenfelei a jogvédő jellegű nacionalizmust szívesen keverik össze a sovinizmussal, ami már a nacionalizmusnak egy szélsőséges, más népek ellen irányuló változata.

A nacionalista felfogás szemben áll az univerzalizmussal is. Ez az emberiség morális egységét hirdeti, a köteleességek és jogok ugyanazok, minden történelmi és kulturális jelleg, képződmény csak másodlagos lehet. Ezzel szemben a nacionalizmus meghatározó eleme az ön meghatározás és az elhatárolódás másoktól, de ez nem jelenti a humanista értékek megtagadását. A nemzet egyéni karakterrel és jellegzetességgel bír. Az elhatárolódás eléggé nyilvánvalóvá teszi a liberalizmustól való lényeges különbséget.

Mindkét ideológiáról elmondható, hogy sajátos helyzetben van. A nacionalizmust - az univerzális és a liberális erők - ma már tévesen, szinte csak megbélyegzésre használják. Az aligha vitatható, hogy a nacionalizmus komoly felhajtó

és szervező erő, amíg a nemzetté válásról vagy az önálló nemzetállam létrehozásáról van szó, de a kormányzásról és a gazdaságról nem igazán léteznek kimondottan nacionalista dogmák. A nacionalizmus ennek ellenére a különböző közösségek összetartó és megtartó ereje. Az új nemzeti(ségi) törekvések, a független nemzetállamok megalakításának kísérlete, illetve az autonómia iránti jogos igények eszmei alapja is a nacionalizmus. A liberalizmus alapelvei és értékei ma már a parlamentáris demokráciák és a jogállamok alapjait alkotják, ezért a liberális politikai szervezetek többnyire a liberalizmus szélsőséges, extrém - sokszor közösségellenes - változatát képviselik világszerte. Gazdaságpolitikában Joseph Stiglitz és Milton Friedman nézeti nyomán a '70-es években jött létre a neoliberalizmus, aminek hatására jellemző, hogy a '90-es években a szociáldemokrata Tony Blair és Gerhard Schröder is neoliberalis gazdaságpolitikát folytatott, de ez sem járt együtt a liberalizmus ideológiájának újjászületésével.

Külön érdekesség, hogy korábban - a Kárpát-medencében - a nemzetállam és a kisebbségek problémájának megoldásában mindkét ideológia elbukott. A Monarchia idején a magyarok által képviselt, az etnikailag semleges, egy politikai nemzetet hirdető liberális elv, az azonos egyéni szabadságjogok, valamint a nemzetiségek számára a nyelvük és kultúrájuk ápolását biztosító lehetőségek nem bizonyultak a nacionalista nemzetiségek számára elégségesnek, ezért az első világháború után az ország egyben tartására már nem volt lehetőség. A határon túlra került magyarok helyzetét éppen a nacionalista szemmel néző - bosszúsomjas - volt nemzetiségek tették elviselhetetlenné. Elzárkóztak az autonómia törekvésektől, és az erőszakos asszimilációt szorgalmazták. Az úgynevezett kisantant államok a nemzetközi szerződésekből rögzített

kötelezettségeiknek sem tettek eleget. Ettől függetlenül a nemzeti kisebbségek megléte önmagában biztosítja a nacionalizmus fennmaradását.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a nacionalizmus végső célja és értelme a nemzet létrehozása és megtartása. Tellér Gyula szerint „A nemzet önérték, istenadta entitás és hasznóérték is. A nemzet ugyanis a közös javaknak: a haza földjének, tájainak, a kultúra kincseinek, a műemlékeknek, a múzeumoknak, az irattáraknak-levéltáraknak, a nemzet kultúrájának, mindezek reprodukciós intézményeinek (család, iskola, sajtó, színház, irodalom, társadalmi szervezetek, akadémiák, pártok, egyházak stb.) s ezen keresztül a nemzet tagjainak védelmezője. Megítélésem szerint nemzeti identitást csak egyetlen nemzet tagjaként lehet átélni. A többszörös identitás fikció.” (Európa fényben-homályban, Nagyvilág, 2004. augusztus)

A nemzet tehát egy történelmileg kialakult emberi közösség, amelyet a közös nyelv és terület, a gazdasági élet, valamint a kultúrában megjelenő közös érzelmi-lelki tartalmak kapcsolnak össze.

Valószínűleg ez az oka annak, hogy a nemzeti identitás nélküli egyének jelentős része komoly identitás-zavarban szenved, ami negatív módon befolyásolja személyiségük emocionális-mentális részét.

A legegyszerűbb definíció szerint nemzetállamról akkor beszélünk, ha a nemzet és az államhatárok egybeesnek, és így a lakosságuk etnikailag többé-kevésbé homogén. Manapság az államok többsége nemzetállamként működik, főleg Európában, de homogén nemzetállamok helyett általában csak több nemzetiségű nemzetállamokról beszélhetünk. Stein Rokkan négy szakaszban foglalja össze a nyugat-európai nemzetállamok fejlődését. Először a politikai-gazdasági és kulturális egységesülés csak az elitek szintjén történik meg. (A középkortól a francia forradalomig.) Később a tömegek is a közös identitás részévé válnak, a kötelező oktatásnak és a sorkötelezettségnek köszönhetően, ráadásul a média már tömegeket szólít meg, amelyek részéről immár lehetséges a visszacsatolás is, például az általános választójog kiterjesztésével, valamint a választásokon magukat megméretető politikai pártok létrejöttével. Az állami közigazgatás kiterjed, a redistribúciós és jóléti

intézményrendszer is kiépül, a gazdasági feltételek kiegyensúlyozottsága fölött immár a jóléti nemzetállam öröködik.

Egyes történészek - elsősorban Nyugat-Európát tekintve - az 1648-as vesztfáliai békétől beszélnek nemzetállamokról, míg mások a nemzeti tudat gyakorlati megtalálását és fellángolását a francia forradalomhoz kötik, melynek eszméi nagy hatást gyakoroltak egész Európára. Nem csoda, hogy a XIX. században a polgári (demokratikus) igények, az abszolutizmus elleni harc, a liberalizmus térnyerése együtt jártak a nemzeti lelkesedéssel, a nacionalizmus kibontakozásával. Az érzelmeken túl arról a racionális felismerésről is beszélhetünk, hogy a polgári állam és közigazgatás egy homogén társadalomban könnyebben és hatékonyabban volt megvalósítható.

Érdekes, hogy két egykori birodalom romjain apró darabokra szaggatott nemzet (az olasz és a német) számára mégis a nacionalizmus hozta meg az egységet (1861-ben, illetve 1871-ben), és ezzel a nemzetállammá válást, míg a birodalmi kísérletek már jó ideje nem voltak sikeresek. Ezek azonban felülről irányított mozgalmak voltak - Bismarck porosz miniszterelnök, későbbi „vaskancellár” és Cavour piemonti miniszterelnök által -, és két európai dinasztia vezetésével valósították meg az egységet, azonban az olaszok a dinasztikus egyesítést vegyítették a forradalmi úttal (Garibaldi).

Emellett nemzetállamként viselkedett olyan ország is, amelyik nem volt homogén. Magyarországon a nemzetiségek a számukra biztosított egyéni szabadságjogokon, illetve az anyanyelvű oktatáson és hivatali ügyintézésen túl nem számíthattak többre a dualizmus idején sem, a vége felé inkább ezek a jogok is szűkültek, éppen a szláv és román nacionalista törekvésektől való félelem miatt. Ugyanakkor a magyar mint államalkotó, mint politikai nemzet lett meghatározva – már 1848-49-ben Kossuth is ezt képviselte. Ahogy már utaltunk rá a nemzetiségekkel nem sikerült dűlőre jutni. Ez azonban nem változtatott azon a tényen, hogy Magyarország egy soknemzetiségű állam volt, és a sorsa egy soknemzetiségű dinasztikus birodalomhoz kötötte, a kiegyezés utáni reálunió formájában. A magyarországi nemzetiségek nemzettudatának fellángolását az alulról építkezés (a herderi eszméket magukévá

tevő értelmiségük) mellett külső támogatás is jellemezte, a Habsburgok már a XVIII. században is politikai fegyverként használták őket, míg a románok a román királyságból kaptak szellemi muníciót.

Az oroszoknál sajátos módon jelentkezett a nemzeti lelkesedés. Egyfelől volt alulról jövő népi, nemzeti, vallásos irányzat (szlavofilizmus), másfelől paradox módon a birodalmi politika is merített ebből a lelkesedésből, a pánszlávizmust tűzve zászlajára, a függetlenné válni nem tudó lengyeleknél pedig erőszakos oroszosítás ment végbe 1863 után.

Mint látható a nemzetállamok múltja, kialakulásuk története rendkívül változatos képet mutat. Ennek logikus következménye, hogy a nemzetállamok a mai Európában is rendkívül sokszínűek, és nyilvánvalóan azok is maradnak. Az Európai Unió jövője attól függ, hogy az érdekeltek képesek lesznek-e egy olyan működőképes modell kidolgozására, amelyik az önálló tagállamok szövetségén alapul. Az Európai Egyesült Államok hívei a kontinensen élő népek ellenségei.

(Ez az írás a *Demokrata*, 2013. április 24-i számában megjelentek átírt, bővített változata.)

Diskay Lenke: *In memoriam Bartók Béla*

Lélekkarambol

A hetvenöt éves Ágh István költői életműve

„Ott essem el én, / A harc mezején,” – bekövetkezett, elvégeztetett. És azóta hányan, hány-szor gondolkoztunk el, mi lett volna, ha Petőfi túléli a segesvári katasztrófát. Miként alakulhatott volna költészete. Nagy István bölcsészhallgató 1956-ban nem esett el a harc mezején, súlyos sebesüléséből felépülve megszületett Ágh István névvel a költő, a magyar vers klasszikusa, akinek életműve számomra megválaszolja: hogyan élhette volna meg Petőfi a vereség utáni évtizedeket. Mit jelenthet tudni, hogy megmentett élete során talán sohasem nyílik meg a szabadon dalolás lehetősége, ugyanakkor verseiben ragaszkodva a nemzeti szabadság eszményéhez tudatosítani a közbeszédben kimondhatatlant. Ágh István ahhoz a bölcsész-nemzedékhez tartozott, amelyiknek a forradalom és szabadságharc utáni megszólalását úgy kellett alakítania, hogy ne rá gyanakodjanak a hivatalosságok, hanem ő szövegessen, akárha az öröm vagy a szerelem elszálló boldogságáról, a beszédet, hogy belefoglalhassa: gyanakszik a rendre, mely körülveszi. A gyanakvás klasszikusaként emelkedett ki kortársai közül, mindnyájunk helyett ő fogalmazta verssé, amit akkor még csak titokban sejtettünk: a megfigyelés hálózatában áldozattá váló nemzet egészének mindennapi életét.

„Több a vers, mint ahogy most el lehetne mondani, a vers magában mondhatná ki önmagát” – mondta nekem egy interjú során személyre szabott, egyéni elbeszélő hangjáról. Amikor el akarták fojtani a beszédet, amikor meg akarták szakítani a nemzeti öntudat hagyományát, akkor Ágh István vállalja az évezredes beszédmód folyamatosságát. A szép magyarsággal hangzó versbéli beszélése telítődött egy kicsi kivagyisággal, büszke öntudattal, szembeszegülő daccal teli retorikával. Szemedbe néz a versben, aminthogy az életben is szokása. Mintha mindig valamilyen támadástól tartana. Mintha állandóan

figyelnie kellene, őrizni valamit. Ma már tudom: a rejtetten beszélés lehetőségét. Miért ez a védekezésből kiváló szembeszegülés? A hallgatás ellenében. Öröme fejeződik ki általa, hogy beszélhet a létezésről. Önmagáról és egyben népe egészéről.

Egyik újév előtti estén, az Új Írás szerkesztőségéből eljőve, egy étterembe beszorulva az EMKE táján olyanokat mondott nekem, amiket talán legjobb barátai sem tudhattak, amit bátyja, nemzeti klasszikusunk, Nagy László barátai sem ismerhettek hajdanán. Egy dunántúli falu történetét. Apja kiemelkedő szerepét abban a világban. Akkor este újra élte fiatal apjának emberi magabiztosságát, rendteremtő erejét. Nagyságát. Felmutatta az emberi létezés örökre érvényes nagyszerűségét. A méltóságot, amelyet apja képviselt, és amelyet éppen fiai felnőttevé válása idejére tett próbára a történelem. Megalázni akarták, a megtörhetetlent. Azt a parasztgazdát, aki jelképpé lehetett volna egy ország számára: a rendteremtésben. Akkor értettem meg, ez a gyerek, az ősökig visszamenően megalázó rendből már nem kérve, kilépett belőle, elszállt, költővé vált. De a költő magával hozta – mentette – az elmúló élet méltóságát. Rádöbentem: ez korai remekének, az először általam közölt *Harangszó a tengerészért* című oratóriumának a versen kívül kimondhatatlan lényege.

Amit kiénekelte, az egy közölhető esemény-sorozat volt: pusztuló szülőkről, új veszélyeket rejtő életformát vállaló ifjakról. De ezen az estén megértettem, hogy mennyire különbözik versének konkrét története és a benne és általa élő énekmondás. A beszéd által önmagát felszabadító ember megszólalása. A sorok zenéje, a hang halhatatlansága a magyar versbeszéd gyilkos korban való továbbéltetése. Amikor a létezés folyamatossága töretett meg. Nem erőszakkal, mint próbálták korábban, hanem becsapással.

És nemcsak ott, és nemcsak egy diktatúra álságos akaratával. Hanem szerte a világon. Amikor az emberektől elvették életük értelmét. Ágh István verse csoda: mert beszélt, amikor nem lehetett beszélni. Amikor a vers mindig rejtvény kellett, hogy maradjon. Hogy fogalmazza meg oly telitalálatos szóval mindezt Ágh István? „Lélekkarambol”.

Versbeszéde egy kiteljesült pályán keresztül tartani tudta a szembeszegülés, a pusztulásnak ellene mondás akarátát és indulatát. Mellette balladás módon hullott irodalmunk, művészvilágunk élmezőnye. Ő pedig e végveszélyben kötet címbe emelt egy erősítő biztatást: *Jól vagy?* Mert azt akarta, ne a halál angyala diadalmaszkodjon. Pedig verseiben ő maga is rejteketudakon tud csak szabadulni életkereteinek csapdáiból. A *Tiltott házban* című versében a természetes emberi érzelmet és buktatóit, korlátait egyszerre érzékeltette. Emlékszem, közös költő barátunkkal egy délutánon át vitattuk a vers valódi értelmezhetőségét. „*Ha meghalnék, rám kellene törnöd az ajtót, / egyedül élek, teveled csak a szerelem idején, / e tiltott házban, akkor is rejtegetlek, / ha meghalnék magadban sirathatnál engem / fal mellett visszalopózva, lábujjhegyen, / hogy senki se lásson, / úgy szólítalak, hogy meg ne hallja senki*”. És megfogalmazódik a diktatúrák korának alapmondata: „*s fölbontatlan gyászjelentés minden telefon*”.

Mégis, a vers megtalálja egészséges ellentétjét: „*mert erős vagyok általad, sérti őket e szerelem*”. A szerelem felszabadult vallomásos izzását állítja a tiltások ellenébe: „*szeretlek mint a kiscsikókat fehér ágyékom idején*”. Így zárásában fel tud ívelni a vers: „*első szerelmesem jövetelében bíztam ennyire, / egyszál ingben, foszló fa alatt*”.

Rejtélyes? Mint akkori kötetének mesés-mitikus címe: „Rézerdő”. Szerelmes vers? Az is. Fiatalok kilátástalansága? Az is. Politikai állapotrajz? Az is: a behálózott történelmi lét szörnyű

csapdái leselkednek a fiatal szerelmesekre. De legfőképpen: az életben maradás akarásának kimondása. A „Jól vagy?” kérdésre adott titkos értelmű válasz.

Ha találhatik költő, aki a múlt idők széttartó erőit végigszenvedve, a halál torkából menekedve vénülő korban is a tisztesség példázataiként idézheti mai gyűjteményébe összes verseit, vállalva mindenkori énje sugárzását, az a legtöbbré képes, mit kortársai számára egy költő adhat ebben a nehezen értelmezhető korban. Életművét összegyűjtő könyveiben Ágh István ünnepelt klasszikusként fogja egybe a tisztességre oly igen áhítózó versvilágát. Ráérezve az állandóra a változóban. Remélve más sorsot, talán megkeseredett mondatok nélküli életet az unokáknak és unokáink unokáinak. Nemzet és egyén így ér össze, felelősséggel átfogva az elkövetkező nemzedékeket.

Utóbbi köteteit olvasva meggyőződéssel tehettem fel a kérdést: zavartalanul egybelátni teljes életét hány embernek adatik meg manapság? Felidézni kölyökkutyakori önarcképét, vállalni felnőtt önmagát, és összegezni kései érettségét? Ágh István verseiben olyan ember arca tűnik elő, aki meri élete minden percét külön-külön vállalva felmutatni – és ebből összegyűjtött verseiben nem torzkép, magyarázkodás, hanem hiteles életút, hihető harmónia sugárzik. A harc mezején 1956-ban eltiporták a nemzeti és személyes szabadságot, majd a szabadulás helyett a globalizációt kiszolgáló multikulturális támadás évezredek értékeit veszélyeztet. A valahai bölcsész túlélésének ára: végig kellett szenvednie, hogy a falvak kiüresedtek, a városok menekülttáborra duzzadtak, a nemzedékek elszakadtak egymástól, és veszélybe került a családi összetartozás rendje. Ágh István versei ezzel szemben a pusztulás, az útvesztők és árulások ellenében a nemzeti lét féltésének érzékeny megszólalásai, az emberi méltóság világitótornyai.

Isten hív, de sohasem kényszerít

„A függöny nélküli ablakon át
régóta látom egy kis csillag remegő sugarát.
Nem alszom. De a Nagyszombat és Húsvét közötti
éjszaka nem az alváásra lett.”
(Paul Claudel: Húsvét éjszakája)

A XXI. Szent István könyvhétre jelent meg Szabó Ferenc SJ: *Paul Claudel és konvertita barátai. Válogatás Claudel műveiből* című kötete.

Szabó Ferenc jezsuita páter a XX-XXI. századi magyar vallásos szellemi élet egyik meghatározó személyisége. A magyar értelmiség tájékozódását irányítani, befolyásolni képes személyiség. Teológus, filozófus, költő és – kisebb írásaiban is az olvasóit magával ragadó érvelő kritikus-ismertető.

Az itthon is rendkívül sokak által olvasott, szeretett, de külföldön talán még többek által ismert szerző hatvan évvel ezelőtt, huszonegy éves korában 1953-ban lépett be a jezsuita rendbe.

1956. november 26-án, a forradalom leverése után egy rendtársával, egész napos gyaloglással érkezett Ausztriába. Kilenc hónap noviciátus után Sankt Andrásból Belgiumba kerül tanulmányi folytatására. 1962-ben szentelik pappá. 1964-ben rendje Párizsba küldi a teológiai doktrátus megszerzésére. Útja ezután Rómába visz, ahol 1967. január 1-jétől a jezsuiták által vezetett Vatikáni Rádiónál negyedszázadon keresztül szolgálja a Szentszéket és hazánkat.

Hatalmas missziós munkát végzett, az éter hullámain át szóban, és a hazaküldött köteteknek sorával írásban. Ezek a művek törték át azt a „szellemi vasfüggőnyt”, amely megakadályozta, hogy a magyar egyház bekapcsolódhasson a világegyház vérkeringésébe. Az első sorozat a II. vatikáni zsinat szellemét, tanítását közvetítette. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy ezeknek a sorozatoknak a többségét már olvashattam. Férjemmel együtt 1980-ban előbb Budapesten a hungarológiai világkongresszuson, majd egy hónappal később Rómában találkoztunk vele személyesen. Attól kezdve dedikáltan

érkeztek az új kötetek, melyek hazatérése, 1992 óta, az itthon megjelentekkel szaporodtak.

Paul Claudel költészete végig kísért életemen — ezzel a ténymegállapítással kezdi a legújabb kötetét. A könyv összeállítására talán a *Le Monde* 2012. július 28-i számának kulturális rovatában közöltek indították, melyek Claudel életének csak az „árnyoldalait” hangsúlyozzák. És a hangsúly itt a „csak”-on van.

Szabó Ferenc tájékozódását mind gondolkodásában, mind költészetében mindig is talán Claudel határozta meg leginkább. Csakhogy éppen ez a Claudel-kép sohasem volt egységes valami. Értékelése, magyarázata állandó változásnak volt kitéve. Hogyan lehet egy írói-gondolkodói-emberi jelenség aképpen sorsdöntően meghatározó, hogy közben a róla alkotott kép állandó változásnak van kitéve. Szabó Ferenc emberi-írói személyiségének nagy értékét éppen ez adja: a viharos érzelmi tengeren vergődő ember képletéből hogyan tudja a maga – és olvasói – számára az eszményt kialakítani. Eszményt? Igen! Hiszen az ember a viharos tengeren vergődik, példáit a hozzá hasonlóak közül kell kiválasztania. Megszeretnie. Vállalhatóan elfogadni. És továbbadni. Szabó Ferenc erre vált képessé a Claudel-kép állandó változásait szemmel tartva, követve. Legújabb könyve ezért tudott valóban új ihlető lenni régi olvasói, kedvelői számára is.

„Nagy feltűnést keltett két Claudel-életrajz: Gérald Antoine *Paul Claudel ou l' Enfer du génie* (Laffont, Párizs, 1988) és Marie-Joséphine Guers *Paul Claudel* (Acres Sud, 1987) című könyve. Míg az utóbbi női érzékenységgel megírt életrajz, Antoine monográfiája az életrajzi keretben feldolgozza Claudel egész költői-írói művét is.

Mindkét szerző fényt derít a »megtért« Claudel 1901-1905 közötti életszakaszára, amikor a *Déli osztozás* hősnőjének, Ysének valóságos alakja iránt érzett szerelme miatt pokoli kínokat szenvedett.” – olvashatjuk már a 2002-ben megjelent *Szavak alkímiája* (francia, olasz és német költők) műfordításkötetében. Tehát nem közöl újdonságot a 2012-es összeállítás, a probléma az, ahogyan közli. Ez a dráma ugyanis küzdelmes hitét, az pedig egész életművét meghatározza Claudelnek, a „vagy emberének”. Küzdelme a nő és az Isten szerelme között folyik.

Ugyanis Claudel esetében nem megtéréséről, hanem megtérésekről kell szólni. Az első megtérés, ami 1886 karácsonyán a Notre Dame székesegyházban történt a vesperás alatt, nem volt olyan pontszerű, ahogyan azt sokáig hitték. Marie-Joseph műve pedig főként az árnyoldalakot emeli ki életrajzában, és ezzel némiképpen világnézetét és hitét eltorzítja. „Gérald Antoine Claudelje nem teljesen az enyém, és mégis élvezettel egy szuszra elolvastam ezt a bőséges és igazi életrajzot, amely – minthogy nem volt semmi elkendőzni vagy leleplezni való – csak arra törekedett, hogy levegye a halotti leplet a hieratikus és merev vonásokról.” – írja a „pogány” Claudel igazi megtéréséről szóló kötet recenziójában X. Tillitte francia jezsuita, aki személyes kapcsolatba lépett Claudel családjával is.

Isten alázata és szenvedése című művében F. Varillon SJ, aki nyolc év munkájával állította össze Claudel naplóit, ezt írja: „Ha én baráti szeretettel szeretem Claudelt, amint csodálom is, ez azért van, mivel műveiben, különösen is *Naplójában* tallózva az alázatosság világos jeleivel találkoztam. 1900-ban Ysé karjai megfojtották fiatal gőgjét: felismerte benne a »nagy megalázót«. Ami a hiúságból ezután még megmaradt benne, az már nem zavart. Mivel ezt a hiúságot mint fogyasztékosságot élte meg, Claudel nem azok közül volt, akiről Péguy ezt mondta: »elmulasztják, hogy hibázzanak« ('manquent de manquer'). Sokan ezt nem látták. Csodálják Claudelt, de nem tudják szeretni.”

„Bevallom – írja ebben az új kötetében Szabó Ferenc – a *Déli osztozás* háttérének történetét megismerve újra megszerettem Paul Claudelt. Ysé és Mesa szenvedélyes szerelme, szakításuk, a megcsalt szerető (Claudel) gyötrődése és egy életen át tartó bűnbánata meghatott. Mert ezt is tanúsítják naplójegyzetei, amelyek Francois Varillon SJ jegyzeteivel jelentek meg.

Egyetértek Xavier Tillitte jezsuitával: az 1901-1905 kínai krízis felforgatta ugyan a diplomata költő egész magánéletét, de nem csorbította katolikus hitét. A hívő és bűnbánó Paul Claudel azt vallotta Szent Pállal (Róm 8,28) és Szent Ágostonnal, hogy az Istent szeretőknak minden a javukra válik, még a megbánt bűnök is – *omnia cooperantur in bonum – etiam peccata.*”

A könyv második részében Claudel költeményeiből és drámáiból készített saját műfordításainak válogatását is ennek a költő iránti még erősebb, még megértőbb szeretetnek a jegyében adja közre.

Nagy részében régi írásait tartalmazza az új kötete Szabó Ferencnek. De izgalmassá teszi azok számára is, akik esetleg már ismerték, olvasták az esszéket, az a mód, ahogyan rendezte azokat. Nemcsak Claudel megtérésének történetét mutatja be, de szellemi kisugárzását is kortárs művész barátaira.

Az istenkereséses hit és a hitetlenség misztériumát vizsgálja filozófiai és teológiai szempontból. A XX. század elejétől a kereszténység történetének azt a fontos szakaszát követi végig, amely nagy spirituális megújulást hozott a konvertiták tanúságtétele és „térítő” tevékenysége által a szekularizáció, az egyházellenesség idején.

A Hit Évében minden mai keresőnek ajánlható a kötet, amely a megtérés, a hit és a hitetlenség témakörét vizsgálja, nemcsak a megtérő Paul Claudel, de a kötetben ismertetett társai életén és művészi alkotásain keresztül.

(*Szabó Ferenc SJ: Paul Claudel és konvertita barátai. Válogatás Claudel műveiből. Szent István Társulat, Budapest, 2013*)

Hogy kerül a Ferenc Jóská-s porcelánbögre a sublóra?

A múltó idő néprajza

Nagy a valószínűsége annak, hogy jelen írásom nem fog osztatlan sikert aratni sem a szakma, sem a „szakértők”, néprajzi gyűjtők, sem pedig a nagyközönség körében. Mégis van bennem egy belső készítés, ami talán a kutatással töltött jó néhány évtizednek a hozadéka és arra ösztönöz, hogy tárgyunkról, a néprajzról, és tárgyáról, a népi kultúráról, illetve annak hordozójáról, a parasztságról tegyek néhány általam fontosnak tartott megjegyzést. Azért gondolom fontosnak a kérdést, mert a tárgyilagosságot helyett, sokkal inkább a romantikus parasztságkép lebeg sokak szeme előtt itt a bácskai és bánági rónán, meg valljuk be, azon túl is. Ez a parasztságkép részben idealizálja magát a népréteget és hovatovább az ősiség őrzőjének, továbbörökítőjének tartja még ma is.

Régi történet ez, és talán eszembe sem jutott volna, hogy tollat vegyek a kezembe miatta, de nem is olyan rég, egy részben ebből eredő vitának voltam fültanúja, amely vita végül írásra készített.

Felidézve korábbi ismereteimet, no meg a témával kapcsolatos tájékozódás is megerősített abban, hogy mégis meg kell szólalni az „ősiség” tárgyában.

Érdekes, hogy kontinensünk társadalmában szinte mindenütt feltűnik ez a szemléletmód, sőt „Egész Európában kétkedés nélkül el volt terjedve az a feltételezés, hogy a helyi, paraszti kultúrákban »ősrégi« hagyományok maradtak fenn.” – írja Hofer Tamás. Nota bene: ezek a hagyományok – például a gazdálkodás eszközei – a szűkös anyagi lehetőségek okán is konzerválódtak. Egészen egyszerűen, nem volt anyagi lehetőség a korszerűsítésre. Mindebből aztán azt a következtetést vonták le a kutató elődök, hogy a parasztság mint társadalmi réteg elzárkózik az újítások átvételétől, vagyis az ősi tudásanyagot, eszközkészletet őrzi és örökíti tovább.

Ennek a társadalmi axiómának a meggyökeresedését a paraszti rétegek viszonylagos zártságára, különállására és belső törvényszerűségeire, valamint az általuk hagyományozódott tudásanyag eredményezte. A magyar társadalomban kialakuló parasztságkép szorososan összefonódik a paraszti polgárosulással, ami az 1848-as jobbagyfelszabadítással kezdődött és a dualizmusban bontakozott ki. „Ekkor teremtett magának a parasztság olyan kulturális arculatot, amely ugyan belsőleg sokrétűen differenciálódott, de a mai ismereteink szerint a korábbi és a későbbi állapotokhoz képest karakteresebben megkülönböztette más társadalmi osztályoktól és rétegektől.” – írja Kósa László.

A fejlődés íve Trianonnal tört meg, hiszen az új állam, a későbbi királyi Jugoszlávia polgárosodása alacsonyabb szinten állt, mint a bekebelezett területeken élőké. Így valójában vidékünkön a 20. század első fele a paraszti rétegek számára egy újabb kulturális és társadalmi útkeresés volt. Ennek a kulturális útkeresésnek az egyik állomása a Gyöngyösbokréta, de erről később ejtünk szót.

Nos tehát, hagyomány és ősiség! Érdekes megállapítást tesz Viski Károly a népi kultúráról: „Ma már messzi kell mennünk – írja a két háború között megjelent Magyarság Néprajza tájékoztatójában –, ha a falu őszabású életével, a népelet régi formájával akarunk találkozni.” Majd nem sokkal ezután hozzáteszi: „A falu házsora, embereinek öltözete, étele-itala, munkamódja, beszéde és muzsikája, lakodalma és temetése, egész közösségbeli élete olyan egyforma, mint ha a közösség tagjainak tilos volna a szokott, szabott kereteket áthágni.”

A fenti idézet azt sugallja, hogy a néphagyomány statikus állapotú, változatlan örökség! Egyébiránt mindezt még sokan megtoldják azzal, hogy az ősiség jelzőjét is ráaggatják. Ezek után

a kevésbé tájékozottak hajlamosak azt gondolni, hogy a 19-20. század népi kultúrája azonos a honfoglalás korival, vagy elemeiben még annál is régebbi. Ha mindez igaz volna, akkor hogyan lehetséges az, hogy Viski szerint is, már a 20. század első felében „messzi kell mennünk”, ha a falu „ószabású életével” akarunk megismerkedni? Ahogyan minden a társadalomban, úgy a népi kultúra is változott és változik – régi szokások halványulnak el és helyükbe újak jönnek. Korábban is így volt ez – gondoljunk csak a német nyelvterületről érkező karácsonyfa-állítás szokására – és ma sincsen másképpen, talán csak felgyorsult a világ körülöttünk és előbb gyűrűzik be minden a Kárpát-medencébe, előbb, mint korábban. Így némi ellentmondást vélek felfedezni Viski egy bekezdéssel korábbi állítása és alábbi sorai között: „Az az érzésünk, mintha a falubeliek egyéni életének minden számba vehető mozzanata korlátok közé volna szorítva, mintha az egész népeletet valami titokzatos, tudat alatt élő, íratlan törvény szabályozná.” Ezt a szabályozást kezdte oldani a réteg polgárosulása és jól tudjuk, hogy az íratlan szabályok a 20. század második felében, Kelet-Közép-Európában a szocializmus idején, míg Nyugat-Európában a kapitalizmus égisze alatt bomlottak, engedtek a szorításból, hogy azután a közösségi szokások is, a társadalommal együtt, elemeikre hulljanak szét és a közösség helyett az egyén kerüljön előtérbe.

Sokan és sokszor siratták el a néphagyományokat, és legalább annyian fedezték fel újra azokat. Legyen itt elég két példát említeni – mindkettő húsvéti locsolkodás –, az egyik horgosi, a másik gombosi. A kettő jelképesen átkarolja a két víz között. Mindkét falu művelődési egyesülete felelevenítette a legények korábban megvolt húsvéti locsolkodási szokásait. Hát ennyire statikus a népi kultúra! Liszka József egy helyütt azt írja, hogy a korábban megszűnt farsangi alakoskodó szokást a falu iskolaigazgatójának köszönhetően élesztették fel, méghozzá egy korábbi tudományos munka alapján volt mindez lehetséges.

Így a korábbi, majd mindenki által ismert szokások helyébe régiek/újak, korábban ismertek vagy éppen ismeretlenek jöttek, jönnek folyamatosan. Jönnek, az egyén közvetítésével – például az adventi koszorú mára sikertörténet, jóllehet német protestánsok terjesztették el és a 20. szá-

zad első felében még csak Bécsig jutott, vagy a halloween töklámpása is sok helyütt látható már a bácskai kertekben, kapuoszlopokon, bár csak a 21. század első évtizedében kezdett terjedni – és bekerülnek a lokális közösségi kultúrába, azután néhány év vagy évtized múltán már mint a hagyományba épült szokásokra fog rácsodálkozni tudományunk.

Igen, rácsodálkozunk, mert még mindig nem fordítunk kellő figyelmet a jelenkutatásra. A kérdés tehát az, hogy ezeket a változásokat követi-e, feljegyzi-e tudományunk, vagy folytonosan az események után kullog csupán!

Az is nagy kérdés, hogy maguk a néprajzkutatók hogyan viszonyulnak mindehhez?! Feladata-e a kutatónak, hogy befolyásolja a társadalomban zajló eseményeket, vagy elég, ha a látottakat, hallottakat lejegyzik csupán? Nem gondolom, hogy bárkinek is eszébe jutna levetetni a tisztaszoba szublótjáról azt a porcelánbögrét, melyet Ferenc Jóska pofaszakállas portréja ékesít! Mégis, ha jól meggondoljuk, polgári közvetítéssel érkezett a csecsebecse a parasztház puritán szobabelsőjébe. Talán itt kell szót ejteni népviseletről, néptáncról és népdalról, ezért a Gyöngyösbokréta mozgalom megkerülhetetlen a kérdés szempontjából. A két háború közötti kisebbségi sorsnak sok nyúge volt. Nyelvében és hagyományaiban is megnyomorították a magyarság tömegeit. Ebből az emberpróbáló helyzetből egy kitörési lehetőség volt a mozgalomba való bekapcsolódás. A viselet korábban természetes velejárója volt a falusi társadalomnak és elsősorban a társadalmi rétegek egységes formanyelv-ként működött. Kifejezte viselőjének a falu társadalmában elfoglalt helyzetét. A színek és díszek mutatták, hogy leány, menyecske, gyermekes édesanya, özvegy vagy idős ember-e a viselője.

A fent említett korban már újabb identitástartalommal egészült ki a viseletnyelv: a nemzeti identitást is kifejezte!

A 20. század második felében a népviselet egyre inkább visszaszorult és helyébe egy olyan köznapi, praktikus viselet került, mely viselet a globális polgári ízlésvilágot terjesztette, és aminek az lett az eredménye, hogy gyakorlatilag egységesült Európában az egyén köznapi ruházata.

A korábbi „népviselet” kiszorult a társadalom mindennapjaiból és jószerével újra kellett teremteni rituális alkalmakat, mint amilyen az aratóverseny, a szüreti bál vagy a korábban említett locsolkodás, illetve a különböző szemlék és fesztiválok, ahol viseletként újra megjelenik egy réteggaléria egykor volt sajátja, a parasztság viselete. Az újbóli megjelenés azonban már a nemzettudat kifejeződése és nem a korábbi társadalmi réteggaléria megmutatása.

Az etnikus reprezentáció természetes velejárója olykor a „magyaros viselet”! Azt is el kell fogadnunk, hogy a piros pártás, mellényes, a szoknyán nemzetiszín szalagokkal díszített és piros csizmás együttes alkalmanként a népviselet helyére lép, mert az (az egyén megítélése szerint) nem hangsúlyozza eléggé viselője magyar voltát. El kell fogadnunk, hogy e tekintetben is társadalmi jelenséggel állunk szemben, méghozzá olyannal, ami a 19. században gyökeredzett és végigvonult az egész 20. századon.

„Ez a jelenség ma már világméretű – írja egy helyütt Voigt Vilmos – (...) a harmadik, sőt a »negyedik« világ köreiben is általános a turistaművészet, az etnikus művészet-szúvenirkészítés egybefonódása.”

A viselet jelensége mellett van egy újabb eleme is a délvidéki magyar népi kultúrának, mégpedig a kopjafa. Mivel írásom keretét szétfeszítené a jel történetének részletes leírása, ezért csak annyit jegyzek meg róla, hogy Erdély és a Felvidék őrizte meg a magyarság számára ezt a valóban archaikus sírjelet és vidékünkre a faragótáborok hozták el nem is olyan régen, mintegy tíz esztendeje. Ma már sok településen találunk kopjafát, főként emlékműként állítják őket, de van, ahol utcatáblát is tartanak. Sikerük abban rejlik, hogy egyértelműen a magyarság szimbólumaként tartják számon a díszesen faragott faoszlopokat. Az újból megtalált kulturális gyökök szimbólumává nemesedett tehát az egykori sírjel!

A példákon keresztül arra szerettem volna ráirányítani a figyelmet, hogy a kulturális gyökök elvesztése vagy feladása átmeneti jelenség csu-

pán egy nemzedék életében, hiszen láthatjuk, hogy mindig jönnek generációk, melyek újra felfedezik az etnikus hagyományokat. Igaz, mindez azzal is jár, hogy sok esetben a maguk képére és hasonlatosságára formálják át azokat.

Mindezen jelenségek számbavétele után napjainkban is aktuálisnak érzem mindazt, amit Herrmann Bausinger, a *Népi kultúra a technika korszakában* című művében fogalmazott meg: „A népi kultúrát akkoriban – 1961-ben megjelentekre gondol – az összkultúra tradicionális részeként határozták meg, melyet (még) nem értek el a modernizációs impulzusok és kifejezésformák; a néprajzra – az itt illetékes tudományra – pedig úgy tekintettek, mint ezen örökség konzervatív pásztrolására.”

A hagyományok feletti örökös – úgy vélem – a lokális közösségek feladata, hiszen e közösségek alakítják azt a sokszínű és sokszor megfoghatatlan valamit, amit népi kultúrának nevezünk.

Jóllehet Bausingert idéztem, mégis azt kell mondanom, hogy a néprajztudomány is változik, mégpedig lényegileg: „A legfontosabb fejlemény, hogy az utóbbi 10-15 évben teret nyert az európai etnológia gondolata, amellyel a szak véglegesen túllépett a vizsgálódás nemzeti keretein.” – írja Paládi-Kovács Attila *Tárgyunk az időben* című kötetében. Úgy tűnik azonban, hogy ez a szélesebb horizontú tudományos gondolkodás hozzánk még nem jutott el.

Arról se feledkezzünk meg, hogy hány jegyző, tanító, kántor és pap alakította éppen azt a hagyományt, mely felett most annyian „örködnek” és „védik” épp azokkal szemben, akik teremtői vagy hordozói! Parasztságot nem is merek írni, mert jelesül már inkább utóparaszti hagyományok vannak, de vannak még, melyek helyébe a most kialakulóban lévő agrárállakozói réteg léphet...

Úgy gondolom, hogy sem minden oldalról körüljárni, sem pedig kimeríteni nem lehet a kérdéskört, főképpen az eltérő szemléletmód miatt, ezért csak abba hagyom, nem pedig befejezem mondandómat!

Cédulák I.

- vagy véletlenül élünk és véletlenül halunk meg, vagy pedig terv szerint élünk és terv szerint halunk meg... Ma már csaknem elfeledtük **Thornton Wilder** nevét, pedig lenne tőle mit olvasni és főként tanulni ma is. Bűbájos meséjében, a **Szent Lajos király hídjában** olvashatjuk azt az egyenes kérdést, melyre látszólag egyértelmű választ kell, vagy lehetne adni. Kivált, ha az ember megvénült s látott már egy s mást a világban. Magyarán **rend van a Teremtésben, vagy...** Ám az egyenes beszéd rögvest bizonytalanná válik, amikor csúfondárosan azt is hozzáteszi az író, hogy némelyek szerint olyanok vagyunk mi az isteneknek, mint kisfiúknak a nyári legyecskék: annyit csapnak agyon közülük, amennyit akarnak. Mások viszont azt hirdetik elszántan: egyetlen verébfinek sem hullik ki egyetlen tolla anélkül, hogy Isten ujjá ne érintené... na most akkor hová álljunk tiszta fejjel, egyenes derékkal...

- mutatkozhat kapcsolat életcélunk beteljesülése és a Halál érkezése között? Vonzó lehetőség, de gyakorisága erősen kétséges. Már csak azért is, mert **legtöbbünk a mások számára is látható nagy célokat nélkülöző életet él.** Az már inkább köznapi, hogy az erősen összeforrott párok egyik tagja, ha elmegy, a maradó lélekben, vagy akár testével is, hamar követheti. Ha a párkapcsolat úgymond domináns fele előbb távozik e földi világból, a véleményéhez, de személyéhez is igazodó alárendelt társ magára marad, s mert hiába vágyódik szokott helyzetébe vissza, könnyebben engedelmeskedik a túlannról megannyi formában érkező hívásnak. A túlvilági sürgetés észlelése, értelmezése természetesen lélekfüggő, érzékenyebb és silányabb, vágyódó és ittlévő, tuskó és harangvirág váltakozik ezer alakban. A két világ létezik, összetartozik és ezernyi módon, megannyi szállal át- meg átköti egymást. A társkövető halálokban talán az emberi személyiség formálásának korlátai is mutat-

koznak! Hiszen az emberek gyakran nem alakíthatók oly mértékben, mint a változott élethelyzet megkívánná. Akkor valójában személyiségének életidegen merevsége viszi sírba az itt maradtat? Halottaink emlékként velünk maradnak, ki miként, de tovább él körülöttünk, bennünk, olykor már-már zavarón is jelen van életünkben. Sokan kérik elvesztett társuk segítségét, közbenjárását az Égi Fejedelemtől, az Angyal jóindulatának elnyeréséhez. **Nékem a kérés nagy szégyen, adjon úgy, hogy nem kérem...** Nagy László ír ily kevélyen, ám valójában fohászodik ő is.

- nyomasztó felismerés, de a mai Európában minden igazán nagy, szellemi célokat követő vállalkozásunkat széttöri a vezető képviselők műveletlensége. Előítéletek, politikai ideológiák foglyaként, a klasszikus európai kultúratörténet ismeretének hiányában nem lehet felépíteni a nemzetállamokat összefogó, a gazdasági haszonnál magasabb rendű értékeket célzó Uniót. Ilyen tudásból kellene példát adni választott vezetőinknek, akiktől ez az életelv mint követendő gyakorlat, mérték és irány „leszivárogná” a „pór-néphez”, hozzánk, akik alant vagyunk és így vagy úgy, de még választjuk urainkat. Másként szólva, Európa soha nem volt önkéntes és demokratikus egyesülését nem lehet fölépíteni erkölcsi éthosz nélkül, mert ennek hiányában csak pénz-ügy marad a vállalkozás, befektetés és hozam, veszteség és leépülés, kő és homok. Manapság azonban lent és fönt tömegével élünk a mindennapokat átható erkölcsi parancs, Jó és Rossz világosan különböző mássága nélkül. Halálos mérgező faszeszt adnak el gondtalanul a csehek-nél, olcsóbb lóhúst kevernek marhahús közé német és francia nagyüzemekben, ezt nemzetközi kereskedőláncok világszerte szétterítik. Tonna-szám tárolnak életveszélyes romlott húst nálunk és más országban is, amit ha lehet, eladnak, ha nem, csak azért nem, mert véletlenül lebuknak

készítőik vagy eladóik... Nincs üzleti lelkiismeret, sem erkölcsi aggály, s bár megtévesztik, becsapják vevőiket a sötétből, ismeretlenül, de mindent fölülír a személyes haszon.

- Churchill korábban mindenhatónak tartott mondása a demokráciáról „ugyan költséges és időigényes, de máig nem találtak fel nála jobbat” - ma már nem tűnik csodaszernek. A nép nyakába dobni a felelősséget: döntsetek ti, mert együtt bölcsőbbek vagytok, mint bárki más – látványos hamisság. Az istenadta nép, a nagyérdemű közönség, csak akkor tudna felelősséggel jó döntést hozni, ha hatalmas, tájékozott tömegként viselkedne, amihez viszont távolról sincsenek meg a feltételek. A vezetésre jelentkezők nagy hányada Nyugaton csak úgy, közönséges hordószónok, akik részelni kívánnak a Hatalomból, jobbára önös érdekből. Felkészületlenségük közismert, ezt választóik is tudhatnák, ha képesek lennének átlátni a szónoki szövegből épített paneleiken. Ám a választók jelentős hányada csak önmagára figyel, elfogult, indulatos, közéleti témákban tudatlan, érzelmei befolyásolják. Mint az újabban szárnyra kapott szólás hirdeti: van az a Pénz... a szegénynek talán elég egy jó ebéd, némi készpénz és annak adja voksát, akire hallgat. A bizonytalan tömegek szinte kínálják magukat: adj valamit, hogy rád szavazzak! Másik oldalról: fizess meg, hogy képviseljem érdekeid, te árnyékban maradhatsz. Churchill, mint véget nem érő háborús kötetek tanúsítják, kiapadhatatlan íráskényszerrel áradozott elsősorban önnön vezetői képességéről, a Brit Birodalomért oroszlánszívvel küzdő katonáról, személyes bátorságáról és lebíratatlan győzni akarásáról. A szavalatokon kívül, a Birodalom vezetésében gyakorolt demokráciáról nem olvasni memoárjában. Valamit talán az is elárul e valóban kivételes képességű emberről, hogy bár megnyerte a háborút a nyugati hatalmaknak (Sztálin atyuska igen aktív, talán meghatározó támogatásával!), de a győzelem után pártja vereséget szenvedett. Churchill diktatórikus híre ezt megakadályozta... Különben meg az is jó a demokráciában, hogy arra szavazol, akire lehet, tehát aki szerepel a szavazólistán. Az a szép a demokráciában, hogy választáskor a maffiózó, a bűnöző, a tolvaj csaló is demokrata! A börtönben is szavaznak, a csökkent értelműek is választanak, mégsem akad

ki senki az eredményen, elvégre a demokrácia legfőbb jellemzője: a Vélemény szabad! Már ha addig veszködsz vele, amíg találsz magadnak egyet.

- tavaszodó bejegyzés: még nálunk vannak a varjak, de már kiabálnak nagyon és nyakukon a fekete tollruha, ha rásüt a nap, szivárványosan csillog. Rövidesen elindulnak az Urálba, várják őket az otthoni erdők. Néhányan egy darabig még kitartanak a városi kosztón, de utóbb ők is szárnyra kelnek. Elmúlt a Tél, talán kezdődik a Tavasz. Biztosat azonban csak utóbb mondhatok. Már ha akkor is...

- ha kérdenék (de nem!) ki- vagy lecsereálnél valamit valamiből itt a végén? Halottaid ugyan maradnának már végleg odaát és fiatalabb sem lehetnél, s olyan hívságokról, mint Tudás (ugyan miről?) vagy éppen kis leskelés előre a Jövőre, netán visszafelé, oda a ködfátylak mögé rejtett Múltba – már szó se essék... ilyen útra az Angyal nem emel szárnyaira. Ám mégis, ha kérdenék: maradnál védett zugodban, rakni rossz lábaid egymás után, mint volt tavaly, de évtizede is, kelni-menni, mindig bogozni, szálazni a csomót, feledni a régi lecke unalmát, tenni mit lehet, de vitézül – vagy... imbolygó szárnyaiddal egyszer végre kiugrani a hívogatón süvítő szelekbe? Inkább megvárod, míg kilöknek? ...még téli ág verdes ablakon...

- zokogásba rándult arccal, mintha föld mélyéről jönnének a szavak, felszínre tör a Múlt. Csillapíthatatlan érzések, fájdalom, sérelmek, soha nem múló megaláztatások, gyötrelmes évtizedek, **Csoóri Sándor szavával: a félig bevalott élet keserve.** Apja SS tiszt volt a háborúban, született ezermester, fegyverkovács. Sváb származása miatt besorozták a németek, évekig javította, gondozta a fegyvereiket. Azóta számolgatni sem érdemes évek tucatjai csúsztak asztal alá, de Apja története, fájdalmai, meghurcolása, számára ma is világító fáklya. Hallgatom a lelkéből többedére kiszakadó vallomást, melyet gyermekeinek már nem tud fölpanaszolni. Minek is tenné, már nekik is érthetetlen... Múltunk szorító fogságában élünk, bölcselkedek kancsalul.

- természetesen nem cserélnék a félbolond cigányasszonnyal, aki hangosan kajabál, valami érthetetlen hadóval rohan a járdán, majd az úttestre lép és átszalad a túloldalra. Nem cse-

rélnék, jóllehet reggelente babonás félelemmel készülök, hogy baj nélkül átkeljek az úttesten és veszek némi süteményt, cipót, de akkor még csak vágyakozva néztem a tíz méterrel távolabbi kisboltra, a zöldségesről nem is szólva... Természetesen a féleszű nőszemély sem cserélne a botozó vénemberrel, még ha az nem is túr a szemetes edények mélyére - így maradunk magunkban, magunknak.

- a mai német kulturális elit egy szuper érzékeny (multikulti) része számára emberi méltóságot sértők a Grimm fivérek által gyűjtött hajdani népmesék egyes kitételei, jelzői, mert ki nem mondva, de mégis rasszisták, kisebbségellenesek. Kivált a brémai muzsikuson vannak a vájt fülű ítések kiakadva, így azután egy könyvkiadó már át is írta ezt a mesét. Hallgatom, olvasom ezt a hihetetlen történetet, és csak álmélkodok. Ilyen finnyások lettek Európa régi, új urai? Faludy versében a „foltozott irhájú német zsoldosok” mai utódai, kik két világháborút robbantottak ki, harcoltak végig és veszítettek el Európa hatalmáért, melyet, lám most egyetlen puska lövés nélkül megszereztek? Váratlanul Csoóri Sándor egy verse kerül a kezembe, az Éjszakai utazás Némethonba című **„behúzódba a fülkezugba, / Németország sebei mellett utazom / szemlesütve.”** De miféle sebek ezek, melyekre alig negyedszázaddal ezelőtt, közvetlenül a berlini fal lebontása után utal? Csak nem a háborút említi ily tapintatosan? A fasizmus mámorát, melybe belezuhant és meghempergett Goethe, Wagner, Nietzsche, Thomas Mann, és a gyermek Günter Grass nemzete... Ilyen gyorsan változtak, ma már hajdani meséiket is átírnák, nehogy szégyent hozzon megtisztult fejükre? Különben a berlini falat is végleg lebontanák, mert kellene a hely végre elegáns belvárosi villákat építeni...

- a modern tudomány művelői nem kerülnek szembe olyan kérdésekkel, mint az atomelmélet alapvetését elvégző Heisenberg és kortársai. Akkor még Einstein végső ellenvetése az elemi részecskék alapját képező összetevők körében érvénytelen oksági összefüggéssel szemben az volt, hogy **Isten nem kockázik!** Magyarán nem bízza teremtett világát a véletlenre. Manapság Hegel csúfondáros szavai igazak: **miután a „világszellem” jelenlétét a gondolkodók fölismerték, nincs további értelme a kutatásnak,**

legfeljebb a ganaj közt lehet kotorászni. A modern dialektika atyjának eszébe sem jutott a tudományt gyakorlati célokra használni. Azóta megfordult a szél és a kutatóknak azért fizetnek, ha olyan fölismerésre jutnak, ami hasznosítható pl. a gyógyszer-, katonai s energiakutatásban. Így a világban ma dolgozó biológusok hadseregei már régen nem töprengenek Darwin fétissé tett „fejlődéelméletén” hanem robotolnak a laborban és gályáznak a képernyők előtt. Olyan kérdés fel sem merül számukra, hogy vajon komolyan gondolhatja valaki az élő szervezetek hihetetlen bonyolult alakzatainak spontán kialakulását? Csak úgy magától létrejött mindaz, aminek megfejtésén, szétszalazásán nemzedékek dolgoznak, s még mindig beláthatatlan távolságra vannak a megoldástól... Nem töprengenek a „végső” kérdéseken, csak gályáznak, és szent együgyűséggel hiszik, hirdetik a világ megismerhetőségét. Íme a diadalmas emberi értelem termékenyítő önbeporzása. **Isten elvonult, az Ember egyedül is boldogul. Vagy nem.**

- 97 éves a gyergyószentmiklósi Jenő bátya. Elmeséli az életét, persze dió-, sőt mogyoróhéjban. Érettségiig magyar nyelvű iskolák, akkor Lenin szavával a „népek börtöne” Monarchia összeomlásával, a román többségi nemzet győzelmet arat saját hazájában és egyik hónapról a másikra csak románul lehet maturálni. Következnek a Bécsi döntések, amikor máig feledhetetlen érzéssel a gyergyóiak is visszakerülnek Magyarországhoz. Ezt Jenő bácsi Hitler szörnyű zsarolásának nevezi magyarok s románok felé egyaránt, majd rájuk zúdul a háború, aminek hadifogsága után az amerikaiak átadják a legyőzötteket a román hatóságoknak. A fogadó bizottság őrmestere piactéri akasztással fenyeget, hiszen **„felszabadítónk ellen harcoltatok fasiszta bitangok!”** Jenő bácsi fiai tragikus halált halnak, de „kárpoztul a Sors” unokákat és dédunokákat adott neki és feleségének. Most sem kérte magyar állampolgárságát, lévén ő mindig is magyar volt, s maradt. Ennyi a története, s mert olyan rút őszi eső szítál, még ahhoz is lélekerő kell, hogy elbeszélése után elzárjam a rádiót. Érzéseink is megkötte, hiszen együtt éltünk s még fogunk is egy darabon románok, magyarok, ha engedi az Ég. Következtetés? Felszabadítóink birodalma összeomlott, a mai németek rég megtagadták

atyáik eszményeit, a román állammal ismét egy alakulatban vagyunk, ezúttal Brüsszel a főváros, és Jenő bácsi még megélte: az internacionalizmus (v. ö. globalizáció) átmeneti visszaszorulása idején a Magyar Rádió nyilvánossága előtt, visszanezhetett székely életére. Kevéske jó, de meg kell becsülni.

- annak idején úgy tanultuk: **légy jó mindhalálilig!** Nem egy nagy program, de betarthatónak látszott. Elég, ha jó leszel, a többi jön magától. Arról senki nem beszélt, amint a Jó, azonképpen a Gonosz is belül van. Egyazon lélekben lakozik mindkettő. **Mikor melyik győz rajtad, leszel Hős vagy Bukott Angyal. Békés, derűs életű, szeretetre méltó példázatként élni – csak keveseknek adatik. Uram, hallgass meg minket!**

- itthoni menza-szakács mondja, panasolja, hogy a hazai helyzet még istenes, egy Londonban dolgozó kollégája esküszik, az ottani iskolások nem tudnak válaszolni a tényérjukra kerülő sült csirke eredetéről. **Talán a szupermarketben születik?** A népszerű dumasínházban elhangzott poén: a gyerek kecskét kiált a színész kutyája láttán. 19. századi kifejezéssel élve, a mai ember elidegenedett gyökereitől, ami iszonyú veszély. Mi lesz velünk, ha valamiért kiszakadunk, elsodródunk ettől a mesterséges, művi környezettől? Mit tennénk Robinson helyében egy magányos szigeten? Gyors úton elpusztulnánk, reménytelenül. A bibliai teremtéstörténet szerint Isten az Ember gondoskodására bízta az Állatokat, melyekkel közösen lakjuk a Földet. Mára ezt a feladatot megtagadtuk.

- a szóbeszéd szerint olykor megadatik az időtlenség érzete a földi létből távozó lélek számára. Borzongató élmény lehet, még így közelről-távolról elképzelve is. Köznapi világunkból magyarázhatatlan, földi életünk tapasztalatain túlterjeszkedő, önmagába záródó, várakozás teli, Ítélet előtti, kiszolgáltatott lélekállapotnak mondják, akiknek megadatott átélni és mégis visszatérni. Egyszeriben minden addig fontos élettény hátrébb szorul, magadra maradsz. Jövőtlen, Múlt nélküli, földi kötelékeidről elszakadt magányos révületben. Mintha Tested is lekerülne a színpadról, a Lélek által maradsz még, afféle köztes létező. Amiről ha egyáltalán képzelődöttél is valaha, megjelent neked az eleven történésektől nem szabdalt, határtalan üresség. Száraz Hi-

degben, mozdulatlan felhők között. Egyszeriben megérzed alávetettséged az Ürességnek sejtett Tornác hatalmának, mely szótlánul rendelkezik felőled, akivel történhet bármi. Az élet érzelmekkel teli folytonos lüktetése, vonzások és taszítások örökké egybeszótt, szívárványos folyondára múltból jövőbe nyúló ezer ága, az eleven Folyótól nagyon is sietősen földarabolt, mindig egymásra torlódó történéseinek partjára lökött – Ismeretlen akarat. A Lélek időtlen világába kerültél kéretlenül, ahol nincsenek események, csak a számunkra képzelhetetlen létezik talán így – öröktől fogva társtalan. **Vagyok, aki vagyok** – válaszolta Égő csipkebokrából az Úr, Mózesnek. **Teljessége felől nézve nincs is más létező.** Teremtményei, mi percemberké is, inkább leendők, éppen most, éppen itt fölbukkant alakzatok. Kegyelmeből való csoda, hogy az Ember e mindig változó, burjánzó életszövetből képes volt túllépni arasznyi létén, és hívő lelke grádicsáról megsejteni az Örökkévalót. Személyes adományként, az alkalmi Látogató visszatérhet övéhez.

- egy nyírségi kistelepülésen negyedik napja nem volt áram március 15-én (!), ezért gyertyával világítanak, továbbá napok óta hordják a havat a fagyasztókba, de így sem tudni, mi lesz a hússal, panaszzák a falusiak. A tévériporter felháborodással beszél a helyzetről, még a kameratelefont is kikapcsolatja az operatőrrel, csak hogy lássuk, milyen gyertyafényben vacsorálni. Egy nagycsoportos óvoda kislány is panaszkodik, mert villany híján nem tudnak tévét nézni, ezért késő estig kint játszanak a hóban! Csak a matuzsálemek képviselőjeként mondom, néhány százéves kortársammal úgy nőttünk föl, hogy képzeljük csak: egyáltalán nem volt televízió! Nálunk ugyan égett a villany, de akkori városszéli lakásunkban anyánk reggelente gallyakkal gyújtott be a sparheltba, a pottyantós illemhelyre pedig kijártunk az udvarra. Igaz, sok éve már emlékezni is értelmetlen ilyenre, lévén a mai élet technikai közege, viszonyaink bonyolultsága fényévek-re van attól, ahonnét jöttünk. De a márciusi hóihar rendkívüli esemény volt, és ami ezután még következhet az évtizedben, előjelei szerint az sem lesz merő unalom. Ezért is jobb lenne felkészíteni a fiatalokat: még fognak gyertyafényben vacsorázni, ha lesz mit tenni a tényérba... Ahogy emlékszem, gyermekkorom egy telén hétszám-

ra szalonnát ettem vöröshagymával, kenyérral vacsorára, de ez már disznóvágás után volt, a bőség idején.

- talán mindig is kétfélék voltunk, akár Koppány vezértől fogva, vagy előbb is... Egykor talán azért, mert nem maradhattunk „otthon” a végtelen sztyeppeken a Kaukázus hegyei alatti őshazák egyikén, hanem kényszerűen „bemozdultunk” az akkor még ismeretlen európai világba, és ez mindenkitől áldozatot követelt. Az új hazában új vallás dukált, ami még inkább megosztón hatott. Megfosztani a hittől, mely vonzalmaink legszemélyesebb választásának egyike, elhagyását erővel, fegyverrel kikényszeríteni, mást higgyünk, mint eddig, máshoz forduljunk az imával, másként, mástól kérjünk könyörgőn kegyelmet – fölé a közösség általános megaláztatásával, amelyet ellenállás nélkül elviselni embert próbáló kihívás, vagy éppen csak látszat szerinti behódolás. Eleink követték a Csodaszarvast a hajdani hazákból, a jószagú, szeretett földről, letelepítették őket egy sosem látott új világban, új istent, hitet, templomot kényszerítették rájuk tűzzel-vassal. A bezúduló térítők új szokásokat követeltek fölvenni, mindezt óriás hegyektől övezett zárt világba szorítva, ahol szüléinknek meg kellett tanulniuk másként élni, mint addig. Aki mindentől nem ébredt libabőrösen hajnalonta, sírva, bánkódva az odahagyott földrért, vízért – mindent kibírt. De a régi élet benső világa nem múlt el nyomtalan a szívekből. A mára kibogozhatatlan őshazákból örökölt véres átkok, sötét árnyak, a megszokott isteneket kérlelő ráolvasásaik, soha el nem felejtett mondókáik túléltek ezer évet! Er-

délyi Zsuzsanna ilyen „kútmélyből” kihúzott fohászokat, ősrégi, vajákos, száz évvel ezelőtt még használt mondókákat mint tüzes, eleven szövétnekeket gyűjtött a régi Magyarországon! Azok használták ezeket kapaszkodónak, akik velük vészelték át az első ezer évet Európában, a Kárpátok alatt úgy, hogy fejüket soha föl nem emelve húzódtak árnyékba. Mások hamar megtagadták a régit, ha nem is első szóra, de valamikor később. Így lett menten két nép, kétféle világ – egy hazában. A 20. században csak követtük hagyományaink: Nyugatosok és Kelet Népe, népiek és urbánusok, fölzárkózók – leszakadók, rebellisek – udvarhűek, kurucok – labancok, így ment ez felénk mindig is. Ma is itt van, újra születik Kádár népe, miközben gyürkőzik a másik oldal, s talán éppen az tragédiánk, hogy nincsenek megvallott eszmék egyik oldalon sem, csak burjánzanak a homályos elvek, kétségesek a kapaszkodók, talányosak az irányjelzők: nem tudni, valójában ki kicsoda, és mire tör. **Vak ügetését hallani / Eltévedt, hajdani lovasnak, / Volt erdők és ó-nádasok / Láncolt lelkei riadoznak.** Ennél többet ki mond felőlünk... Mint évezredet túlélte földalatti vizek: imák, ráolvasások, átkok tanúsítják, miként eleink, mi is megtanultuk mindig csöndben, mindig rejtve, de **sohasem felejtve őrizni a rigmust.** A megosztottság ezernyi alakban, hol csúf, máskor búbajos álarc mögött fönmaradt a maradék néplélekben, bujdosva saját hazájában. Vándor és Bujdosó, egyazon hazában, sokszor jó okkal, máskor csak megszokásból. Még vagyunk.

Fery Antal: Liszt Ferenc

Szent ez a hely

(Naplójegyzet)

„Uram, a hiányodtól kongó űrben fenn,/ Te tudod, a türelmünk rebellis türelem,/ most már elég, vess a bosszúnak véget,/ álmoldj ide le egy új, megigazult ítélőszéket,/ mert bűnös volt a háború és galád a béke:/ rablók, orgazdák és kupecek fedezéke,/ kapitális bűnbakként vagyunk haszonállatok,/ mert kufárszellemtől áthatott/farizeus gyülekezeté érdem s jog, hogy ítéljen,/ Uram, ne vesztegelj tétlen,/ csak pártatlan légy, ne kegyes -/ a felelősség egyetemes.” (Döbrentei Kornél)

Megnyugtatnak kissé, s eszmélésre készítetnek kortárs költők sorai viaskodásaim, gondolataim közepette. Annyi minden zúdult rám az utóbbi hetekben... Idő kell hozzá, hogy ismételten megértessem önmagammal: Nem roppanthatnak össze az elhangzott szavak, hogy az igaz út az egyedül járható, legyen bármilyen keskeny, rögös az az ösvény. „Sok gondom közt” (József Attila), mint annyiszor, az olvasásba menekültem esténként. Az Elsüllyedt földön - Szerémi szerelem Domonkos László legújabb könyve után Wodianer-Nemessuri Zoltán Végvidék című nagyregényét vettem le a mellettem lévő polcra. A vaskos könyv „történelmi hűséggel ábrázolja a Mohács utáni kor zavaros viszonyait. Illúziótlan, vad, nyers világa a túlélés krónikája. Bár a törökkel szemben az ország anyagi ereje kevés, bebizonyosodik: a végvidék áldozatvállalása nélkül ma nem beszélhetnénk magyarul (...) Pusztulás és élni akarás feszül egymásnak.” Olvasom az útravalóban.

S hogy valóban útravalómmá társul üzenete, az csak néhány nap múlva derült ki. Hálás voltam, amiért talán éppen gondviselői sugallatra, a Végvidék lapjait ütöttem föl, olvastam el a fellevezető - az írásom elején idézett - verset, amely kintartásra, küzdésre ösztönöz. Oly közeli, hiszen a mából üzen a jövőnek. Mert a makulátlanságban fogantak időtállóak: „Szólj, gondolj, tégy jót,/

S minden szó, gondolat és tett/ Tiszta tükörként fog visszamosolyogni rád.” (Vörösmarty Mihály)

Biztatva köszöntött a reggel, lágyan cirógattak az első sugarak. Valahogy csak eljutok az aracsi pusztatemplomhoz a tizenötödik emléknapi, az ökumenikus imaóra (jún. 23.), gondoltam ébredés közben. Bármennyire hihetetlen volt számomra, kénytelen voltam napokkal korábban megbékélni a ténnyel: Újvidékről ezúttal sem szerveznek közös kiutazást. A számos telefonos próbálkozásom sem járt sikerrel. Maradt az autóbusz Törökbecsére, vasárnap lévén azonban nagyon rossz az összeköttetés. Végül Vajda Jánost, az Aracs Hagyományápoló Társaság (AHT) elnökének az eligazító tanácsát kértem telefonon. Ezúttal is meg szeretném köszönni Neki és a tordaiaknak, hogy minden lehetőséget számba vettek. A javaslatukra hívtam Sziveri Géza nyugalmazott tanárt Szenttamáson.

Szenttamásiak

Barátságos hangja biztatóan hangzott. A következő telefonbeszélgetéskor már jelezte, mikorra kell Szenttamásra, a Szent Kereszt Felmagasztalása római-katolikus templom elé érnem. A templomkert hűs fái alatt Szarvas Péter plébános, aki a hetvenes években az aracsi pusztatemplomról készítette diplomamunkáját és

Sziveri tanár közösen idézték meg a pusztatemplom rövid történetét, majd az együtt imádkozás és áldás után beszálltunk a szenttamási önkormányzat autóbuszába, amelyet ezúttal is díjmentesen bocsájtott a kis zarándokcsoport rendelkezésére. A szenttamásiak ugyanis rendszeresen, évente legalább egyszer elzarándokolnak a pusztatemplomhoz, október 6-án pedig Elemérre, Kiss Ernő aradi vértanú sírjához. Kellemesen meglepett, hogy a felnőttekkel együtt több fiatal, kisiskolást is érdekel a pusztatemplom.

Utunk első állomása Törökbecse volt, ahol a művelődési házban megnéztük a Vajdasági Múzeum kihelyezett állandó kiállítását az aracsi pusztatemplom leleteiből, valamint a makettjét; hogyan kellene kinéznie a konzerválás után.

Törökbecsén az Aracs állandó kiállításán

A kiállítás újra eszembe juttatta a Zentán (április 21-23.) megtartott A műemlékek helyreállításának hasznáról és kockázatáról című nemzetközi művészettörténeti, régészeti és műemlékvédelmi konferencia reményeinket tápláló záródokumentumát. Ahhoz, hogy megvalósuljon, általános támogatást kell kapnia hivatalos körökben is! De az sem mellékes: hogyan jön létre az IPA - határon átnyúló együttműködési program, a MONATUR - Jó szomszédok a közös jövőért projektum, amelyet a magyarországi és a vajdasági intézmények együtt valósítanak meg a kulturális örökség megvédésére és népszerűsítésére.

Gondolataimba merülve szálltam be a buszba. Jólesett hallani a kislányok vidám csevegését. Huncutkodva kuncogtak a tanár bácsi jól ismert szavaira: „Csillagocskáim, mind itt vagytok?

Jelentkezzen az, aki nincs!” Aztán ismét meglevenítette a legfontosabbakat Aracsról, elmondta a programot, hogy valamennyien együtt legyenek a fiataloknak kijelölt helyen, hogy rögtönzött kiskórusban tudjanak együtt énekelni.

Nem tudom, hogy a gyerekek, a fiatalok lázas készülődése miatt-e, vagy egyszerűen a „mesetitkú aracsi pusztatemplom”-mal való találkozás közelsége miatt éreztem, hogy jobban dobog a szívem. A hozzáfűződő legendák, mondák egy részét olvastam az Aracson született Vajda János gyűjtéséből, akinek credójává, hitvallásává vált minden, ami a romtemplom megőrzéséhez kötődik. S talán a lelkiismeretem is szorongatott kissé, mert évekkorábban, amikor magyarországi vendégeinkkel együtt a pusztatemplomot szerettük volna megnézni, csak a leágazó (Törökbecse irányából) útig jutottunk, a sár és a kátyúk miatt. Az útról is lenyűgözően hatottak ránk az ársaságot méltósággal viselő romos falak, s ahogyan „Dacosan magába zárja eredetének adatait, nehogy eltulajdonítsák őket.” - áll annak a képnek az alulírásában, amelyet az éjjeli lámpa mellett tartok 1999 óta...

Már jó előre megláttuk a busz ablakain át a pusztatemplomot. Többen a mobiltelefon után nyúltak, azzal örökítették meg. Csakhamar feltűnt a pusztatemplom ismertetőtáblája is, majd a leágazás. Bevallom, csalódtam kissé az út minőségében. Valamikor, nagyon régen középiskolás koromban ilyen volt az út Szabadkától Bácskossuthfalváig, ill. Topolyáig, csak egy kicsit szélesebb. Ez épült volna az IPA-projektumból? Egyértelmű választ ugyan nem kaptam az Aracs katalógusból, útikalauzból, ami már a MONATUR projektum keretében jelent meg a Vajdasági Múzeum kiadásában, és amelyet Törökbecsén kaptunk útravalóul a kiállításon. Ebben olvasom a 34. oldalon. „A projekt és a kezdeményezések fontos része volt egy járható út építése, mellyel lehetővé vált az érdekeltek számára megközelítése, indokolja a befektetéseket és megőrzi a felújítottakat. Járható út, de annak jele nélkül, hogy veszélyeztetné a mostani környezetet.” Majd a 42.-en. „A látogatók aránylag nagy száma eddig dűlőúton jutott el erre a helyre. Törökbecse helyi önkormányzatának hála, megépült az aszfaltút, amely ezt a szentélyt közelebb hozza az érdeklődőkhöz.” Az

aszfaltútnak nyoma sincs, de a kövesút is sokkal jobb az eddigi földútnál. Az igazi meglepetés azonban a füves földterületen - ahova irányítottak bennünket - ért. Több gépkocsi volt már itt, mint kiderült, ez lenne a parkoló. S még örültem is neki, mert legalább pénzben nem kerül sokba az „újratervezés”, a záródokumentum szellemében.

Ez lenne a parkoló

– A templomnál is minden a régi – hallom kis zarándokcsoportunk beavatottabbjaitól és Vajda Jánostól, aki régi ismerősként siet köszönteni őket. Elmondja azt is, hogy csak úgy, mint immár 15 éve, most is az AHT lelkes tagjaival, tordai barátaikkal együtt hozták rendbe a pusztatemplom belterét és környezetét.

Időnk volt még elegendő az ünnepi szentmise, az ökumenikus istentisztelet kezdetéig, így bejártam az egész területet, kívül-belül. Közben érkeztek a zarándokok, a legtöbben, három autóbusszal Szabadkáról. A szélvédő üvegen a plakátról a pusztatemplom fényképe nézett vissza rám, a jól ismert betűkkel: Aracs. Lassan elfoglaltuk helyünket az alkalmi székeken, padokon, a Templomban, amelynek végtelen mennyezete a szikrázó napsütésben égszínkéék volt. Felemelő érzésként éltem meg a pillanatot, hallva amint dr. Német László SVD bányai püspök (a Gyuris László nagybecskereki plébánossal és Micsik Béla hitoktató-lektorral együtt celebrálta szentmisén) szent helynek nevezi a pusztatemplomot:

„Szent, történelmünk része ez a hely, ahol ma összegyűltünk ünnepelni. Attól függetlenül, mi készítetett bennünket, lelkünket, hogy ide jöjjünk. Történelmünket, mindent, ami fontos nekünk, megpróbálunk továbbítani az utókornak. Így ezt a templomot is, amely itt áll, dacol az idővel, az

emberi butasággal, különböző háborúkkal, mindennel, ami körülötte, vagy vele történik. A történelemben jelen vannak jeles emberek, jeles gondolatok, jeles épületek, amelyek sokak számára nagyon fontosak. Az általánosításon túl a történelem nemcsak egy nemzetnek a múltja, különösen ilyen tájakon, ahol mi élünk, ahol különbözőek a hagyományok. A nemzeti, a vallási, a politikai csoportok hathatósan átalakították, alakították ezt a vidéket, amelyet mi vajdasági bányai történelmünknek nevezünk. Ez is mutatja: a történelem nem egy abszurd jelenség. De ugyanazt a jelenséget sokan teljesen másként magyarázhatják, és ez így van, kedves barátaim, Krisztusban kedves testvéreim, a hitünk világában is. Szent ez a hely. Tehát a vallásunkkal mindenképpen kapcsolatba kell hozni. Ez a szakrális épület nem állna itt, ha őseink nem hittek volna Istenben, ha nem akartak volna Istennek dicsőségére egy ilyen gyönyörű, akkoriban egy ilyen hatalmas egyházat, templomot ide építeni. El tudjuk képzelni, milyen volt a nagysága a településnek, ha ekkora volt a temploma. A történelmi ásatásokból, forrásokból tudjuk, hogy itt egy nagy kolostor is volt, mellette kórház. Az itt élők az istenben való hittel segítettek Aracs fejlődésében, felvirágoztatásában. A szentmise elején idézettek a Szentírásból is azt mutatják, hogy a Biblia is foglalkozik történelemmel: Zakariás próféta azt mondja, sok volt a bűne a népnek, ezért majd az Isten ad neki valami újat. Szent Pál is arra mutat rá, hogy az emberiségben van valami, ami rossz, mert a történelmünket átszövi a rossz is, de van, ami ebben a történelemben nagyon pozitív, amit tovább kell vinni. S az, ami pozitív, abban nyilatkozik meg, nyilvánul meg valójában Istennek az igaz terve. Az evangéliumban pedig Péter kimondta azt, ami kétezer éve hitünknek, kereszténységünknek, vagy keresztyénségünknek az alapja: Jézus Krisztus, Mária fia, Istennek a fia, Megváltónk, aki értünk meghalt és feltámadott. Egy vallásos ember számára a múltja mindenféle rosszal együtt Jézus Krisztus kezében van. A vallásos ember tudja, hogy ebben a történelemben Isten működött, működik és működni fog. A vallásos ember tudja, hogy minden gonoszság, gonosz mellett a jó tud győzni, és győzni fog. A vallásos ember tudja azt is, hogy minden humanistával, tehát minden emberrel,

aki őszinte szívvel keresi az emberiség javát, együtt lehet építeni egy szebb, jobb jövőt. Viszszatérnék Zakariás prófétához, aki múltról beszélt, de a jövőbe nézett. A vallásos ember, ha a történelemmel, a saját népének a történelmével foglalkozik, a sok rosszban, ami történt, látja a jót is, s képes látni a jövőt. E szent hely, a pusztatemplom romjai rámutatnak arra, hogy nem csak voltunk, hanem van jelenünk, s van jövőnk. Számomra nagyon fontos dolog, hogy többéves próbálkozás után, többszöri gazdasági támogatás után sikerült egy olyan utat építeni, amelyen mindenkor eljöhethünk a pusztatemplomhoz. Öt éve vagyok itt, de már három éve mondták, hogy építik, most sikerült először végigjönni rajta. Látjuk, hogy a mostani időben is, a történelmi múltunk és jelenünk megőrzésében is sokszor hiba csúszik. Ez nem jelenti azt, hogy nekünk fel kell adnunk, mert a jövőnk éppúgy fontos, mint a jelenünk és a múltunk. Ez még azokra is vonatkozik, akik a templom falain kívül zenélgetnek, beszélgetnek istentiszteletünk közben, mert nem tudják szegények, hogy legalább tiszteletből hallgatniuk kellene, amíg ilyen szent dolog történik itt benn. De hát ez mindenkinek a saját kultúrájára, vagy annak hiányára vall.

Krisztusban kedves testvéreim, barátaim, az, hogy együtt vagyunk, mutatja, hogy ez a hely fontos a számunkra, hogy nem egy üres romhalmaz, hogy együtt imádkozunk. Az, hogy közöttünk van Orosz Attila református esperes, arra mutat rá, hogy mi hisszük, hogy a nemzetünkben a vallás, a kultúra összetartoznak, megtartó ereje az itt lévő magyaroknak. Adja az Isten, hogy minden évben itt lehessünk. Őszinte köszönet azoknak, akik 15 éve megszervezik az emlénapot. Mind több és több olyan embert kell megmozgatnunk, aki közbenjár majd, hogy ezt a helyet szebbé tegyük, megőrizzük a jövő nemzedékének."

A mennybe szállt az ünneplők, az emlékezők a zarándokok fohásza: „Adja Isten, hogy úgy legyen!” A szentmise után Orosz Attila bácskai esperesünk, aki valamennyi istentiszteleten részt vett, a Szerbiai Református Keresztyén egyház elöljáróinak köszöntőjét tolmácsolta ezúttal is. Az Ószövetség Mózes könyvéből (2,16) idézve vezette fel igemagyarázatát a lelki elcsendesedés fontosságáról. Még most is átérzem szavainak jelentőségét:

Istenem, látod mennyien vagyunk

„A mai ember életéből, életünkéből a leginkább a lelki elcsendesedés hiányzik. A mindennapi kenyérért való küzdelemben, rohanásban, a felgyorsult életritmusban alig jut időnk elcsendesedésre, hogy hálát adjunk az örökkévaló Istennek a kegyelméért, szeretetéért. Úgy érzem, ez a mai nap is itt, a szabad ég alatt, a nagy történelmi múltú romtemplom falai között a lelki elcsendesedés alkalma: ki tudunk szabadulni a mindennapok gondjaiból, nehézségeiből. (...) Nemegyszer megtörténik a rohanó világban az is, hogy megszűnik a párbeszéd az emberek, a családtagok, a házastársak, szülő és gyermek; pedagógus és diák között; az egyházban a lekipásztor, az egyházi elöljáróság és az egyházi tagok között, és így tovább. Az ige arra int bennünket, hogy álljunk meg, vállaljunk tudatosan egy piciny csöndességet. Ezért rendelte el Isten számunkra a nyugalomnak napját, a hetedik napot, vasárnapot azért is, hogy rá figyeljünk. Nem kell nekünk, embereknek mindent megoldani, mert úgysem tudánk. Hagyjuk, hogy az örökkévaló Istenünk munkáljon bennünk. Abban, amit nem tudunk önmagunk elvégezni, segít nekünk Isten, mert vele az is lehetséges, ami számunk-

ra, emberek számára képtelenség. Ezért álljunk meg egy pillanatra. Erre serkentsünk másokat is. Vállaljuk fel tudatosan a lelki elcsendesedést, nyugalmat, engedjük, hogy ebben a csöndben Isten munkáljon bennünk.”

Észre sem vettem mikor, de a falakon túl is elcsendesedtek a külön zenélgetők. Egyedül a verebek vidám ciripelése tette talán még fennköltebbé a szentmisét, az ökumenikus istentiszteletet, a köszöntőket, énekünket. A felvétel visszahallgatása különösen csodálatos élmény a számomra. A természet, az élni akarás erősíti hitünket, hogy mindaz, amit teszünk a pusztatemplomért valójában önmagunkért tesszük, hogy méltók lehessünk őseink jussához. Vajda János köszöntője ismételten erre asszociált.

Vajda János köszöntője

Az AHT nevében mindannyiunkat szeretettel üdvözölt határon innen és határon túl. Külön Német László püspököt, Orosz Attila esperest, Pásztor Istvánt, a Vajdasági Képviselet elnökét (aki hivatalos teendői után még a szentmise alatt megérkezett), Fremond Árpád és Pék Zoltán köztársasági képviselőket, Juhász Attila tartományi képviselőt, a vajdasági kisebbségek művelődési és amatőr tevékenységével megbízott tartományi segédtitkárt, Lovas Ildikót, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) kulturális ügyekkel megbízott tanácsosát, Dobai János tartományi környezetvédelmi segédtitkárt, Lázár Jenőt, Bégaszentgyörgy alelnökét és minden megjelent köztársasági, tartományi, önkormányzati képviselőt, polgármestert, valamint kiemelten a Szabadkáról, Szenttamásról, Csókáról, Szegedről és más helységekből érkezetteket. Aztán felcsendült az Édes hazám, vagy ahogyan Vajda

János nevezte; Aracs himnusza Nagy Szabina, az AHT énekese, műsorvezetője előadásában. Vajda elnök visszatekintőjével a pusztatemplom jelenéről, még inkább a jövőjéről is szolt:

„A mai 15. emléknapon elmondhatjuk: céljainkat részben meg tudtuk valósítani. A pusztatemplomot kibontottuk a gazból, és megismertettük a magyar világgal, az illetékeseknek pedig felhívtuk a figyelmét: létezik, törődjenek vele!” Ismételten emlékeztetett bennünket az István királyunk építtette szentély történetére, amely immár 462 éve pusztatemplom, és csodálatos módon a mai napig fennmaradt: „Az itt élő nép az elmúlt öt évszázadban időről időre gondozta, törődött vele, vigyázott rá és a legendáiba foglalta. 1999-től a tordai AHT vállalta fel ápolását, gondozását, és a létéért való küzdelmet. Ma is vigyázni kell, hogy a rossz emberek ne vigyék el tégláit, köveit, múzeumok pedig oszlopfőit. Ugyanúgy a barbár kezek rongálásaitól is meg kell védeni az aracsi pusztatemplomot. Jó lenne a közeli tanyát felújítani, egy családnak odaadni, és az a család vigyázna rá a pusztában. Az aracsi templom, pusztatemplom a fönixmadárhoz hasonlóan már többször feltámadt poraiból, többször megtudott újulni, segítsünk, hogy a mi időnkben is meg tudjon újulni. Összefogással ez meg is valósulhat. Kérjük a mindenható Istent, ajándékozza meg az aracsi pusztatemplomot megújulással, hogy továbbra is legyen gyökere az itt élő magyar népnek, amelybe megkapaszkodhat.”

Megérintik véretem a szavak, bizseregve futnak szét ereimben. Tartalommal telnek-e meg, megvalósíthatjuk-e őket. Őszinte, képmutatás nélküli helytállással talán. Összetartozással, makulátlanul. Előjáróink példamutatásával. Biztatóan hangzott Lovas Ildikó köszöntője, és ha hozzájárult volna, szerzői írásként is megjelentette volna folyóiratunk. Lapzártáig azonban nem kaptam meg autorizált szövegét. Így csupán kivonatossan jegyezhetem le a hangfelvétel alapján:

„Amikor végiggondoljuk közös dolgainkat, nemzetünk, a magyar nemzet részeként élő és magát mindig, a legnehezebb időkben is eképpen meghatározó vajdasági magyarok közös dolgait, akkor mire gondolunk? Mik azok az események, történések, művészi alkotások, egyéni, emberi teljesítmények, amik közös dolgaink részét képezik. (...) Adja magát a válasz: egyike ezeknek

valóban az aracsi pusztatemplom. De mi még? Ha legalább néhány példán keresztül megpróbálkozunk azzal, hogy ma itt választ fogalmazzunk meg, akkor azt mindenképpen az aracsi templomot követő idők eseményeivel tesszük. És ez az időbeli felsorolás közelebb visz bennünket Aracshoz, vissza és közelebb, mert értelmezi azt; mit jelent nekünk, vajdasági magyaroknak ez a pusztatemplom. Közös dolgunk a déli harangszó. Közös dolgunk 1848/49, a Széchenyi álmaira is épülő Vaskapu, 1920. június 4-e, 1944 ősze, 1945 eleje és közös dolgunk (bármennyire berzenkedjenek is a magukat a szabadság őreinek nevezők, akik leginkább maguk szeretik megmondani, mi is a szabadság), a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény, ami egyedülálló a Kárpát-medence magyarságának körében. Egyedülálló, mert általa vannak emléknapiaink, zászlónk és címerünk. E törvény által vívhatjuk végig a nemzeti megmaradás csatáit. Nem kapunk semmit, de megvívhatunk mindent minden eredményért. Úgy vélem, a szocializmus ruhájába öltözött kommunista diktatúra és a jelen társadalmi berendezkedése, ez a legjelentősebb különbség, ami a liberális és konzervatív gondolkodásban és közbeszédben nap mint nap tetten érhető. A kommunizmusban voltak, akik megmondták: mi, mennyi. Most törvényes keretek vannak, és kivívhatjuk, hogy amiről úgy véljük: ennyi, az meg is legyen politikai érdekképviselő által. Ha ma és itt az aracsi pusztatemplomban, Isten szabad ege alatt meg kellene határoznunk, ki kellene mondanunk az egyik legmegrázóbb, ugyanakkor a katarzis, a nemzeti katarzis élményét jelentő közös dolgunkat, a jelen felől kellene a fentebb megkezdett felsorolásba illeszteni, akkor az nem lehet más, mint a szerb parlamentben elfogadott (június 21.) nyilatkozat, amely lemosza a kollektív bűnösség bélyegét a vajdasági magyarokról. Templomban vagyunk, azt ünnepejük itt évről évre, hogy keresztény hitünk megtartott bennünket nemzetként és a szülőföldünkön. Ha keresztények vagyunk, akkor Jézus tanítása a megbocsájtásról nem lehet számunka pusztaszó, nem lehet üres frázis. Ha azt mondjuk, Szent Istvánnak köszönhetjük az országunkat, nemzetünk megkapaszkodását és kiteljesülését itt, akkor a gondolatainkban a megbékélésnek, az együttműködésnek, a közös munkának van helye. Különben képmutatók va-

gyunk, kettős beszédet alkalmazunk. De vajon elvárható-e a megbékélés, a bűnök el- és beismerése, a megkövetés civilizációs, emberi gesztusa nélkül? Nehezen. Ezért a mai nap, a mai jelenlétünk az aracsi pusztatemplomban azért is különleges, mert magunkban elmondhatunk egy imát azokért, akik 1944/45-ben a megtorlás áldozatai voltak, de most úgy tehetjük ezt meg, hogy hetven év után a szerb parlament megkövette a civilizáció emberi gesztusát. Vannak dolgok, közös nemzeti dolgaink, amelyeket nem lehet mérlegelni. Ez ilyen. Aki méregeti, önmagát méregeti. Kicsinek fog találatni. (...) Szentmisét hallgatva, ünnepi műsor keretében önmagunk létét ünnepejük: megmaradásunkat, erőnket, hitünket, kitartásunkat. Szeretnék köszönetet mondani Vajda Jánoséknak, az Aracs Pusztatemplom Műemlékvédő Társaságnak, mindazoknak, akik az elmúlt másfél évtizedben gondját viselték, óvták, vigyázták az aracsi templomromot. Szeretnék köszönetet mondani Raffay Endrének fanatikus kitarására és Hajnal Jenőnek, aki nélkül az idén áprilisban nem fordítottuk volna meg a dolgok menetét. Hajnal Jenővel sikerült elérnünk, hogy az MNT, a Tartományi Műemlékvédő Intézet, Raffay Endre és a budapesti Dobó Ágota a nemzeti örökséggazdálkodási központ részéről közösen alakítsák ki az aracsi pusztatemplom óvásának, védelmének folyamatát. Az elmúlt 15 év áttörő eredménye, az egyetlen mód, hogy amit az idő, az emberek nem pusztítottak el, azt az idegenforgalom se tehesse meg az aracsi pusztatemplommal. Enélkül a konferencia nélkül, a konferencián elfogadott és az MNT ülésén megerősített elvek nélkül az aracsi pusztatemplom nem lehetne nemzeti emlékhelyünk tovább, csak egy látványosság. Bori Imre tanár úr írta irodalmunk történetét taglaló kötetében: »Az aracsi kő felirata még latin nyelvű: Akik e betűcskéket olvassák, a mindenható Istent kérik.« Az 1896-ban előkerült kő a Nemzeti Múzeumé lett. Ennek az áprilisi konferenciának köszönhetően a másolata meg fog érkezni Vajdaságba, kiállíthatjuk, megmutathatjuk iskolásainknak. Az együttműködés, a közös gondolkodás nézőpontja és vágya az, ami az itt és most behatárolója. Nem lehet azonban közösen gondolkodni a nemzeti történelmek, kultúrák tisztelete nélkül. Ez történt meg a zentai konferencián, a szerb

parlamentben. Ebben az irányban gondolkodunk és cselekszünk. A közös dolgokat teljesítményben mérjük. Sohasem az elméletekben, hanem az eredményekben.

Az aracsi pusztatemplomot zarándokhelyként említik mindenhol, amiként valóban is az. De nemzeti emlékhely is, vagyis olyan helyszín, ami történelmünkben meghatározó jelentőséggel bír. Összetartozásunkat erősíti, kifejezi nemzeti identitásunkat. József Attila írja: »Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve/ nézem, amit meglátok hirtelen./ Egy pillanat s kész az idő egésze,/ mit száz ezer ős szemlélget velem.« A jubileum mindig kötelez, mivel határt jelöl ki az időben, számvetésre késztet, elszámoltatásra. Nem hagyjuk magára, a sorsára Aracsot. Ahogyan Andruskó Károly olajképén látjuk: a zöld és a kék, a ég és a föld öleléséből kibontakozó templomot, az fejezi ki a gondoskodás szellemi, fizikai vállalását. Ehhez csatlakozom, ezt erősíti döntéseivel az MNT és a Művelődési Intézet. Ugyanakkor az aracsi jubileum arra is ráirányítja a figyelmünket, amit még el kell végeznünk. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy az aracsi kő másolata a mi közbenjárásunkra nálunk is láthatóvá válik, azt is el kell érnünk, hogy Kiss Ernő szoborfejének másolata a nagybecskereki Városi Múzeumból elkerüljön az MNT és a nagybecskereki püspökség által közösen létrehozott, az eleméri templomban kialakított múzeumba. Itt és most azonban büszkeséggel állhatunk meg, és az évszázadok megpróbáltatásait kibíró falak között joggal mondhatjuk: iparkodni fogunk továbbra is, hogy közös dolgaink erősíthessenek mindannyiunkat. (...)"

Nagy érdeklődés a kiadványok iránt

Az ilyen emléknepok, mint amilyen az aracsi pusztatemplomban megtartott ökumenikus istentisztelet az ünnepi műsorral együtt lélekben erősítenek, hogy emberien a legemberibbet adjuk önmagunkból, közösségünkől, nemzetünkől, a túlélésünkért, megmaradásunkért. A zenés irodalmi összeállítás még fokozta is gondolataimat. Elsőként Fogarasi János (aki jelen is volt) Aracs ünnepére c. verse, Nagy Szabina előadásában. A műsorban résztvevők neveinek pontosításakor (a verébkórus olykor túlciripelte a hangfelvételt) Vajda elnök telefonon még kis történeteket is fűzött az elhangzottakhoz. Fogarasi Jánosról elmondta, hogy Beodrán született, Tordára nősült, innen ment Svédországba, ahonnan nyugdíjasan visszajött és Szabadkán telepedett le. Aracshoz különösen kötődik, sokat ír róla, legendáiról, keletkezésük történetéről. Az elveszett frigyládával édesapjára, Istvánra (1902-1972) emlékezett, aki 1942-ben részt vett a németek által vezetett három hónapig tartó ásatásokban a pusztatemplomnál. Ezeket az ásatásokat sokszor elhallgatják, de bárhogy legyen is, az aracsi pusztatemplom történetéhez tartoznak. A tordai Nyerges Ármin hangjával mintha túlszárnyalta volna a verebeket, legalábbis nekem úgy tűnt. Oly lelkesen hangzott éneke: az Ott, ahol zúg az a négy folyó, hogy a nagyszámú hallgatóságát is magával ragadta. Sokan vele énekeltek, s visszatapsolták. Az ünneplést, a vastapsot minden fellépő kiérdemelte; Csikós Dániel tordai kisdíák szavalataival, a csókai Orfeusz férfikórus Losoncz Inesz szólóénekesével, Tápai Tibor szavalatával és Micsik Béla tekerőlantjátékával. Mint mindig, most is fogadalomként hangzott a Szózat, Az árva Pusztatemplom, Szalai Jolán verse, Tápai Tibor előadásában pedig a szülőföldünkön maradás fontosságának hitét erősítette.

Az emlékünnepe végén is, de a telefonbeszélgetésünkben is még egyszer megköszönte Vajda János, az AHT elnöke, az emléknep fő szervezője a tömeges részvételt mindenkinek. A támogatóknak: a Tartományi Oktatási, Közigazgatási, Nemzeti Közösségi Titkárságnak, a Tartományi Művelődési és Tájékoztatási Titkárságnak, a Magyar Nemzeti Tanácsnak, a bégaszentgyörgyi önkormányzatnak, a zentai és a szolnoki Rotary Clubnak, a tordai helyi közösgnek Dobai János vezetésével, a Földműves-

szövetkezetnek és igazgatójának, Dvorák Edének, valamint Fái Józsefnek Tordáról. Kiemelten az Aracs folyóirat szerkesztőségének, amely helyet ad az aracsi emléknaphoz. Kesernyésen hangzott a hangja, hogy a médiumok csak a politikusok beszédét szokták kimerítően idézni. Így volt ezúttal is. Ennél azonban sokkal fontosabb, mint mondta: „Tartalmasak voltak az ünnepség utáni beszélgetéseink a jelenlévő egyházi és világi méltóságainkkal. Bizakodnunk kell, hogy az elhangzottak meg is valósulnak, közösen, összefogással. Reményeink szerint ebben segít a 2000. július 12-én, Budapesten megfogalmazott Szakvélemény az aracsi pusztatemplom - Vajdaság, Jugoszlávia - jelentőségéről, állapotáról és a szükséges állagvédelemről (2000. június 6-án a magyarországi Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumából Sebestyén József, a Műemléki Osztályról az Országos Műemlékvédelmi Hivatalból Káldi Gyula, a Nemzetközi Osztály és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékéről dr. Istvánfi Gyula helyszíni felmérése alapján), kiemelten pedig a zentai konferencia, az MNT által is megerősített záródokumentuma. Itt még egy dologra fel szeretném hívni a figyelmet. Dr. Várszegi Asztrik püspök, pannonhalmi főpát 2012. május 30-án kelt levélválaszában megerősítette: »az Aracsi Pusztatemplom va-

lóban a Bencés rendhez tartozott. Ezt a tényt bizonyítandó írások másolatát mellékelten küldöm egyrészt a Paradisum Plantavit, Bencés monostorok a középkori Magyarországon, másrészt A pannonhalmi Szt. Benedek rend története című kötetekből.« Írásaink vannak, régiek és újak, amelyek a pusztatemplom konzerválására vonatkoznak, csak mielőbb kezdjenek el megvalósulni, mert amit eddig konkrétan tettek, az a helyszínen látható...» Ezt valamennyien a helyszínen láthattuk is. Az emléknaphoz felemelő élményét azonban semmi sem ronthatta el. Késő délutánra már szinte hagyományos templombúcsús hangulatban beszélgettek egymással a különböző vidékről érkezettek. Többen lencsevégre kapták a pusztatemplom falánál legelésző pónilovat is, a gazdájával együtt...

Szent ez a hely - jutnak eszembe Német püspök szavai szentbeszédének elejéről, s Szalai Jolán Az árva Pusztatemplom c. költeménye az emlékműsor zárórészében: „Szent ez a hely, minden fűszál azt susogja,/ Pusztatemplomunkat az itteni árva magyar vigyázza./ Égre néző csonka tornya magyarázza,/ hogy e templom a magyarok Istenének háza./A magyarok Istene innen azt sugallja,/ hogy itt élj magyarnak megmaradva,/ ezer év után is gyökereidben megkapaszkodva,/ az árva Pusztatemplomba.”

Fotók: Stanyó Tóth Gizella

A csókai Orfeusz férfikórus és Losoncz Inesz szólóénekes

A tudomány felette áll a történelmi vizsáltságoknak

Az aracsi pusztatemplom építőanyagainak legújabb kutatási eredményeiről és a helyreállításakor alkalmazott anyagok káros hatásairól tartott előadást a magyarcsernyei származású Biacsi Karolina, okl. kőszobrász restaurátor, a Kecskeméti Katona József Múzeum Restaurátor Osztályának restaurátora, a Zentán (április 21-23-án A műemlékek helyreállításának hasznáról és kockázatáról címmel megtartott nemzetközi művészettörténeti, régészeti és műemlékvédelmi konferencián. Külön kiemelte: a helyreállítást szakszerű konzerválással kell mielőbb elvégezni. Mint mondta dr. habil. Raffay Endre művészettörténésszel, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kara Művészettörténet és Elmélet Tanszékének vezetőjével, a Zentán született kutatóval együtt szívesen segítenek ezekben a munkálatokban. Szerbiában nincs kőszobrász restaurátor, éppen ezért szívesen ajánlja munkáját, ha meghívják. A tehetséges fiatal kőszobrász restaurátort a legfontosabb teendőkről kérdeztem.

Kérlek, foglalj össze előadásod lényegét, mindazt, amit el szeretnél mondani az aracsi pusztatemplomról, az építőanyagai kutatásának legújabb eredményeiről.

- Mint minden műemlékileg védett épített örökség esetében, bármely beavatkozás megtétele előtt, annak kutatása szükséges, amennyiben a normális és előírt menetrendet kívánjuk betartani. A modern kor természettudományos vizsgálatainak az alkalmazása elengedhetetlen, mert új és alátámasztott vizsgálati eredményekkel segíti a helyreállítási, konzerválási tervek elkészítését, a restauráláshoz használt anyagok kiválasztását és optimális alkalmazási módját. Az aracsi templomrom építőanyagainak kutatása 2009-ben kezdődött a magyar állam részéről a Szülőföld Alap támogatásával, valamint több kutatóintézet

és szakértő, köztük a Magyar Képzőművészeti Egyetem, a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet, a Szikkti Kutatólaboratórium, valamint neves szakértők, dr. habil Bóna István, Kriston László, dr. habil Raffay Endre és sokan mások bevonásával. Az eredmények egy szakdolgozatban lettek feldolgozva a Magyar Képzőművészeti Egyetemen. A templomon az utóbbi évtizedekben végzett különböző beavatkozások előtt, sajnos, semmilyen vizsgálatokat nem végeztek, ezért némely esetben a beavatkozás többet ártott, mint használt.

A vizsgálatok célja elsősorban a templom kőanyagainak, vakolatainak és tégláinak pontos meghatározása volt, ezek az anyagok származási helyére, porozítására, festékrétegeinek meghatározására, szennyezettségük mértékére, a tégláknál összetételükre, homogenitásukra, égetési fokukra és szennyezettségükre fókuszáltak. Ezenkívül a faragványok másodlagos elváltozásainak megállapítása, azok beazonosítása, valamint mértékük, és felmérési rajzokon, térképeken való bemutatásuk is részben már megtörtént. A falak és a talaj sókkal való terheltőségét is vizsgáltuk. A kőzetek azonosítása, csoportosítása segítheti az eredetük és ezen belül az építés menetének, az építőanyagok felhasználási módjának kiderítését is. Ehhez szükség volt megfelelő és reprezentatív jellegű minták vételére. Ez a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Intézetének kérelme alapján az újvidéki Tartományi Műemlékvédelmi Intézet engedélyével történt.

A templomrom építészeti elemei természetes kőanyagból és téglából épültek; amelyeket a kötőanyag fogja egybe és/vagy fedi le. Az építmény falai, faragványai festékrétegekkel fedettek. Mindezek vizsgálatánál alkalmaztuk a földtani módszertan fentebb felsorolt vizsgálati módszereit.

A templom különböző pontjairól összesen 19 kőzetmintát vizsgáltunk. A geológus szerint az azonosított karbonátos kőzetek származási helyére a három típus együttes jelenléte ad választ. Ezek ugyanis a Kárpát-medencében csak egy helyen találhatóak együttesen: a Budai-hegységben. Itt jelenik meg szálban a Fődolomit Formáció, a priabonai korú Szépvölgyi Mésző Formáció és a szarmata Tinneyi Oolitos Formáció, az utóbbi a hegység DK-i előterében. A vizsgált mészkőtípusok mindegyikében jelen vannak a kőzet felszínre kerülését követő elváltozások, amelyek kisebb-nagyobb intenzitással a beépítést követően is folytatódtak. Az elváltozások megjelenhetnek a kőtárgyak felszínén, melyeket mállási kéregnek nevezünk. Ezeknek a mállási kéregnek több típusa is van előrehaladottsági állapottól, morfológiájuktól és a környezeti hatásoktól függően. Másodlagos ásványuk a gipsz. Leválásukkor a műtárgy legértékesebb megmunkált felületét veszítjük el. Az aracsi templom esetében az elváltozások nem korlátozódtak csak a kőtárgyak felszínére. A fedél pusztulását követően a fagyási ciklusok, a napi hőingadozás, a szél, a csapó eső, a falkoronába szivárgó csapadék és nem kis mértékben a falakba a talajból felszálló kapilláris nedvesség és oldott só komoly befolyásoló tényezők.

A természetes mállási folyamatokat mindemellett az emberi tevékenységek is felgyorsítják. Ez főleg a légszennyezettség következtében a nagyvárosokban jelent problémát, de jelenleg már a mező közepén álló épületeket is veszélyezteti, így a kéndioxid (SO_2), a nitrogéndioxid (NO_2) és a szállópor.

A kövek származásának és károsodásainak felmérése mellett a vakolatokat is vizsgáltuk. A töltőanyagot a homokszemcsék, míg a kötőanyagot a finom szemű karbonát alkotja. A homok részaránya mintánként változó, a 80–85% egymáshoz tapadó szemcséktől a meszes alapanyagban „úszó” 20–25%-ig. A homok, a különböző ásványok és közettörmelék alapján egyértelműen az Erdélyi Középhegységéből lett lehordva. A korabeli térképek és egyházi viszonyok ismeretében a homok származásaként a Marost lehet megjelölni, a mész valószínűleg a kőfaragás hulladékaiból lett kiégetve.

A kövek és vakolatok színezésének vizsgálatai: A templom szinte minden kőből készült eleme és a vakolatok is színezettek voltak, azok is, amelyeken ma már a festéseknek nyomát sem találjuk. Volt néhány olyan terület, amelynek festése csak a vékonycsiszolati vizsgálatok alapján derült ki. A színezésben vasoxid alapú pigmentek voltak valószínűsíthetőek, a vizsgálat kimutatta a vas jelenlétét 2,1–4,1% részarányban.

A kerámia szerkezete kriptokristályos, szövete tömeges vagy folyós, a látható pórusok térfogata kb. 20%. A középkori téglákban jelen vannak a szenesedett növényi töredékek is. A pórusokban látható, igen finom szemű másodlagos ásványok között a talajból felszívott magnézium- és nátrium-sók is jelen vannak. Ez a kapilláris vízfelzívódással áll kapcsolatban, melyet rendkívül fontos lesz kivizsgálni a jövőben.

Az utóbbi évtizedekben több helyreállítási próbálkozás történt. Beszéljék ezek káros voltáról, főleg a felhasznált építkezési anyagok rongáló hatásáról.

-Az állagmegóvások alkalmával használt anyagok: a cementes habarcs, új és különböző égetésű téglák, valamint frissen fejtett homokkő.

A Gerecze Péter által 1898-ban végzett munkálatok során is kis arányban ugyan, de cement is került a habarcsba. Ugyanígy a majd 100 évvel későbbi beavatkozások alkalmával is, amelyet a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet (TMI) végzett már. Az általuk használt téglák származása nem ismert, de színben nem sokkal térnek el az eredetitől. A köveket a pillérek rekonstrukciójához, ívsorokhoz és vállpárkányokhoz, a Tarcal hegyi sóskői bányából szállították. A felhasznált tömör téglák, a frissen fejtett homokkő, és a cement sóképző hatása együttesen és külön is káros hatással vannak a környezetükben lévő eredeti építőanyagokra. A cementhabarcs a faragvány érzékeny részeit érinti, az amúgy is pusztult széleket és millimétereket morzsol le az eredeti kötőanyagból. Azokkal a helyekkel, ahol a különböző állagmegóvási fázisok találkoznak egymással, nem kell foglalkozni; nem úgy azazal, ahol ezek az eredeti középkori anyagokkal érintkeznek. Ide szorosan kapcsolódik a sók, mint építőanyagokat károsító tényezők hatása. Jelenlétüket mikroszondás analízissel már bizonyítottuk, de fajtájuk és eredetük meghatározása

még fontosabb lenne. A talajban lévő sók, melyek a kapilláris vízfelszívódással a falakba jutnak, szinte minden szigetelés nélküli épületnél valamilyen mértékben kárt okoznak. Az aracsi templomromnál a kövekben és a téglákban is világosan azonosították a természetben jelen lévő sók. Ugyanakkor, ami még fontosabb, és ami emberi beavatkozás következtében került a falakba és építőanyagokba az a nem kellő gondossággal megválasztott építőanyagok felhasználásának a következménye. A cement kémiai reakciók következtében képez sókat. Ez azt jelenti, hogy alkalmazása műemléki épületeken, egy eredeti és eleve állagbéli romlást szenvedett anyag közvetlen közelében nem jó, és nem ajánlott. Az eredeti mészkötésű falazó habarcsok és vakolatok, valamint a cementhabarcs pórusrendszere közötti különbség azt eredményezi, hogy a falakba felszívódó nedvesség és közvetlen ázás, azokon a helyeken, ahol kemény veretű téglák és cementhabarcs falazat van, többek között a kapilláris vízfelszívódás kisebb mértéke miatt a mellette lévő falazatba szívódik fel és ott károsít. Ha belegondolunk, mekkora különbség van a cementhabarcs és a középkori habarcs, a mai jóval 1000 C° felett égetett tömör téglák, és a hajdani 600-800 C° környékén égetett porózus törekkkel dúsított téglák között, valamint az eredeti építőanyagok tekintett budai mészkövek és a Tarcál hegyi friss homokkövek között, akkor laikusként is bárki beláthatja a következmények súlyosságát.

Mit tartasz a legmegfelelőbb megoldásnak?

-Az előbbieket alapján kimondható, hogy amikor két egymástól eltérő fajtájú és állagú anyagot kell egymás mellett alkalmazni a helyreállítás során, akkor inkább az új összekötő anyag legyen a gyengébb, és inkább annak cseréje történjen, akár néhány évente, mintsem kockáztassuk az eredeti anyagok faragott, megmunkált felületének elvesztését. A két különböző anyag egymás mellett való felhasználása a gyengébb megtartású, nagyobb, átjárhatóbb pórusrendszerrel rendelkező eredeti falazat kárára történhetett csupán, ahol a pórusokban folyamatosan ingadozó víz, és vele együtt szállított sók károsítják azokat. Ezért bármilyen jellegű beavatkozásokat (legyen az hozzáépítés, vagy falkorona

védelem) megelőzően méréseket kellett volna és kell végezni. A vizsgálatok és a látottak alapján az elmúlt évek legújabb kori hozzáépítéseinek, javítgatásainak (melyeknek meg sem lett volna szabad történniük), az azonnali megszüntetését el kell végezni. Mivel restauratori-konzervatori szempontból több kritikus zóna is kijelölhető, azok minél hamarabbi kezelése szükségeltetik. Természetesen csak megelőző és alapos vizsgálatok alapján való terv elkészítése, és annak szakemberrel való végrehajtása, valamint külső, magas szakmai felügyelet alatt végzett munka támogatható. Mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy a vizsgálatok területén a védelmet ellátó TMI-nek viszonylag kevés a tapasztalata és a szakembere, ezért fontosnak tartanám a közös szakmai együttműködést velünk, akik ezt a templomot hosszú ideje tanulmányozzuk és kutatjuk. A kritikus zónák mellett nagyon fontos feladat a vízelvezetés és a falkoronák védelmének a problematikája. A magyarországi tapasztalatok e területen sokat segíthetnének a szerb szakembereknek ennek megoldásában.

Biztató a konferencia záródokumentuma. Mi a véleményed róla, létrejöhet-e a párbeszéd az érdekelt civil szervezetek és intézmények között?

-A konferencia záródokumentuma előremutató, de itt is hangsúlyoznám, nemcsak papírszintű együttműködést szeretnénk. Ahhoz képest, hogy az elmúlt években a szerb oldal mennyire elzárkózott a közös együttműködéstől, valóban egy előrelépés volt tapasztalható. Az eddigi tapasztalatok azt mutatták, hogy a templomrom mint kiemelten védett műemlék nem igazán részesült az ennek megfelelő bánásmódban. Ezt mutatják a helytelen helyreállítások tömkelege és azok bizonyos szempontból vett szakszerűtlensége is. A 2009-2011 között történt kutatások eredményei sok mindenre rávilágítottak, és alapszereplőket adtak a templomrom építőanyagainak eredetéről és főbb károsodásairól. A szerbiai műemlékvédelem mintegy 60 éves intézményes múltja alatt sem volt képes az aracsi templomot mint faliban álló egyetlen középkori emléket kellő módon megóvni és védeni. Az elmúlt 3-4 évben mintha érzékelhető lenne némi előrelépés és szándék az ő részükről is. Ennek ellenére a konferencián feltett nagyon sok szakmai kérdésre nem vála-

szoltak érdemben. E mögött jó szándékkal feltételezem, hogy nem voltak válaszaik, és ezért nem vittek bennünket közelebb bizonyos szakmai dolgok megértéshez. Remélem, hogy ez a jövőbeli közös együttműködés során korrigálható lesz. A magyarországi szakemberek segítő szándékukról tettek tanúbizonyságot, azzal a nem kevésbé hangsúlyozott kéréssel, hogy egyrészt szeretnének részt venni abban, másrészt pedig elvárják az alapos vizsgálatokat, azok értékelését, és az ezek alapján elkészülő tervekbe való betekintést is. A Magyar Nemzeti Tanács a továbbiakban e nem kis feladatot a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetre bízta. Jómagam, Raffay Endre Úr és Dobó Ágota Asszony is mint három különböző szakterületet (restaurálás/kon-

zerválás, művészettörténet, építészet/műemlékvédelem) képviselő szakértő, a VMMI felkérésére várunk, hogy szakértőként való delegálásunkkal a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet aracsi templommal kapcsolatos munkáját tanácsainkkal segíteni tudjuk, és ezzel az aracsi templom szakszerű védelméhez, és annak környezeti kialakításához hozzájárulhassunk, hogy a műemlék kellő módon és mértékben legyen kezelve és bemutatva a jövőben (közeljövőben).

A magam részéről csak remélni tudom, hogy a tudomány felette áll a történelmi viszályságoknak és a megóvást/kezelést/bemutatást közös siker koronázhatja.

Lejegyezte: Stanyó Tóth Gizella

Menyhárt József

Ha ismered, tiszteled, ha tiszteled, akkor véded

Homo mensura, az ember a mértéke mindennek, Protagórásszal együtt valljuk ma is. Vonatkozzon ez mindennapjaink megítélésére, közéletünkre, vagy a tudományos világra. Jóleső érzéssel olvastam el Dobó Ágotának, 2011. október 11-én írt előszavát *Bakay Kornél: Somogyvár, Szent Egyed-monostor* című könyvében. Ebből idézek a vele készült interjú felvezetőjeként:

„Minden, ami remekbe szabott, elgyönyörködött. Így van ezzel a könyvvel is. Ha van megfelelő mérce, a kiválóság és a hitványság is jobban látszik. Ez a könyv mértéket ad. Megjelenése után nem lehet már akármilyen módon dokumentálni. A fiatal régészek számára minden bizonyos alapkönyvként szolgál majd, hogyan, miként kell számot adni az elvégzett munkáról. Ma, amikor arról hallunk, hogyan bánunk a kiásott leletekkel, hogy feldolgozatlanok, rendezetlenek, igazi öröm kézbe venni ezt a könyvet. Ha gondatlan kezek szét is szórják kiásott dokumentumokat, ez a könyv méltó emléket állít a hajdan volt időknél, Szent Lászlónak, a Lovagkirálynak és világraszóló művének. Annak az embernek, aki egész népét maga mögé tudta állítani, és akinek zászlaja alatt majd egy évezreden át honfitársaink milliárd védtek ezt a földet.

Adjon erőt ez a kötet a fiatal régészeknek, mert érdemes szakmai hitük mellett kiállni, tisztességesnek lenni, kétkedni, és kérdéseket újra meg újra föltenni, érdemes kíváncsiságukat megőrizni, és saját maguknak meggyőződni a források tartalmáról, nem féligazságokat, szövegkörnyezetükből való kiemeléseket elfogadni; nem az aktuális politika szerint értelmezni országuk múltját és történelmét. Arra biztat, hogy önálló véleményük legyen a világról, soha ne adják fel saját meggyőződésüket, csak akkor, ha bizonyítottan látják annak téves voltát. Akkor viszont bátran ismerjék el tévedésüket, tudva, hogy csak a tudásnak egy újabb fokára léptek.”

Dobó Ágota építészmérnök, közgazdász, a Budapest Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ elnökhelyettese előadást tartott a somogyvári bencés apátság romjainak helyreállítási tanulságairól Zentán, 2013. április 21–23-án, A műemlékek helyreállításának hasznáról és kockázatáról címmel megtartott nemzetközi művészettörténeti, régészeti és műemlékvédelmi konferencián. A tudományos értekezés előtti napon valamennyi résztvevő szakemberrel együtt, vendéglátóik, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársainak, Hajnal Jenő igazgatónak kíséretében megtekintették az aracsi pusztatemplomot és a Vajdasági Múzeum kihelyezett állandó kiállítását Törökbecsén. Elsőként a benyomásairól kérdeztem:

Kérem részletezze és összegezze: hogyan vélekedik az aracsi pusztatemplomról?

-Be kell vallanom korábban még sosem jártam itt, és nagyon nagy hatással volt rám. Ott járva körbelengi az embert az évszázadok levegője. Azóta sem múlt el nap, hogy ne gondoltam volna rá. Nagyon fontos, emblemikus emlékek tartom. A közeljövőben mindenképpen törődést igényel, ha meg akarjuk óvni az enyészettől.

Mit tart a legjobb megoldásnak a romtemplom meglátogatása, a Zentán megtartott konferencia után?

-Nagyon fontosnak tartom, hogy a szerb és a magyar szakemberek közösen vitatták meg ennek az emlékeknek a sorsát. Úgy éreztem, hogy az ottani szakemberek ugyanazokkal a problémákkal szembesülnek a helyreállítás tervezése során, mint nálunk. Meddig rekonstruáljunk, milyen anyagokat használjunk? Ma már tudjuk, hogy nagyon óvatosan kell bánni a betonnal, mert nem tudjuk, hogy ez az anyag az évszázadok alatt hogyan viselkedik. Már most néhány évtized elteltével látszik, hogy időzített bombát

építettünk be a műemlékeinkbe. Már azt is tudjuk, hogy az eredeti faragványokat ritkán lehet a helyükön hagyni, mivel olyan mértékben nő a környezetszennyeződés, hogy rohamosan romlik az állaguk. Ezeket inkább újra kell faragni, és az eredetit védett helyre menteni. Persze itt azért arra is gondolnunk kell, hogy évszázadok múlva mi fog történni a kiemelt kövekkel. Nehéz döntések ezek.

A Záródokumentum második pontja az aracsi műemlékegyüttes konzerválási projektumának – amelyet a péterváradai székelyű Vajdasági Műemlékvédelmi Intézet készített – egyeztetését javasolja a Vajdasági Művelődési Intézet megbízottjaival, a magyarországi dr. Raffay Endre művészettörténésszel és Önnel, a középkori művészeti emlékek kiváló szakértőjével, az építészmérnök, közgazdász Dobó Ágotával. Előadásában is utalt a körütekintő, további tudományos kutatások, régészeti feltárások fontosságára.

-Természetesen nagyon fontos dolog a további kutatás, és nemcsak a romokkal kapcsolatos további régészeti kutatásra gondolok. Azt természetesen tovább kell folytatni, hogy minél több információnak a birtokába jussunk. De legalább ennyire fontos a befogadó településnek, a környezetnek a kutatása is, és itt többek között művelődéstörténeti, gazdaságtörténeti, kerttörténeti, geológiai kutatásra gondolok, nem szabad megállnunk az építéstörténeti, művészettörténeti kutatásnál. Rendkívüli jelentőségű, hogy tudjuk, miért is épült itt település, és miért úgy, ahogy épült, mi hívta életre. Ez a projekt összeállításánál, a későbbi fönntarthatóságnál kulcsfontosságú lesz.

Nagyon fontos véleményem szerint a templom és a település körül a megművelt területek látványát fenntartani. Ez a föld Európa legjobb termőterülete, amely a környezet életét, túlélését évezredek óta biztosította. Ennek is üzenete van. Erről is beszélni kell majd. Ne úgy nézzünk erre a földre, mint szükségtelen nyűgre, amitől megszabadulni kell, hanem olyan adottságra, amely ezt a települést és ezt a templomot életre hívta. Meggondolandó, hogy nem kellene-e a valamikori vízfolyást akár jelzésszerűen visszaállítani.

A védelmi rendszert is célszerű volna jelezni, a sáncokat, ha voltak, vizes árkokat, amelyek

nyilvánvalóan voltak, hiszen ez a vízparton épült településekre általánosan jellemző volt. A régészet ennek a nyomát biztosan fölleli.

Szükség van fogadóépületre, parkolóra, az odalátogatóknak fel kell készülni az élményre, aztán a feldolgozáshoz is szükség van ezekre a beruházásokra. Játszótér, tűzrakóhelyek, gyógy- és fűszernövénykertek, ezek mind a látogatói élményt szolgálják. De ezeket viszonylag távol kell elhelyezni a templomtól, hiszen odaáll néhány emeletes busz, és a templom eltűnik.

A kolostorkertet, ami a paradicsomi kertet jelképezi be, kellene ültetni gyógy- és fűszernövényekkel, meg kellene találni a kutat, ami biztosan volt, azt visszaállítani, vödört akasztani rá, mint ha csak tegnap hagyták volna el a rend tagjai.

A szentélyekbe, függetlenül attól, hogy lefedésre kerülnek-e, az oltárokat el kellene helyezni, ez visszahozná a hely szakralitását.

Lehet-e párhuzamot vonni a Szent Egyed-monostor és az aracsi templomrom, valamint a környékének rendezése között?

-Nagyon sok párhuzam vonható Aracs és Somogyvár között. Mindkettő mellett valamikor település volt. Víz mosta a partjait: itt a Tisza-ág, ott a Balaton. Aracs eredeti templomát Szent István alapította, a somogyvárit Szent László. Mindkettőn történt helyreállítás a hatvanas-hetvenes években, amelyek mára nagyon sok problémát okoznak a romokban. Mindkettő jelenleg védhetetlen. Az adottságaik is nagyon hasonlóak, hiszen mindkettőt háborítatlan pannon táj veszi körül, amely nagyon alkalmas az időutazásra. Nagyon fontos kérdés mindkettőnél a rekonstrukció mértéke.

Összegezeként: mit tart a legsürgősebb, legfontosabb teendőknél, amelyekre lehet a későbbi konzerválási és környékrendezési munkálatokat alapozni?

-Nagyon lényeges körülmény, hogy Szerbia megkezdje a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval. Ezzel összefüggésben megnyílnak a források is Szerbia számára. A csatlakozási időszak alatt határon átnyúló együttműködésben. Az előadásomban is beszéltem arról, hogy műemlékfelújításra jelenleg nem lehet pályázni, ez nemzeti hatáskörben maradó feladat. Az általunk elnyert pályázatok is szinte mind turisztikai pályázatok. Ez talán nem is baj, mert turisztikai

attrakcióként nemcsak a műemlékek megújításáról, védelméről lehet gondoskodni, hanem a fenntarthatóságához szükséges egyéb beruházásokat is meg lehet valósítani. Tekintsünk erre úgy, mint egy lehetőségre. Így a szükséges infrastruktúrát, szolgáltatásokat, - amelyek elengedhetetlenek egy terület fejlesztésében – is létrehozhatjuk.

A turizmus nem ördögtől való dolog. A műemlékekkel, általában a kulturális örökséggel foglalkozó szakembereknek, építészeknek, művészettörténészeknek régészeknek, restaurátoroknak az is a küldetése, hogy ezt az örökséget átmentsék, továbbadják az emberek, a következő generációk számára. Lehet tehát a turizmusra úgy tekinteni mint ezt a küldetést segítő körülményre, mint afféle szabadegyetemre, ahol a turistacsoportok, tankörök találkozhatnak, ahol tudáshoz, ismerethez lehet hozzájutni. Itt a fő feladat; hogyan tudjuk az emléket megvédeni a használat során bekövetkező károsodástól.

Azt gondolom, hogy a kutatások folytatása mellett elő kell készíteni olyan projekteket, amelyek a rekonstrukciós munkálatok mellett biztosítják majd a környezet fejlesztését is. Aracsnak Törökbecsével, a Tisza-parttal együtt kell fejlődni. Hunyják be a szemüket, és képzeljék el milyennek szeretnék látni 10 év múlva a te-

lepülést és környezetét, és az ehhez szükséges lépéseket kell megtenni. Egy ilyen emlék számára a környezet, a befogadó település gazdasági tényező, biztosítja, vagy ellehetetleníti a fenntarthatóságot.

Mikor összeállítunk egy új projektet, a kollégáim között már szállóige, hogy vajon átúsznak-e az emberek a Dunán azért, hogy ezt lássák? Ez persze vicc, de a lényeg benne van. Tudjuk ezt olyan érdekesen, az átlagember számára érthetően bemutatni, hogy kíváncsivá váljon? Alkalmas az általunk elképzelt interpretáció arra, hogy valóban érdekelje az embereket? Nagyon fontos axióma, hogy „ha ismered, tiszteled, ha tiszteled, akkor véded”. Amit az emberek nem ismernek, nem értik a tartalmát, nem érdekli őket, azt nem is tisztelik, ez pedig a halálát jelenti bárminek.

Az aracsi projektnek sikeresnek kell lenni, különben ez az évezredek emlék az enyészeté lesz. A projekt felépítésében nagy örömmel működünk közre, és nyújtjuk át a tapasztalatainkat. Végezetül arra hívnám fel a figyelmet, hogy az európai források lehívásának érdekében, haladéktalanul el kell kezdeni dolgozni, előkészíteni, minél több projektet felépíteni.

Lejegyezte Stanyó Tóth Gizella

Ch. Favet

Kortársunk, Márai

A kassai polgár, aki meglátta a jövőt

Számomra óriási felfedezés volt (és remélem, ebben nem vagyok egyedül), amikor a magyarországi rendszerváltoztatás után Márai végre lekerült a tiltó listáról, s majd rendre megjelentették a könyveit. Elsősorban a *Naplói* izgalmasak, meg az *Egy polgár vallomásai* című trilógia. Ezek közül a *Föld, föld!...* című több kiadást is megért (1991, 2000, 2006). A 3. kötetet, a *Hallgatni akartam* címet viselő művét a Helikon Kiadó 2013-ban jelentette meg.

Az *Egy polgár vallomásai* 3., befejező kötetének kézírata eddig az író hagyatékában kallódott. A befejezés dátuma 1950, vagyis Márai emigrációban írt első művének tekinthető, amely most, megírása után több mint hat évtizeddel kerülhet először az olvasó kezébe.

Márai akkor hagyta el végleg Magyarországot, amikor bevonultak a szovjet seregek. Szülőföldjét és Kassát is elvették tőle, már korábban, a trianoni békediktátum nyomán. Olaszországi majd amerikai élményeiről csak az életrajzát bemutató tévéfilmből kaphattunk képet. Ezzel adós maradt - a szerző vagy a kiadó?

Vajon mi kényszerítette a szuverén, nagyműveltségű embert szülőföldje és Európa elhagyására? A nem egyszerű folyamatot pontosan és részletesen, minden vonatkozásában maga tárja elénk.

De nézzük az előzményeket.

Széchenyi István, a legnagyobb magyar az 1830-ban megjelent *Hitel* c. művében azon kesereg, hogy az akkori magyar társadalom csak a hízelkedőket fogadja el. Azt, aki a jobbítás céljából kimondja a hiányosságokat, bírálni is mer - nem tartják jó hazafinak!

Egy későbbi író és sorstárs 1978-ban panasolja *Egy nomád értelmiségi* c. írásában:

„... mert ki-ki maga kényszerült eldönteni, hogy sorsának melyik zsákutcáját választja: azt-e, amelyiket vakon is választhat, vagy ame-

lyikért esetleg megvakítják.” Igaz, Csoóri Sándort csak a szocialista-liberális korszakban, a 2010 előtti években temették el elevenen a többi ún. népi íróval egyetemben.

Márai Sándor már a kommunista rendszer kezdeti fázisában látta, felmérte: „a népi demokráciában” nem tűrik meg, nem lehet élettere annak az értelmiségnek, aki nem hajlandó szajkózni a bárgyú, hamis parolákat. A hírhedt három T (tilt, tűr, támogat) elől kellett elmenekülnie. Mert jól látta, sőt tapasztalta, hogy abban a rendszerben hallgatni sem volt szabad.

A legszomorúbb, hogy a fent elmondottak minden emberi társadalomban megnyilvánulnak (többé-kevésbé) széles e világon, minden korban, a jelenben is. A kapitalizmusban a személyes érdek és a profit a perdöntő. A hatalmon lévők csakis a hízelgőket tűrik meg és azokat, akik kiszolgálják őket. Nem veszik észre, hogy ezek a haszonlesők viszik őket romlásba.

Losonc Alpár egyetemi tanár konstruktív figyelmeztetése a *Szempon* c. rádióműsorban hangzott el: „Nincsenek politikai fékek a VMSZ körül, a túlhatalom csapdájában vergődik. A magyar érdekvédelemben lefektetett szabályok kellene, az önkényeskedés elkerülése céljából. Más logika szerint kellene működni, hogy minden magyar védelmet kapjon a Vajdaságban.”

Márai Sándor zsenialitása abban rejlik, hogy már a negyvenes évek közepén pontosan belelátott a jövőbe, amely csak akkor készülődött. És tudta, hogy számára, a szuverén polgár számára ez a jövő nem ad életteret.

Messze kellett futnia, új kontinensre zarándokolni. Emberpróbáló, lassú folyamat volt ez. A *Föld, föld!...* című kötetében lépésről lépésre megtaláljuk a választ.

„A neurotikus, aki menekül a Pártba, mert nem tud, és nem mer magányos maradni.(...) A neurotikus, aki vinnyogva tolakodik, mert »tartozni

valahová» számára az egyetlen megnyugvás... Ő volt a többség a százezres segédcsoportban. A régi ortodox, szakképzett kommunisták tudták ezt, és nyájasan biztatták a segéderőket. A bandaharcok során később többjének a nyakát elvágta, mert az erőszakos rendszerek nem bíznak senkiben, és senkivel sem olyan kérelhetetlenek és kegyetlenek, mint a társutasokkal, akik »nem fizettek be« a múltban, de később jelentkeznek, hogy ők is keresni és érvényesülni akarnak. (...) De hol volt ez a Csillag? Nem láttam semmiféle útmutató jelet az égen sem, a földön sem. Mindennap sok minden »történt« ... És egy napon megdöbbenem észleltem, hogy velem is »történik« valami: észrevettem, hogy unatkozom.

Az unalom nagy veszély. Erkölcstelen és életellenes. Addig soha életemben nem unatkoztam. Megéltem egyet és mást, a magam módján. De az unalmat nem ismertem. Magamba néztem, csodálkoztam: mi történt?

Csak később értettem meg: unatkoztam, mert az állandósult gonoszság, a buta és csökönyös tisztességtelenség vett körül. Semmi nem olyan unalmas, mint a bűn. „Satan est pur” – írta Maritain. Igen. Sátán »tisztá«, mert nem hazudik: nem akar mást, csak a Bűnt. De a Bűn buta és unalmas. (...) Egy ilyen társutassal beszélgettem a reggelen, amikor - 1948 tavaszán - a pesti vörös rádió először kezdett hörögni »Tito láncos kutyái« ellen. Fölkeresett lakásomon, sápadt volt. »Ez a legnagyobb szerencsétlenség, ami a szocializmust sújthatta« - mondta hebegő szájjal. A nagy szakadás, a skizma, a kommunista világban ezen a napon lett nyilvános: Sztálin kiadta a parancsot, hogy irtóháborút kell kezdeni Tito és mindenki ellen, aki szabadulni, függetlenedni akar a moszkvai fennhatóság, egyeduralmi felsőbbség alól...”

Természetesen Márait is, aki az idő tájt már befutott író volt, megkörnyékezték, hogy álljon be a sorba. Így történhetett meg, hogy 1946 telén egy meghívás alapján csoportos utazáson vehetett részt, Svájcba, Olaszországba és Párizsba utazhattak hatan. Közöséges halandó számára abban az időben bajos volt másképpen útra kelni az anyaországban.

Az, aki már belekóstolt „az úri Magyarország” urambátyámos korszakába, amely a feudalizmus és kapitalizmus komikus keveréke lett - most

szívdobogva leste, vajon a II. világháború kikezdte-e a Nyugat civilizációját, humanizmusát, emberközpontúságát? Milyenné vált Párizs, a fény városa?

„Mindenfelé csak Rendszereket láttam. Akkurátus rend volt Svájcban. A vonatok már pontosan közlekedtek Európában. De a második hét vége felé valóságos idegválságban jártam és keltem a zürichi utcákon. A szállodát jól fűtötték; de engem nem fűtött itt belülről semmi. (...) És elutaztam a fűtött, semleges Svájcba a fűtetlen, rendetlen, legyőzött Olaszországba. A svájci háttér – mintha érezné, hogy »kimaradni« valamilyen lehet hőstett is, de lehet gyalázat is – udvariasan felületes volt, amikor benézett a fülkébe. (...) Akkor fellélegeztem. Az olaszok legalább nem bizonygatták, hogy ártatlanok. Természetesen mindenki, akivel szót váltottam, »ellenálló« volt, de ugyanakkor legtöbbje készséggel vallotta meg, hogy huszonöt éven át - csekély kivétellel - majd mindenki fasiszta volt. Ezenfelül szegények voltak, a veszített háború cafatos nyomorúsága rikított az utcákon és a lakásokban és – talán éppen ezért – szívesek és emberiek voltak. Rómába utaztam, onnan Nápolyba. A Posillipán süttött a nap. (...) Később visszaemlékeztem erre a fényre, erre a hívásra, és amikor megint útra keltem – akkor már úgy, hogy ne térjek haza többé – egyenesen ide utaztam.”

Aztán mégis tovább futott – egészen Amerikáig. Mert hát az emberi természet nem tudja elviselni az örökös fényt. De előbb megbizonyosodott róla, hogy az európai míves, igényes kultúrának vége. A párizsiak éppolyan önteltek voltak, mint az I. világháború után, a trianoni békediktátum idején. (Meg a fehér ember 400 éves világuralmának is vége.)

„A valóságról, hogy Európa egészében elvesztette a háborút, nincs többé győztes Európa – lehetőleg nem beszélt senki. Mint emberöltő előtt, most is megint békeszerződéseket szövegeztek Párizsban – és mint emberöltő előtt, makacs és konok rövidlátással -, megint szétszabdaltak térképeket, ollóval, sanda statisztikával és százalékos propagandával bontottak fel történelmi egységeket, történelmi, gazdasági és kulturális közösségeket. A Nyugat megint »biztonságot« akart, mindenáron – mert senki nem tanult, és senki nem akart tudni arról, hogy erőszakkal és célza-

tos tényferdítéssel nem lehet biztonságot szerezni. (...) Számadások és számonkérések vijjogtak és dadogtak a parlamentekben, az újságokban, a népgyűléseken és a kávéházakban – mintha a Nyugat nem tudna arról, hogy tökéletesen vége egy hatalmi világgépnek, melynek a központja a második világháború előtt még Európa volt.”

Aztán betért néhány párizsi könyvesboltba. „Túl sok a könyv, mondták és morogtak szakszerű elégedetlenséggel az árusok. (...) Egy nemze-

dék még hitt az irodalomban, bízott abban, hogy a könyvek tudnak segíteni. (...) De a Könyv – így rémlett – többé nem az a »hiteles hely«, amelynek nemrégén még perdöntő szava és ereje volt. És ebben volt valami félelmes.” S aztán ugyanezt tapasztalta Amerikában is. „Ma silány fércművekkel keresnek milliókat a divatos amerikai írók.”

Ne feledjük, mindezt 1946-ban „észlette” Márai.

EX LIBRIS
DSIDA JENO

Debreczeni László

A képzőművészet epigrammája

Az ex libris rendszerint a könyv táblájának a belső oldalára ragasztott grafikai alkotás a könyv tulajdonosának a nevével, s olyan szimbolikus ábrázolásokkal, amelyek a tulajdonos személyére, kedvtelésére utalnak. Mivel szép ex librisek műalkotásként is felkeltették a grafikai művészek kedvelőinek érdeklődését, ezért később már nemcsak azzal a céllal készültek, hogy a könyv tulajdonosát jelöljék, hanem csere útján a műbarátok gyűjteményét is gazdagítsák.

A 19. század végén már Európa-szerte élénk gyűjtőélet alakult ki, amibe hazánk is bekapcsolódott. A magyarországi gyűjtőket jelenleg a Kisgrafika Barátainak Köre grafikagyűjtő és művelődési egyesület fogja össze, s jelenteti meg negyedévente a *Kisgrafika* című folyóiratot.

Az ex libris mint műalkotás a képzőművészet epigrammája, mert a művésznek kis felületen kell kifejeznie mondanivalóját.

A kisgrafikák tematikai változatossága sokféle (orvosi vonatkozású, műemlékeket, írókat meg-

jelenítő stb.) speciális gyűjtemény kialakítására nyújt lehetőséget. Kisteleki Ibolya hosszú évek óta gyűjti a zenei vonatkozású lapokat, melyek különböző sokszorosító eljárással (fametszet, linómetszet, rézkarc, rézmetszet stb.) készültek. Mintegy 500 külföldi és hazai művész alkotását tartalmazza a zenei gyűjteménye. A kiállított műveket témakörök szerint rendezi, nevezetesen: zeneszerzők, zeneművek, előadóművészek, hangszerek (külön-külön a vonós, fúvós, pengetős, billentyűs hangszerek) szerint.

Kedvcsinálásul a hazai alkotók közül csak néhányat említünk meg: Árkossy István, Banga Ferenc, Bordás Ferenc, Deák Ferenc, Diskay Lenke, Gácsi Mihály, Kazinczy Gábor, König Róbert, Stettner Béla, Vén Zoltán, Vincze László stb.

Talán ez a rövid névsor is jelzi, hogy – a zene világa mellett – széles körű bepillantást nyerhetünk a kisgrafika sajátos kifejezési lehetőségeibe, olykor egy-egy azonos téma kapcsán az alkotói önkifejezés legváltozatosabb megoldásaiba.

Kazinczy Gábor

Stettner Béla

Gácsi Mihály

Kisteleki Ibolya ex libris gyűjteménye

Kiállítás a nagyváradai Sapientia EMTE galériájában

Az *ex libris* a kisgrafika érdekes, mondhatni artisztikus műfaja. Kezdetben könyvjegyként funkcionált. Mára viszont nem csupán egy-egy neves vagy kevésbé ismert személyiség könyvet megjelölő nyomataként szolgál, hanem – az idők folyamán kialakult gyűjtőkör megrendelésére/kívánalmára készült, küldhető, csereberélhető darabjaival – önálló szépségforrássá vált. A Kisgrafika Barátainak Köre folyóiratával, rendszeresen szervezett találkozóival segíti is eme szenvedély minél „exkluzívabb” kielégítését.

Kisteleki Ibolya, a székesfehérvári könyvtáros több évtizede hódol eme „fertőzöttségnek”. Szenczi Molnár Albert, Liszt Ferenc, Goldmark Károly – Fery Antal; Erkel Ferenc – Fery Antal, Vincze László, Sárkány Győző; Kodály Zoltán – Szunyoghy András; Bartók Béla – Menyhárt József, Perei Zoltán, Verdi – Francois Marechal), vagy a legbonyolultabb történeteket, egy opera, egy zenemű sok mindennel átszőtt világát, gondolati erejét, hangulatát megjelenítő eseményrajz (*A nürnbergi mesterdalnokok* – Vén Zoltán; *A kékszakállú herceg vára*, *Vérnász*, *A walkür* – König Róbert, *Cantata profana* – Kass János).

Ha csupán a *Bánk bántól* az *A walkürig*, vagy a *Himnusz*tól a *Cantata profana*ig vesszük a művekben zenévé, zenedrámává stb. alakult élményvilágot – az egymást kiegészítő *álom* és *való* összetartozását –, már előttünk a vonalháló (rézmetszet, rézkarc, fametszet, linómetszet stb.) összetettsége. A harminc tabló 83 művész keze munkáját őrző 226 (!) *ex libris*en/kisgrafikán kiáltépp látni, hogy a grafikai invenció, a bélyeg-

ny területen való építkezés – a vonalháló sűrűsége (Kass János, Diskay Lenke, König Róbert, Vén Zoltán) és szellős volta (Debreczeni László, Perei Zoltán, Sárkány Győző, Sziráki Endre, Ürmös Péter), a jobbára fekete-fehér foltok „aktivitása” (Fery Antal, Vincze László, German Ratner) – milyen fontos, csupán a kisgrafika eszköztárával megoldható tükörképe a rajzolóban megképzett világnak.

Mert a közlendőben, hiába a műfaj alkalmazott jellege, ott a személyesség lényegjegye. Legyen az egy egyszerű, ám a fotóazonosságot mindig elkerülő arckép (Bach – Cseh Gusztáv; Szenczi Molnár Albert, Liszt Ferenc, Goldmark Károly – Fery Antal; Erkel Ferenc – Fery Antal, Vincze László, Sárkány Győző; Kodály Zoltán – Szunyoghy András; Bartók Béla – Menyhárt József, Perei Zoltán), Verdi – Francois Marechal), vagy a legbonyolultabb történeteket, egy opera, egy zenemű sok mindennel átszőtt világát, gondolati erejét, hangulatát megjelenítő eseményrajz (*A nürnbergi mesterdalnokok* – Vén Zoltán; *A kékszakállú herceg vára*, *Vérnász*, *A walkür* – König Róbert, *Cantata profana* – Kass János).

Ám az egyetlen hangszer ábrázolása révén is megérezkített „hangulatképben” ott a kor lenyomata – lásd Buday György tangóharmonikását (*A vak*), Debreczeni László Dsida Jenő *Angyalok citeráján* című posztumusz verseskönyvét megidéző hárfását, Plugor Sándor átszellemített fuvolásnőjét vagy Deák Ferenc fanfárt fúvó lovasát. És ott van mindazon lírai, nemegyszer humorral színezett érzéstömeg, amely az éneklőkben és a zeneszerszámokat megszólaltatókban világ- és én-fölszabadító erőt sejtet (Gáborjáni Szabó Kálmán, Stettner Béla, Peter Uptis, Hegedűs2 László, Petry Béla, illetve Perei Zoltán, Gacs Gábor, Josef Weiser, Árkossy István, Gy. Szabó Béla, Kopasz Márta, Köhegyi Gyula, Varga Mátyás).

A régi és mai instrumentumokat muzsikára bíró fúvósok, vonósok, pengetősök és billentyűsök között, már ami a grafikai megformálást illeti, természetesen van különbség. A két végpont talán lehetne Perei egyszerűségében is vas-
kos, fakerítés előtt ülő dudása és György Antal finoman cizellált, megnyújtott hárfázó hölgye. De ha a művész megragadta, akár látomásos úton, a hangszer és kezelője lelkét, vonalhálója több, mint személyiségrajz, egy korszak lüktet benne. Erővel és a közönyt fölrázó hangossággal – ilyen Vincze László csak trombitavéggel is karakteres Louis Armstrong-portréja –, vagy lírai kitérővel, miként az Árkossy István Benny Goodmant idéző szellemes szárnyas trombitájáról leolvasható. Diskay Lenke a lantzenére Vénusszá változó női aktban valaminő benső világot szólaltatott meg, a legfinomabb nőiséget.

A több mint kétszáz darabot számláló (kis)grafikai folyam azért égeti belénk – valaminő illúzió rabjai vagyunk? – a teljességet, mert a kiállított tablók biztos rajzi alapon nyugszanak. Ez pedig kétségkívül a magyar grafika klasszikusainak jelenlétéből ered. Még felsorolás közben is izgalmat érzünk olyan nevekénél – életműveik mindennél jobban beszélnek –, mint Buday György, Fery Antal, Debreczeni László, Gy. Szabó Béla, Kass János, Varga Mátyás, Gácsi Mihály, Cseh Gusztáv, Plugor Sándor. S ezt a biztos alapot, értékben is fölnöve hozzájuk, a tegnapi mai és a mai grafikusok hada képviseli. Árkossy István,

Banga Ferenc, Deák Ferenc, Diskay Lenke, ifj. Feszt László, Hegedűs László, Hervai Katalin, Kopasz Márta, Kőhegyi Gyula, König Róbert, Sárkány Győző, Stettner Béla, Vén Zoltán.

A külföldi művészek – Hedwig Gauwelstől és Pavel Hlavatytól Pencho Koulekovig és Francois Marechalig – nem játszanak alárendelt szerepet, sőt a palettát színesítik. Ám a nagyváradi tárlat, érthetően, mégis a magyar grafika (azon belül is a kisgrafika) dicsőségét jelzi. Jó érzékkel azokat a művészeket (élőket és holtakat is) a nézőközönség elé bocsátva – nem kevesen vannak (Árkossy István, Cseh Gusztáv, Deák Ferenc, ifj. Feszt László, Hervai Katalin, Imets László, Kazinczy Gábor, Plugor Sándor) –, akik Erdélyben sajátították el, többen közülük mesterfokon, az ex libristől a plakátkészítésig húzódó grafikai gondolkodás minden csinját-bínját.

Ha a klasszikusok, akár jelzesszerű, jelenléte növeli a kisgrafika-arszenál súlyát, hogyne munkálna ebbe az irányba a két legtöbb lappal szereplő kortárs grafikus, König Róbert (7) és Vén Zoltán (17) teljesítménye. König a fa- és linómetéses mestere, Vén pedig a rézmetszésé. Mindkettejük hatalmas életműve arra példa, hogyha a tehetség és szorgalom, a mű iránti alázat és invenció jegyben járnak, nagy dolgok szülehetnek. Nem kis örömet jelent, hogy Nagyváradon is tanúi lehettünk a világhírű magyar grafika újbóli kiteljesedésének – Kondor Béla és Szalay Lajos megnyugtatóan biccentene.

Cseh Gusztáv: J. S. Bach

Pavel Hlavaty: Verdi

Fery Antal: Mozart

A teremtő szeretet világossága

A Prokop Péter-emlékkiállítás záróünnepségének vendége az Aracs folyóirat volt Budapesten, a Szent István-bazilikában

Hétfőn zárult A Hit évében, az olasz–magyar kulturális évad keretében rendezett Prokop Péter-emlékkiállítás, amely 2013. április 4-én nyílt meg a Bazilika Lovagtermében. A záróünnepség vendége volt az Aracs folyóirat szerkesztősége, ugyanis a június 4-én megjelent számban – és újjátként a laphoz most először csatolt nyolc oldalas mellékletben – Prokop Péter alkotásai láthatók.

(Prokop Péter Kalocsán született 1919-ben. Nagyszülei és rokonsága Apatinban és Zomborban élt. A jezsuiták gimnáziumába járt Kalocsán, majd 1942-ben pappá szentelték. Közben 1945-ben beiratkozott a budapesti Képzőművészeti Főiskolára, de azt nem fejezhette be. 1957-ben a jugoszláv határon át elhagyta az országot, és életének negyvenkét évét Rómában élte le, ahol elvégezte a Képzőművészeti Akadémiát. 1999-ben költözött vissza, Budapestre. Mintegy kilenc-ezerre tehető alkotásainak a száma, számos templom freskóját festette. Emellett 18 kötete jelent meg.)

A népes közönség részvételével megtartott rendezvényt Ferencz Éva Magyar Örökség-díjas énekművész éneke indította, majd dr. Bábel Balázs kalocsa–kecskeméti érsek Prokop Péterre emlékezve A szépség isteni tulajdonság címmel tartott előadást.

A rendezvény háziasszonya, Prokopp Mária művészettörténész, miután köszöntötte az egybegyűlteket, elmondta, hogy ez a kiállítás közel két hónapig volt nyitva, naponta nyolcszáz és ezer között volt azoknak az embereknek a száma, akik felmentek a kupolába és közben látták ezt a kiállítást, és valóban földbe gyökerezett a lábuk. Megálltak egy-egy kép előtt, mert, mint az érsek atya mondta, ezek a képek megszólítanak. Trianon előestéjén vagyunk – folytatta Prokopp Mária – három éve ez a nemzeti összetartozás

napja. Nagyon fontos és előremutató ez a nemzeti összetartozás, ami csak akkor lehet, ha ismerjük egymást. A Délvidék talán sokkal kevésbé ismert itt, a mai egyharmad Magyarországon, és ezért különösen hálásak vagyunk, hogy az Aracs szerkesztősége megkeresett bennünket, és ebben a számban több, Prokop Péterről szóló írás jelent meg. Prokopp Mária, miután néhány mondattal bemutatta a tizenharmadik évfolyamában megjelenő Aracs folyóiratot, átadta a szót Bata János főszerkesztőnek, aki először megköszönte Prokopp Mária segítségét e tematikus szám elkészítésében, amelyben nemcsak Prokop Péter képeiből láthatunk ízelítőt, hanem nagyszerű írásokat olvashatunk munkásságáról, művészetéről (ezek szerzői Prokopp Mária, Szabó Ferenc SJ, Szokolczay Lajos, Erdei Kvasznay Éva, Vasadi Péter, Somogyi Győző, Utsi Jenő). Bata János a továbbiakban elmondta, hogyan hozták létre 2001 tavaszán a dr. Gubás Jenő felkérésére összegyűlt értelmiségiek a folyóiratot azzal a céllal, hogy tegyenek valamit a délvidéki magyarság megmaradásáért és ott maradásáért. A lap a nevét a Szent István alapítású Aracs pusztatemplomról kapta. A főszerkesztő megemlékezett a lap eszmeiségét megadó első felelős szerkesztőjéről, Vajda Gáborról, majd bemutatta a szerkesztőség jelenlevő tagjait, Gubás Jenőt, a lap szellemi atyját, Utsi Jenő atyát, aki nek a segítsége nélkül nem indult volna el a lap 2001-ben, Gubás Ágota olvasószervezőt, aki megköszönte Vollnhofer Mária segítségét a lap képanyagának elkészítéséhez, Mirnics Károly demográfust és a művészeti szerkesztőt, Gyurkovics Hunor festőművészt, aki a képválogatás szempontjairól beszélt.

Végül a lap egyik szerzője, Szokolczay Lajos beszélt Prokop Péterrel való megismerkedésé-

ről, majd a méltatlan mellőzöttségről, hogy még mindig nincs igazán benne a magyar köztudatban sem mint képzőművész, sem mint író, annak ellenére, hogy 1997-től a Magyar Írószövetség tagja volt.

A rendezvény kezdete előtt a kiállítás fő szervezője, Vollnhofer Mária elmondta, hogy körülbelül ötven kép szerepelt a kiállításon, de a kiállítás félidejében volt képcsere is, így összesen nyolcvankét képet láthatott a közönség, és még

a szentek négyszögét, amelyben huszonhárom magyar szent és a Magyarok Nagyasszonyának képe volt. Ez a kiállítás befejeződött, de Prokop Péter kiállítása halálának 10. évfordulója alkalmából a Hit Évében és a magyar–olasz kulturális évad keretében Rómában, a Piazza del Popolon a Sala Agostinianában július 3–15-ig lesz Prokop Péter kiállítása.

(Magyar Szó, 2013. június 5.)

A folyóirat-bemutatót megtisztelte jelenlétével Mádl Dalma asszony is (az első sor közepén), jobbján Vollnhofer Mária, a kiállítás főszervezője

Ferencz Éva lélekemelő éneklésére kísérte végig a rendezvényt

Dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek (balról) méltatta Prokop Péter munkásságát, a kiállításról és az Aracs folyóiratról Prokopp Mária művészettörténész beszélt

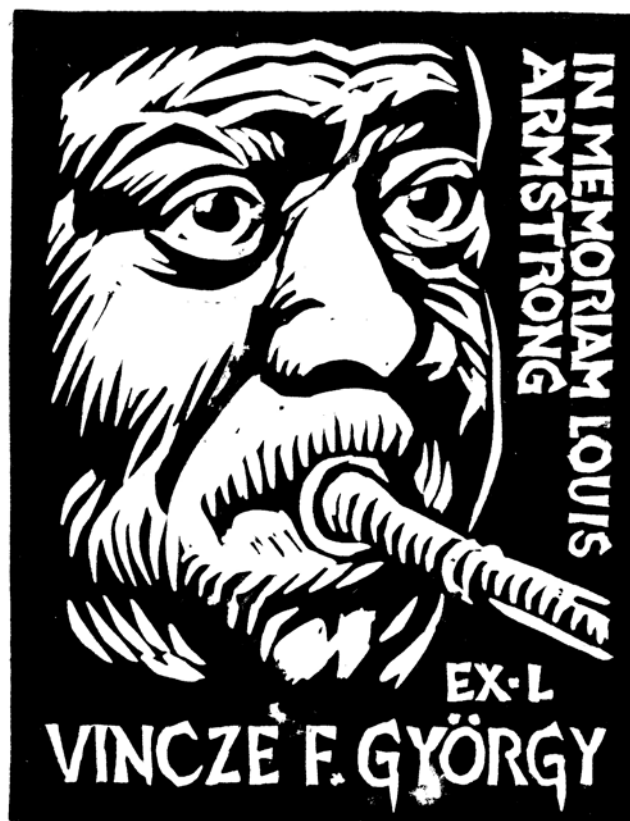

Szakolczay Lajos író, az Aracs egyik szerzője a festőművésszel való megismerkedéséről szólt

Fotók: Bata Faragó Katalin

Árkossy István: Benny Goodman

Vincze László: Louis Armstrong

KUNDERMAN JENŐ • JÉZUS ÉS A KUFÁROK • EX LIBRIS

Vén Zoltán: Jézus és a kufárok

Szép karácsonyt!
Boldog 2002-es évet!

Szász Mara és Sándor

Olexa József

Kazinczy Gábor: Cantata profána

Feszt László: Erkel Ferenc

E számunk szerzői

Andrási Attila	drámaíró, rendező Palics, Budapest
Arató Antal	könyvtáros, Székesfehérvár
Balázs-Arth Valéria	művészettörténész, Budapest
Biacsi Karolina	kőszobrász restaurátor, Kecskemét
Bobory Zoltán	költő, Székesfehérvár
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Dobó Ágota	építésmérnök, közgazdász, Budapest
Dobos Marianne	író, Budapest
Fejér Dénes	író, szerkesztő, Szeged
Gubás Jenő	közíró, Szabadka
Huszár Zoltán	közíró, Horgos
Juhász György	hungarológus, Budapest
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtudós, Budapest
Klamár Zoltán	etnográfus, Magyarkanizsa
Kovács Nándor	újságíró, Szabadka
Mérey Katalin	író, Szeged
Mihályi Katalin	újságíró, Szabadka
Mirnicz Károly	demográfus, Szabadka
Nagy Ervin	filozófus, Dunakeszi
Orgován Szigeti Réka	dramaturg, Budapest
Radnai István	költő, Budapest
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szokolczay Lajos	közíró, műkritikus, Budapest
Szemerédi Magda	újságíró, Magyarkanizsa
Tóth Gy. László	író, Budapest
Tráser Zoltán	író, újságíró, Szeged
Varga Anikó	színikritikus, Budapest

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota (folyoirat@aracs.org.rs)

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Gircz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A megjelent írásokért a szerzők felelnek, és azok nem föltétlenül fejezik ki a szerkesztőség véleményét.

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon, és hozzászólhat az írásokhoz az üzenőfalon.

E számunk képzőművészeti anyagát Kisteleki Ibolya ex libris gyűjteményéből válogattuk.

A címlapon: Bálint Ferenc ex librise.

A hátlapon: Ifj. Feszt László munkája.

уплатилац		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ		
<input type="text"/> сврха уплате Uplata donacije		шифра плаћања	валута	износ
		189	DIN	1000.- din.
прималац FONDACIJA „ARACS” HORGOS		број модела	рачун примаоца	
		<input type="text"/>	160-352841-17	
печат и потпис уплатиоца		позив на број (одобрење)		
<input type="text"/>		2013		
место и датум пријема		датум валуте		

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

